
NAZIONALE
BIBLIOTECA
VITT. EMANUELE
12
27 D
126

IACOBI SADOLETI DE LAVDIBVS PHILOSOPHIÆ LIBRI DVO.

NICOLAVS BORBONIVS VANDOPERANVS AD IACOBVM SADOLETVM VIRVM ELOQVENTISSIMVM.

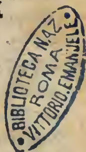
Qum studium Sophiç, quid sit, quid non sit agendum,
Monstret, vt ad veras perueniamus opes:
Hoc totis qur non omnes amplectimur vnis?
Qur, quç vulgus amat, malumus illa sequi?
At iam tandem vtinam resipiscant secula nostra,
Iudiciumq́ probent, o SADOLETE, tuum.
Esse magis brutos homines ego iudicio brutis,
Qos tua non fundo flexerit alma Charis.

IDEM BORBONIVS AD LECTOREM.

Ηνίδ' ἀναγνωστά σοι τὸ τῆς ἐγχώμιον
φιλοσοφίας, μᾶλλον δὲ εἴδωλον πνέον,
Τὸ ἔγραψέν σοι ὁ κεῖνος σαδώλητος μέγας,
Ανὴρ ὁ θεῖος, ὑ τεχνίτης ἐξαίρετος.

IACOBI

SADOLETI AD MARIVM MAFFEVM VOLATERRANVM DE PHILOSOPHIA LIBER PRIMVS, QVI INSCRIBITVR, PHÆDRVS

In quo accusatio Philosophiæ continetur.

MNIS, MARI Volaterrane, quæ ad bene beatèque vdendum pertinet doctrinæ institutio, ducta primum mihi quidem à Philosophiæ preceptis videtur esse: atque ab eius facultate disciplinæ, quæ in contemplatione rerum naturalium, & moribus ad uirtutem fingendis, constituendisque cernitur. Pòst autem his literis, quę quemadmodum sunt, sic etiam uocantur sacræ: in quibus vera Dei percipitur cognitio, cùm aucta & corroborata, tum ad extremum ex variis fluctibus iactationibusque vitæ, quas nostra imbecillitas fert, ad stabilem certamque spem immortalitatis conuersa, atque translata. Ac nos,

qui(vt tu ipse optimus testis es) harum artium vtranq; ad maximus semper, & nunc quidem iam in alteram hanc, quæ nostræ & personæ propria est, & religionis, tanquã in portum vela deflectere, & pleno cursu contendere cogitamus: adhuc tamen in Philosophia magis exercitati, quod in illa plurimum operæ, & quantum ab occupationibus publicis, quæ nos diu & multũ districtos tenuerunt, disiungi licuit, antè actæ ætatis consumpsimus: duximus non alienum nec nostra dignitate, nec eorum, quos ad virtutis studium atque amorem genuit ipsa natura, vtilitate, nos facturos, si quæ de hominibus doctissimis, Græcis præsertim, quorum in hac laude sine vlla dubitatione excellit industria, accepta à nobis fuissent, ea Latino sermone cõscriberemus: primumq; gratia hac debita ea quidem & merita Philosophiæ reddita, toto deinde pectore, ut dicitur, maturescentibus etiam annis ad illam cœlestem scientiam incumberemus. Atq; hoc ita agere id studiosius etiam sumus meditati, quod in hoc tempus Latinis quidem literis desiderari videtur Philosophia: non quin & apud veteres, & nostra etiam, ac patrum auorumq; memoria extiterint docti viri, qui eam velut incertis sedibus peregrinantem & vagam, & maxime quidem posteaquã eiecta è Græcia est, in hanc vrbem adsciscere & potuerint, & partim etiam conati sint: sed ita ferente casu quodam bonis artibus infesto, & qui voluerunt variis plerunque rationibus impediti, in medio spatio restiterunt: & qui potuerunt non ferè sunt ad eam voluntatem adducti. Ita illa necessariò penes barbaros morata, tanquam iuris nostri morisq; expers, caruit honore & nomine ciuitatis. Ac vt illum omnis doctrinæ & eloquentiæ parentem potissimum nominemus, Marcus Tullius Cicero etiam professus

fuit hoc se populo exhibiturum, vt Græcè tum loquentem Philosophiam ad Latinam sermonis consuetudinem adduceret: quem ego vnum maximè statuo incredibili quadam magnitudine ingenii, qua & omnes longè vicit superiores, & posteris spem pene sui imitandi ademit, cumulatè quod susceperat præstare potuisse: Verum siue infinitis nouæ Academiæ (sic enim appellabatur orta ab Archesila, à Carneade confirmata disciplinæ ratio) disputationibus impeditus, quarum illa contra omnia dicendo nunquam terminauit modũ: siue quòd propinquo & celeri cum suo, tum Reip. fato, illius per vim nefariam fuit interrupta industria, minus aliquanto nobis præbuit, quam aut optaremus, aut ab illa diuina mente potuit expectari. Moralem partem Philosophiæ ꝑsecutus est, eamq; carptim separatis quæstionibus: in physicis quidem nihil attigit, nec verò de ea parte, quę ad disserēdum tota est, literam omnino fecit vllam. quod si ille tum hoc conatus est, in quo illi non animus aut ingenium, sed ex parte quadam fortuna defuit, vt Philosophiam è lingua nobili, & in primis memorata transferret in Latium, aliquantumq; ei splendoris & dignitatis se adiuncturum à Romana facundia existimaret: quid nos tandem, & nobiscum vnà cæteros omneis, quibus cordi Philosophia est, agere conuenit? aut quanto elaborare studio, vt tendentem nobis vltro manus, fidemq; & opem nostram implorantem, pro sua parte & facultate quisq; à barbarorũ inscitia & moribus in Latinitatem uindicemus? Etenim quid est quod æquo minus queat animo ferre quisquam institutus liberaliter, quàm caput artium optimarum, ornatricem vniuersæ vitæ Philosophiam possideri ab iis, qui vt acutè forsitan aliquando moueri videantur ad disserendum de ea, inaniter tamen & id

agunt, & orationem afferunt ineptam, & horridam, turbantem cogitata tum deblatterantium ipsorum, tum eorum qui audiunt: nihil vt ex ea proprium, vt dilucidè significās percipi possit? Ex quo factum est, non vt in exquirenda veritate, quod est vnum munus Philosophiæ maximè proprium, sed vt in verborum, & inanium quæstionum inutilibus cōtrouersiis omnis iampridem ab his suscipiatur contentio. Sed vt in ueteri prouerbio est, Balbi balbos, sic istos sui & agnoscunt, & probant. At nos, quibus expetenda illa semper, & præcipuè colenda visa est: quę sapientiæ cum eloquentia naturalis est societas, quiq; mentis simulachrum ducimus orationē, vt ex huius forma & pulchritudine, illa quoq; quę intus est spectari animi dignitas & elucescere foris possit: demus operam, si modò assequi possumus, vt Philosophiam iampridem laborantem barbarię nomine Latinis literis illustremus. Quod profectò adnitemur, eo ingressi animo, vt nisi vitam vis aliqua peremerit, aut autoritas maior occupauerit, omnem ipsam Platonicam, & Aristotelicam formam disciplinę non interpretis munere, sed ordine & iudicio nostro nostris hominibus tradere parati simus. Quod maiore etiam cum spe, lętitiaq; aggredimur, quòd intelligimus non solum in Italia, quę semper omnium bonarum artium parens iure existimata est: verum etiam trans Alpes in Galliis, Germaniisq; quam multi iam existant, qui se ad politiores dedant literas: quiq; hęc ipsa, quę nos reprehendimus, minimè probanda putent: etiam insectentur eorum infantiam, qui audeant pręclaras è Philosophia sententias, sermonis ruditate tanquam cœno aliquo inquinare. Qui quidem tali ingenio prędit, barbari certe non sunt. Non enim quos a nobis aut montium excelsitas, aut latitudo ęquorum

disiunxit, sed quà cum verè religionis cultu non peragrauit humanitas, & artium amor ingenuarum, ea certa & sola est barbaria. Atqui horum ope atq; auxilio, aliorumq; multorũ quos similiter ad iudicandum, agendumq; idoneos ingenii, dotibus natura ipsa subornauit, si plures in hanc prȩclaram volantatem consenserint, haud diffidendum sane est, quin celeriter e sordibus omnibus se emersura Philosophia, & dignitatem ad quam spectat, obtentura esse videatur. Quibus cũ aut nostra communicabitur laus: aut si prior nostra sors in hoc certamen exierit, non dubium est futuros, qui eandem petessant gloriam: à quibus non certari modo nobiscum, sed vinci etiam nos ȩquo pati animo sumus parati. Quippe qui non tam singularem nostram laudem, gratiamq; deposcimus (etsi ne ea quidem, cum bonorum consensu recte factis tribuitur, à prȩstantibus animis repudianda est) quam bene de ciuibus nostris promereri studemus. Quod si in eis actionibus, quas huius optimi ac maximi principis beneficio cum aliqua autoritate tractauimus, innocentiam & fidem probauimus nostram, nostraq; foris acta consiliaq; omnia non ad priuatos quȩstus, sed ad beneuolentiam hominum nobis omnibus officiis cõciliandam, & ad communem bonorum vtilitatem spectauerunt: erit hȩc iam intra domesticos parietes cum cura prȩstantior, tum labor etiam multis vtilior, si qui nostris hortationibus vel excitati, vel firmati, nihil sibi magis expetendum in uita, quam virtutem & abstinentiã, & studium verȩ sapiẽtiȩ duxerint. Sed quoniam antequã e Philosophia quicquam, de ipsa Philosophia aliquid est discendum: eiq; iusta & debita laus tribuenda, sine qua nihil quicquam vere esse laudatum potest: cum prȩsertim non desint qui petulanter in eam, quacunq; de causa, etiam hoc stu-

diosius inuehantur, quod se putent ea re gratiam à vulgo & ab imperitis hominibus inituros: visum fuit faciundum, vt eam ederemus eius defensionem, quam habuimus Mari, nos quidem aliquot ab hinc annis in Iacobi Galli suburbano, cum è T. Phędro affine tuo, homine (vt meminisse facile possumus) cum docto & copioso, tum parato ad lacessendũ, respondendumque, esset vituperata. Nam cum Floralibus mane ad Gallum in hortos, quos ille vir, vt tu te scis, in omni vita politissimus, in campo fœniculario secundum Adriani molem sibi fere communes, & doctis omnibus parauerat, cõuenissemus ego & F. Citrarius, homo cum studiorum similitudine mecum, tum multis amicitię officiis coniunctus: offendimus ibidem, qui paulo nos anteuenerat, cum ipso Gallo sermocinantem T. Phędrum. Igitur congressi amice & comiter, salute data acceptaque, in hyppodromo (id erat decumano limiti nomen) manus cõplexi inter nos, vt mos antiquorũ est, inambulare cœpimus. Tum GALLVS: Quidnam hoc esse dicam, inquit, nobis à natura datum, vt tãtum boni in eorum; quos familiariter diligimus, congressu & colloquiis experiamur esse, vt sine iis nullam integram voluptatem ad animum nobis accedere sentiamus? velut mihi nunc accidit, qui etsi hoc loco uehementer delector, quod & amenus satis est, & solent vnicuique sua, in quibus quis elaborauit, valde iucunda existere: tum autem hac hodierni diei tranquillitate aeris & nitore cœli exhilarari animos necesse est: nec solum nostros, sed cæterarum etiam animantium. Siquidem, vt à Vergilio scriptum est, Vertũtur species animorum, & pectora motus Nunc alios, alios dum nubila ventus agebat, Concipiunt: onde etiam volucrum cantus, & lętitiam pecudum, & insolitam quandam in animis dulcedi-

nem ait exoriri. Requirebam animo tamen nescio quid: neq; tam animaduertebam primò quid illud esset, quod mihi abesse videretur, quam posteaquam vos aduenistis: sentio nunc demum meam expletam, cumulatamq; esse lætitiam: ita ad societatem illam ad quam à natura facti sumus, qua homini ad hominem naturalis est applicatio, accedit ista ex delectu amicitiæ incredibilis quędam iucunditas: quam qui nō norunt, ii mihi videntur ex alieno quodam genere homines esse, non tam mente prędititi, quàm forma humana. TVM PHAEDRVS: Recte sane loqueris Galle: repugnat enim hoc naturę, vt qui sint, quos tantum in rebus humanis bonum non afficiat: & tamen experimur interdum nōnullos, qui ita aut animo sunt agrestes, aut moribus ad omnem inhumanitatem assuefacti, vt non modò neminem eximie charum habeant, sed ęque oderint omnes, tanquam cōmunes cunctorum inimici: Sicut de Timone illo Gręcię loquuntur historię: quem etiam ferunt, cum haberet secum in cœna similem sui prorsus, & inhospitalitate (non enim mihi nūc succurrit, quo alio nomine appellē μισανθρωπίαν) & moribus Apemantum: atq; ille ea solitudine delectatus dixisset, Pulchrum hercule nostrum hoc conuiuium, ò Timon: respondisse, Atqui pulchrius multo futurum erat, si tu non adesses. Tales ergo nonnulli, sed contra naturam tamen atq; vt hoc fortasse rarius, sic vtinam non multa quotidie in nobis ab eadem natura optime inchoata, consuetudinis vitio deprauarentur. Sed de se, vt volet quisq;: nos qui liberaliter sumus eruditi, de nobis ipsis ita sentiamus, vt vitam sine conuictu & consuetudinibus amicorum nullam ducamus esse. Atqui Galle, inquit CITRARIVS, quantum tu bonorum amicitię, omniq; humanitati tribuendum statuas

res ipsa palàm facit, neq; indiget id nostra vllius oratione: nemo est enim qui non oculis cernat, quanti sint ad te hominum, aliqua ingenii laude splendentium, concursus fieri soliti: atq; ornatissimorum hospitum & amicorum quotidianis coouentibus floreat domus tua. Quod profecto haud ita foret, nisi tu, si quisquam alius unquam, honestissimorum, optimorumq; amicitia, ac familiaritatibus delectarere. Verum quod est modò à Phędeo nostro dictum, rarius vsu hoc venire, vt quis amicitię dulcedine non tangatur: vtinam id quidem item esset, atq; ea vna esset in causa, quę ab eo exemplo etiam Timonis commemorata est, naturę quędam quasi feritas: sed latius patet hoc malum, & quod maximum venenum fidelis beneuolentię est, simul vt quis nimium sibi deseruit, ita minime fidem in amicitia tuecur. At huiuscemodi hominum innumerabilis est multitudo. quis enim est studio suos pecunię pręsertium, & cui (ut Terentianis uerbis vtar) nihil pręter lucrũ dulce sit, qui ullum uel tenuem possit habere gustum huius ex amicitia iucunditatis, quam tu modo Galle narrabas? quiq; sublata utilitate, quę cõtineat necessitudinem, non continuo nuncium remittat amicitię? Plena horum uita est, rarumq; illud potius, ut cui cognita appetitaq; sit simplex illa, & uera, & p se, suaq; sponte amabilis ex amicitia uoluptas, quę ab amico proficiscitur, & in eo ipso uertitur, nihil quęrens extra, nec cupiens, cuius amor fructus maximus, uirtus optima conciliatrix est. Sed quo rarius istud, hoc pręstantius. In quo genere, optimo te excellere iure, Galle, fecisti tu quidem omnibus iam fidem. Nam ut ille, quicunque hostem feriet, is mihi fuerit ciuis: sic tu amicos ex una uirtutis commendatione continuo probas, nõ ex eis ad te uti referas aliquid, sed ut sibi illi nihil magis

promptum esse intelligant, quam te, domumque tuam, operam, gratiam, pecuniam, autoritatem: quę cunctis etiam hoc gratiora ex te accidunt, quod tua ista incredibili humanitate condiuntur: quam tibi in uerbis quidem & uultu, omnique corporis motu insculpsit ipsa natura. Sed ea factis, & in experiundo fit illustrior. Itaque es assecutus, ut nõ magis unũ unus, quam te diligant uniuersi. Quam ob reum, quod paulo ante dixisti, nullam te integram sine congressu amicorum percipere uoluptatem, & de eo tibi assentior: & (ut pro cęteris etiam loquar) experimur idem in nobis omnes erga te aliquanto etiam vberius. Sumur enim hac tua fruenda humanitate. Hoc ingenio, his optimis & suauissimis moribus, in mutua nostra beneuolentia propemodum beati. TVM GALLVS: Gaudio sane Citrari, inquit, pręclaro hoc, quod mihi tribuisti, vel iudicii tui, vel, vt ègo potius interpretor amoris testimonio Atqui: inquit PHAEDRVS, Galle, vtrũque est, & iudicium, & amor. Sed quãdo de amicitia aliquid omnes, quid àadoletus? ET EGO: Quid inquam Phędre? nisi me vehementer hoc vestro sermone esse deiectatum: ac sentire quidem vobiscum vna, nihil esse in vita præstabilius amicitia: queque in Galla nostro laudibus extulit Gitrarius, verissima confiteri. Sed quod vnum vel præcipuum ab eo video prætermissum, id à me referri, & commemorari debere puto: non enim natnra solum, & propensione animi quadam, aut fortuito euentu lapsus in hanc rationem Gallus, ad liberalitatem, & beneficentiam, veritatemque amicitiæ totum se contulit: sed aliquanto magis accepit à Philosophia, vt ista eadem recto iudicio & constanter ageret, in quo quidem vno est posita virtus. Nouit enim quemadmodũ de statuis Dædaleis à doctissimis proditum est, eas

cum pręclaro opere perfectę, & eximię pulchritudinis existerent; nisi tamen arctissimis vinculis constringerentur, dilabi facile, & perfugere solitas, quòd earum incerta esset, & lubrica possessio: sic optimum quenque morem, nisi ratione & pręceptis Philosophię fuerit confirmatus, stabilem sua sponte non esse. Est igitur ad hęc Philosophię studia, in quibus à prima adulescentia admodum se exercuit, longo interuallo nunc reuersus, & quidem animo maiore quâ vos fortasse suspicamini: quod ego nosse possum propter quotidianum vsum, quo cum eo assiduus sum. Quamquam illi quidem haud ita multum ad legendum ocii à forensi opera relinquitur: sed est totus in quęrendo & percontando: me quidem, quem in his literis maxime uidet occupatum: audiêdi aliquid videlicet, & disputandi causa, sępissime ut lacessat: Quod ego pergeate accipio, vel quod obsequor studiis optimi & amicissimi viri, vel quod illius acuto, & acri ingenio meum quoque ad discendum excitatur ingeniû. Hoc loco PHAEDRVS, vt era natura vehemêtior, & Philosophię multis iam si & Philosophię multis iam signis habebatur infensus: Pręclaram mehercule laudem, & in primis commemorandam, qua te isti afficere conantur, Galle, cum te tanquam puerum nobilem sub pędagogo, sic à Philosopho aliquo admonitum, nihil nisi ex pręscripto recte agere posse volunt: ac ne quid desit, manum etiam sub ferula vt dicitur: indignum illud quoque quod virtutem in una statuunt Philosophia: quo quid dici impudentius potest? quando enim Philosophię quicquam omnino fuit cum virtute, cum amplitudine, cum dignitate commercii? aut quos ex eius ipsius sinu prodire conspicimus ad vllam rem gerendam aptos, quę quidem digna sit viro? Immo verò tu, inquit, esto

nobis Galle & naturali virtute, & tuo ipsius consilio institutoque talis, qualem te esse cernimus omnibus eis animi dotibus instructum, quę magno homini cōueniunt: Sitque tua ista propria, & peculiaris laus, non Philosophię, quam summus ille vir tuus nouus hospes & amicus P. Bembus, *cuius tanta fertur apud omnes virtutis & literarum gloria, iure sane in te contulisse mihi visus est; cum ita diceret, vrbem hāc tot antiquorum monumentis, tanta etiam nunc horum temporum magnificentia ornatam: sibi tamen maiorem atque ornatiorem fuisse visam, quod te in ea ciuem esse contigisset.* Hoc *de te ille ita vt sentiret, nō tu, opinor, promissa barba es assecutus, nec tunica pulla, nec trito pallio, nec inepta, & intempestiua loquacitate, sermonibus per omnes circulos conserendis: longe enim hęc aliena graui viro,* Philosophis *vero quotidiana sunt: sed liberalitate, & prudentia, & quod cū te multi fortuna & copiis in hac vrbe antecedant, nemo est tamen, qui ad bene de probis & doctis hominibus merendū te vno sit propensior:* Nam *quod ad Sadoletum attinet, quē ego & amo medius fidius, & florentem esse cupio, non possum non molestia affici, cum illum video subducentem se amicorum & familiarium cœtibus, in hac squalente & sordida* Philosophia *tabernaculū pene vitę suę collocasse, doleoque meam tam parui apud eum fuisse autoritatem, vt ipsum ab hoc errore nequiuerim adhuc ad consilia grauiora retrahere.* Atque *ad me conuersus,* In *mentem venit mihi, inquit, ea proferre aduersus te, quę in* Euripide Zethus *ad* Amphionem *fratrem protulit, quorum equidem sententiam, non numerum recordor:* Negligis *o frater, inquit, ea quę te oportet diligere; naturamque animi tui suapte sponte nobilem puerili quadam concinnas forma: & neque in iudiciis commode*

loqui studium tibi est, inq; iis cernere quod æquum idoneum que sit: neq; alios iuuare consilio potes tuo. Ac de tuo quidé inquit, ingenio quid sentiam, mihi ipse conscius sum: quãtum autem te diligam, tu optimus es tèstis. sed quod tibi soli seorsum sæpe dixi, in quo frustra à me consumpta opera est, idem nunc his audientibus vt dicam, moneamq; te aliquot an nis minorẽ natu audacter, idem amor me cogit. Vereor enim vel potius formido certò, ne istam tuam ingenii animiq; indolem, qua te ad grauiores res tractandas idòneum semper iudicaui, hoc Philosophiæ studio penitus corrumpas: in quo si esset ipso aliqua fortasse liberalis oblectatio: quæ tamen in tanta vanitate illius scientię esse qui potest: tibi tamen vi dendum arbitrarer in ciuitate tam occupata, in qua honores & pręmia non otiosis, sed industriis hominibus proponuntur, qui factum tuum probari illi spossét, qui scirent de vita cuiusq; & institutis iudicare. Inquiritur enim in vitã tuam, mihi crede, curiosius quam tu fortasse existimes: Nã cùm a primo commosses animos multorũ expectatione quadam, nunc te velut inertia desedisse, non possunt non mirari homines, idq; non reprehendere, cum in popularibus studiis, & his quę frequentię ac celebritatis sunt, siue in foro malis, siue ad principes viros, vindicare te in aliquam laudem possis: illa tamen, quę silentii, & solitudinis sunt, malle persequi. Quorum profecto opinioni & iudiciis inseruias oportet si aliquo numero esse optas, aut si eam uerè assequi uis, quã tibi falsò promittit Philosophia, sapientiam, ne ve te in tene bris abdas, cum facilè in hominum oculis queas, & in luce consistere. Quę cum ille dixisset aliquanto commotius, quod eum ad hanc rationem conciationemq; dicendi & uoce, & motu corporis, & animo flagrante ac subito natura forma-

uerat, summumque illi pręterea ingenium, summum in pronū ciando leporē addiderat. CITRARIVS. O amœnum diē hunc, inquit, & mihi diu, ac Gallo desideratam opportunitātem, aliquando te Phędre in vniuersam inuehentem Philosophiam audiendi: Equidem interfui sępe, idque locis pluribus cum carperes Philosophiam, in quo ego potissimum attendere solitus sum acumen ingenii tuii, & facetissimis dictis delectari. sed de ea tota quid haberes dicere, percontandi ex te, cum id maxime auerem, auerem, ante hunc diem facultas non est data: quam nunc oblatam libentissimis nobis, nostra fuerit culpa, si amiserimus: aut si non ex te omnia, quę volumus de tuo in Philosophiam animo ac iudicio, audiendo fuerimus consecuti. Imo, inquit GALLVS, & hic locus maxime aptus est, & tempus idoneum: nec est quicquam, in quo iucundius hunc consumamus diem, quam ob rem da hoc nobis Phędre, vt te de uniuersa Philosophia quid sentias audiamus. AVDIETIS, inquit: sed hac conditione, si omnibus sum facturus gratum. HIC EGO arridens, Mihi ne, inquam, esse gratum potest, in tantum discrimen uenire Philosophiam? Quid ita, inquit CITRARIVS non tu eam dicere es solitus ueritatis patrocinio sat tutam esse? SI QVIDEM, inquam, ueritate, non eloquentia causa pendetur. Pendetur, inquit GALLVS, & bono es animo: non enim hic imperitę multitudinis concio, ad quam in inuidiam facilę, & in suspitionem Philosophia adducitur: sed auium concentus, & florum tanta hęc uarietas ac copia, huius orationi coronam factura est. ATQVI, inquam, Galle, huius orationi (siquidem ea in uituperanda Phiolosophia futura est) auium iste concentus obstrepat sanè

velim. An nō tu hosce flores, qui tantam nunc odorum amœnitatem naribus nostris aspirant, & mox auritos, & postea etiam vocaliores fore putas, quam esse posset ipsa illa, de qua nunc dicebas imperitę multitudinis concio? SANE, inquit, hoc est quod ego gaudeo: intelligo enim pręter voluptatem, quam audiendo percepturus sum, huius mei pręterea suburbani pretio permultum accessurum esse, quod quidem disputatione vestra hac celebratius multo futurum est, quam aut peregrinis arboribus, quę in hunc ipsum locum vndique accersitę sunt: aut nobilitate eius picturę, qua est superior porticus exornata. QVIN tu, inquit Phędrus me intuens, veritatem sinito venire in certamen, tu met silentium teneto. AGE AGE, inquam, phędre (video enim te in procinctu esse, pugnę auidum) illud moneo, parcius: ne si uno hoc pręlio penitus philosophiam obtriueris, non habeas deinde quicquã, in quod ita studiose, & libenter inuehare. NVLLVM est periculum de fore, inquit ridens, dum quidem tu extiteris, qui ab ea auelli nulla ratione potes. Quod cum dixisset, omnes ad audiendum animos ereximus. TVM ILLE, Videntur mihi, inquit, prisci illi ueteres, qui primi semetipsos sapientes, & artem eam, quam profitebantur, sapientiam appellauerunt, aut callido consilio quęsisse in uulgus celebritatem: aut errore quodam puerili decepti fuisse. Etenim si um scirent: & intelligerent ipsi, inanem eam esse, quam habebant in manibus, scientiam: appellatione tamen pręclara illã adducere in honorem studuerũt, cęterisq; psuadere, id quod ipsis neutiquam de ea erat persuasum. Astuta illorum ratio, & callidum in primis consilium fuit: sed ita, ut seculi illius ingeniis nihil iudicarent esse rudius. Sin autem & eandem ipsi fidem habuerunt de sapientię disciplina, & cęteris facere conati

reconati sunt puerorum mihi morem videtur fuisse imitat ut enim pueri imagunculas sæpe nacti ligneolas: aut è cera easque charius amplexi, veste atque auro exornant, Deorumque quorum libitum fuerit, imponunt eis nomina: demumque longius prouecti credulitate puerili, quasi rem seriam agentes, rei ludicrę diuinos honores tribuunt: Sic Philosophi isti vestri (me autem intuebatur loquens) quos solos penes est sapientia, quique eam ipsam ab sese vnis peti atque addisci volunt, tantò pueris leuiores, quantò illis ętas ludum suum concedit, his alienum stultitia: inane disciplinæ simulachrū splendidissimi nominis appellatione honestauerunt: Quo non possunt quidem non allici aliquando & inuitari nonnulli, vt insistant aliquantum, cupiantque interiora cognoscere. Quod enim sapientia nec in cœlo, nec in terra quicquam est præstantius, icc irco ipso nomine commoti, accedunt ad cupiditatem aliquam cognoscendi. Sed si qui lautiore paulò ingenio ingressi fuerint, maturę vt abalienētur. Ex quo illud Neoptolemi apud Ennium, Philosophandum sibi esse, sed paucis: nam omnino, haud placere. Credo homini militari ex bellica virtute veriorem meditanti gloriam, conueniens fuisse visum, quid isti profiterentur: agnoscere: quæ vero minutius superstitiosiusque tractarent, & in quibus frustra contererēt ætatem, ea ceu verę sapientiæ repugnantia penitus despicere atque contemnere. Et nimirum magna, eximiaque professi, in minimis ferè versantur. Quod si splendore nominis rem otio, rem ipsam introrsum magis aspexeris: totamque istam artem, quæ se magistram tradendę sapientię profitetur, in manus sumptam diligenter expenderis: non tu in ea quidem sapientiam vllam, quæ sit vere & solide sapientia, sed imaginem potius inanem quandam deprehenderis sapientię: sine

corpore, sine mente, ipsius illius sapientiæ operibus atque muneribus sola voce resonantem. Nam cum rerum gerendarũ sit sapientia, imperii gubernandi, dignitatis ac potentiæ sibi comparandæ, Philosophia pro his maximis, maximeque expetendis rebus, tanquam immunitatem laborum in beneficii loco illi tribuens, eam in verbis pensitandis, & argumentorũ conclusiunculis arte astringendis, rebusque iis, quæ nihil pertineant ad nos, accuratius indagandis, festiuo opere occupat: vt suarum virium & grauitatis oblita, à cœtu hominum, atque ab regendis ciuitatibus: ad solitudinem, inertiamque traducatur. Atque huic arti tamen sapientiæ nomen est datum: in quo primum istorum est arrogãtia reprehẽdenda. Quis enim illis hoc concessit? aut quo nam iure fuit ab ipsis vsurpatum, vt artem suam, cuiusmodi ea cunque sit (nõdum enim de hoc disputatio, post videro) in ipso statim ortu atque initio, inscriberent Sapientiam? cumque necdum plane perspectũ cognitumque esset, hominum ne vitæ vtilis futura esset, illa, nec ne esset, tamen tanquam ratio absque ea recte, ordineque viuendi conctorum iam confessione constare non posset, ita summum rerum humanarum titulum illi præscriberent? Verũ fuerit hoc vitium superiorum illorum, & qui septem dicti septem dicti sunt, quos tradunt cunctos in Græcia Delphis primum conuenisse, Athenis prætore Damaso: iterum deinde Corinthi, cum eos Periander Corinthiorum tyrannus hospitio accepisset, circiter quadragesimamquintam olympiadem, quo tempore Romæ L. Tarquinius Priscus regnum obtinebat. Atqui hi isti ipsi, si sua sententia se appellauerunt sapientes, indulserunt sibi profecto, quam par erat, vehementius. Sin autem populorum suffragio vocati sunt: habẽt egregiam sui cognominis, & quo iure glorientur, autoritatem.

Siquidem ad imperios & stultos delatum fuit de sapientibus iudicium, etsi video non istos solum, sed alios complureis, si fama & opinione vulgi sapientia censeatur, nulla illustri de causa passim habitos sapienteis: simul vt quis enim in illa rude indoctaque uetustate vel dixerat aliquid, vel egerat concinnius, ita ascribebatur ad numerum & nomen sapientis. Quo ex genere maternus auus Thesei Pittheus, cũ versibus pangendis sententiolas quasdam complecteretur, in primis iudicatus est sapiens. Lycurgus vero eundem nominis honorem iustius est assecutus: quod enim confusam et ꝑtubatã, ac (vt Herodoti utamur verbo) κακονομωτάτην Lacedęmoniorum Remp. legibus latis constituerat, ferẽdisque laboribus, & periculis alacriter adeundis: ciues ad fortitudinem, & ad omnia belli munia apprime erudierat, comparata sibi autoritate & gloria, sapiẽs merito existimatus est. Sed vt ab hoc magno sane viro abeamus, quid cuiquam esse tunc potuit in sapientię nomine gloriosum, cum Homerus, cuius dicta pro decretis habẽda sunt, etiam fabris attribuat sapientiam? Ac ne quis illorum septem, quos & nos nimium iam sępe in mediũ adducimus, & negat Dicearchus autor haud ignobilis, nec Philosophos, nec sapiẽtes fuisse, vllã alio ex genere putet fuisse sapiẽtiã: quã eã, quę dicta in Pittheo: Primum poetę plerique, iique adeo ꝑfrigidis deinde argutulis quibusdã, vt sibi videbãtur, sentẽtiis, multitudinis plausum captãtes. Quid enim Chiloni Lacedæmonio (vt de eo potissimũ loquar) tria ne dicta sapiẽtię laudẽ afferre debuerũt? At ea in foribus templi Delphici sunt inscripta quid tum? non enim qui inscripsit, aut qui insculpsit (opinor) faber sapientior fuit? N E Q V I D N I M I S: recte hoc quidem, & sibi ille admodum cõstitit: paucissima enim

ocutus,multam ſibi parauit ſapientię famam. Sed quid illis ſapientibus fiet,qui ſuis libris,atq; ſcriptis omnia referſe runt? NOSSE uero SE QVENQVE,quam uim habeat,ſi ab hoc communi atq; vſitato ſenſu abieris,ipſo illo in te rprete qui edidit,cenſeo eſſe quęrendum.Nam illud quidē inopinatum ac nouum,& neſcio unde erutum: nemini enim unquam in mentem venire potuiſſet:COMITEM ESSE AERIS ALIENI MISERIAM: Quid? hiccine ſolus vadimoniū deſerere coactus fuerat,eius que bona proſcripta fuerant? ſed quoniam in ſingulis non eſt immorandum, & vnius tamen exemplo cęteri noti eſſe poſſunt, ratio concludenda eſt,ſapientium nomen,ab ipſis uſurpatum,plenumar rogantię eſſe:à papulo delatum,inanitatis. Correxit errorē hunc veterum Pythagoras, imminuitq; inuidiam nominis, quod primus Philoſophiam pro ſapientia inſtituit appellari Is in illa ſua perigrinatione,in qua, ut de Vlyſſe ſcribit Homerus,moltarum gentium mores et inſtituta perſpeculatus fuerat,cum peragraret in reditu veterem Gręciam,atq; illo itinere veniſſet ſicyonem,ibiq; cum Leonte ſicioniorum tyran no congreſſus, interrogatus ab eo eſſet, quem nam ipſum ſe profiteretur,num ſapientem? reſpondit ſoli Deo congruere nomen ſapiētis:ſe vero Philoſophum eſſe:hoc eſt, ſtudioſum & cupidum ſapientię.Graue reſponſum & dignum moderatiſſimo viro,nihil ſibi arrogauit,nihil ſublatius de ſe locu tus eſt,tantum eam cupiditatem,quę cuncto generi humano è natura inſita eſt,ſapientię adipiſcendę,in ſe aliquanto fortaſſis acriorem ineſſe ſignificauit.Plena igitur grauitatis ora tio:neque ipſe non idoneus,cuius autoritatem cętere ſequerentur,ſi in eadem porro ſententia conſtitiſſet,neq; diſſenſiſſet poſtea à ſeſe,cęteriſq; rebus noniam ſe moderatū & gra

uem, sed flagrantem ambitione importuna prębuisset. Nam quid illa iactatio popularis, & Gręcię omnibus in locis, vbi cœtus celebrari erant soliti, sui ostentatio? Quid nudatio femoris aurei Olympię, cum ad ludos solenneis cuncta adesset Græcia? aliud in eo indicant, quam speciosum illud sapientis nomen, quod ipse paulo ante ab hominibus conctis abiudicarat, & Deo vni tribuendum censuerat, cum conaretur apparere ipse Deus, vsurpare illum confessione reliquorum, & ad semetipsum vertere, tanquam pręstigiis quibusdam, uoluisse? Quanquam femoris quidem aurei illa nudatio, ignarum forsitam vulgus commouere: iis, qui hominem nouerant memineramtque ex aurificina paulo ante ad Philosophiā egressum, miraculo esse non potuit. Quid quod ad Italiam se contulit, & Metaponti sedem, ac domicilium statuit fortunarū suarum? qui conueniebat homini samio, prędertim cum plus honoris, quam satis opus esset, in germana Gręcia paribus illius haberetur? Sed, opinor, occupatis ibidem populorum animis opinione, & fama superiorum sapientium, cū eum, quantum assequi posset, celebritatis pœniteret: nouas illum sedes, vberiorem segetem suę propagandę laudis, vacuis etiā tum à Philosophia harum gentium animis, in Italia quęsiuisse. Quibus in locis disciplinæ sectam eam condidit, quę Pythagorica est appellata, magistra illa taciturnitatis. Hoc confiterer commode, si ut in addiscendo sic etiam ad docēdum adhibitum silentiū fuisset: huius enim molestię parte iam careremus. Porro apud eum mos iste tenebatur, vt qui se huic dissent disciplinę, obmutescerent integrum quinquennium, docerenturque primo communia quędam, velut elementa artis: deinde secretiora & quasi mystica: neque id à magistro: ille enim abditus et semotus ab oculis, nemini se communicabat:

& semotus ab oculis, nemini se communibabat: sed responsis: & tanquam oraculis erudiebat iuuentutem, donec tandē perspecto ingenio, moribusq; probatis, qui iudicati fuerant digni, admittebantur ad conspectum magistri, cōmerciumque sermonis. Quod qui assequebantur, confestim domum ad necessarios suos literas, nuntiosq; gratulandi causa mittebant, tanquam eximium quiddam & optan ū adepti. Hāc vitę, morisq; eius insolentiam secuta illa arrogantia est: quod vnus fere philosophorum omnium dictum & autoritatem suam sanctam haberi instituit pro ratione. Vnde enim ce ebre illud αὐτὸς ἔφα, quod vsurpare solitierāt, qui tuebātur pythagoream sententiam, si quando (vt fit) in disputando premerentur, vt delitescerent in sapientis magistri autoritate & nomine? At hoc ne tyranni quidem in oppressis ciuitatibus facere soliti sunt, cum sunt, cum quid de pristino statu volunt dimouere, vt non aliquam proponant causam & rationem voluntatis suę, sed de egregiis autoribus tanti nominis, artisq; huius appellatione ac titulo, dicta hęc sint. Quę vna si disciplinam profitetur sapientię: ridicule arrogās est sin studium duntaxat, & cupiditatem, sicut ipsa vis vocabuli declarat, nihil habet eximium prę cęteris, nec quo tantopere glorietur prӕter cӕteras. Quis enim est quocūque ex studio, quacunq; ex disciplina, qui non maxime cupiat sapientem esse se: aut cui quicquam omnium rerum uideatur sapientia esse diuinius Illud nunc videamus, qua autoritate prodierit in lucem, fueritq; iam inde ab initio accipientibus commendata: est enim profecto aliqua ex origine etiam & generis stirpe censenda nobilitas. Vt enim in editione in lucem, ac procreatione liberorū, nisi parentum distinguant nomina, & gentes, pares principio censeantur esse clari obscuris, in-

genui seruis propterea quod nihil non demum oriens, habere potest ex sese in populum nobilitatem, Ita philosophię prima commendatio à suis inuentoribus, & tanquam parentibus, repetēda est. Vtris igitur tandem tanti inuentionem boni assignatis? Gręcis, an ne Barbaris? Video magnum esse certamen, habetque par vtraque fortes aduocatos, ueruntamē ipsorum etiam confessione Gręcorum superiores Barbari. Itaque & Aegyptii suum Osirin iactant: Vulcanumque Nili filium aperuisse philosophię principia annis prope innumerabilibus, antequam in Gręcia de his ipsis rebus mētio ulla haberetur, & Gymnosophistas apud indos, Druidas apud Gallos, vel ipsa teste Gręcia, magnam sapientię famam video cōsecutos. Druidum quidem nomen in summa vt tum habebatur diuini humanique iuris notitia, non solam Gręcis literis celebratum: sed & ipsi Gręco vocabulo Semnothei sunt appellati, propter scientiam colendorum Deorum videlicet, & celebritatem religionis: atque iidem de rebus occultissimis primi non pauca ad cognitionem hominum attulisse existimati sunt: magno sane munere insignique beneficio, tanquā parum multa essent in oculis omnium posita & in conspectu, quę ingenium, diligentiamque requirerent. Predicant Zamolxin Thraces, quem ex abdito specu responsa sapientiæ percontantibus edentem, nuncque uelut euanescentem ab hominum oculis, rursum autem sese in conspectum dedentem, industri, deceptique prestigiis, diuinitatis honore donarunt populares: itaque & sacrificia illi solennia habita, & epulę institutę sunt. Athlantem laudibus Lybes ferunt: ob imitationem enim cœlestium circulorum in sphęra lignea relatam, quodam QVASI sapientię premio, ipsius humeris cœlum sustineri nimium

ſimplex illa memorauit antiquitas: vt illum ſuę artis, ſi modo ſapit quicquam, neceſſe ſit pœnitere, ſiquidem ob eam tanto oneri ferundo perpetuo addictus eſt. Ochum habent Phœnices autorem ſapientię ſuę: at Phœnicas Gręci, neque hi ſolum, ſed gentes fere omnes: literarum enim vſum, ſine quibus nimirum ſapientia non conſtat, omnium conſenſu Phœnicibus acceptum latum fuiſſe legimus: iidem iſti, quod quidē ſapientię partem aliquam attingit propius, ad maritimos curſus dirigendos, atq; vt non iam fortis eſſet, ſed conſilii nauigatio, minorem Vrſam notauerunt, eandem Cynoſuram, qua fidunt duce nocturna Phœnices in alto: quę hoc etiam certior dux eſt nauigantibus, quod gyro interiore breui conuertitur orbe. quid dicam de Chaldæis, Magiſq;, quorum alteri ſpectandis ſyderibus, & cœli conuerſione intuēda cum ſtatos illic, ſolenneisq; motus deprehendiſſent, ſoliſq; & lunę, cęterorumq; errantium ordines, concurſiones, momenta ꝑpēdiſſent, quæq;, quo ue die in cœlo euenire neceſſe eſſet, aliquanto ante prædicerent, ſcitum quiddam in vita comperiſſe viſi ſunt, idq; populare, atq; plauſibile. Sed illud in ea arte cæteris fallax, ipſis illis fructuoſum, quod ꝑ vaniſſimas prędictiones fatalium euentorum, animis imperitorum ſuperſtitione implicatis, uiam ſibi ad quęſtum inuenerunt. & ad dignitatem. Magi poro iam inde à principe illo Zoroaſtre eadem pene uia ad ſimilem honorem in Perſis ſunt euecti: ſacris enim & cerimoniis Deorum procurandis, cum de naturalibus quoq; principiis nonnullo diſſererent, adiungerēt pręterea diuinationem ex alio certo genere, ac Chaldęi, animos & regum & gētium illarum, captos admiratione ſui, tenuerunt. Atqui ab his, quos memorauimus, aliiſq; prętere quā multis, quos noſtra nunc prudēs prętermittit oratio, antiqui

tus proditum est, fuisse orta Philosophię principia: barbarique omnes fere, qui in huius laudis contentionem uocati sunt: quorum si inuentum sapientia ista uestra est, atque ab eis, tanquã à principibus, autoritas est huic arti tribuenda: Primũ quoniam abierit Gręcię infinita illa & intollerabilis gloriatio, omnia sibi vindicantis, & quę omnium artium laudatarum initia, progressus, fines cum ab sese ortos, tum apud se perfectos vult. Deinde (faueo enim ego quoque hoc loco quidẽ Gręcis) esto, sit tanti, quanti esse uos vultis Philosophia: Quid aut elegans ab indoctis, aut humanum à feris, aut politum à rudibus, aut denique eximium & nobile à barbaris potuit proficisci? Si vero Gręcię ascribẽdus est iste honos id quod mehercule malim, si per ipsos liceat, ac nisi domesticis testibus, iisque admodum probatis lis secundum aduersarium detur: erit aliqua fortassis in origine Philosophię commendatio propter ingenium famamque Græcorum: sed tamen perexigue, atque infirme à paucis positum est, primis harum rerũ inuentaribus Lino memoratas esse Thebas, Musæo Athenas, qui ètiam primus Deorum generationes fertur tradidisse: quod equidem miror filio datum, cum Eumolpi patris institutum Athenis fuerint mysteria. Attamen siue his, siue illis hoc tantum humano generi munus ferẽdum acceptum est, cum illud dicetur, quod tamen etiam ante dictum est, congruẽdam esse eorum temeritatem, qui artem nouam atque incognitam in lucem modo prodeuntem rei eiusce titulo noncupauerunt, in qua peruestiganda, atque in cõstituendo ecquidnam sapientia sit, ecquid in se contineat, tot postea est seculis, tantis & ingeniis, & studiis elaboratum: tum idem hoc istis ipsis, qui huic arti tantum tribuunt, testibus confirmabitur, quod in progressu reprehenderunt ipsi sese, tumoremque &

elationem nominis, aliquanto verecundius vsu ipso & tractatione admoniti, in Philosophię appellationem subsidere voluerunt. Quod si illi hoc fecerunt medio in cursu, cum rem eam quam assidue tractabát, habere iam notiorem cœpissent, ut imminuerent aliquid de prioris appellationis grauitate, & nomine: nobis non licebit in ipsa pene calce consistentibus, & iam plane edoctis, quam puerilis ars tota ista Philosophia sit, diripere illi quod reliquum est autoritatis: eamque haud quaquam sibi debiti honoris insignibus nudatam, e suggestu sedeque principum, in scholarum angulos, & homunculorum inerticulorum, disceptationes eiicere? quæ præsertim tam sitauida, & helluatrix, vt nullis certis finibus contenta, in omnia omnium conetur inuadere. Pręclarum quibusdam videtur esse cœlestia contemplari, arrogát hoc SIBI in primis Philosophia. Moderari politias, ne in hac quidem parte cuiquam relinquit locum. Scire agere vitam prudenter, & nauiter, & nauiter: hoc vero pręcipuum ait esse munus, instructi ab sese sapientis: Apte, & congruenter temporibus loqui, vnumque facundia excellere inter multos: huius quoque siue artis siue peritię, viam à se prędicat, & rationem esse petendam. Sunt etiam subtiliores, & minime populares artes, sciẽtięque mathematicum, in quas temere irrumpat. quę (malum) ista tanta cupiditas, quę impudentia est? Quoquo modo certe ea non ferenda: suique tandem aliquando huic procaci Philosophię sunt constituendi termini, ne ad libidinem euagetur, depascaturque omnia omnium, ne ve ex alienis opibus intumescat: in quo tamen quantus (o Dii) error est eorum: qui illi omnia in sinum student congerere: dum enim eam in omneis regiones, orasque disciplinarum deductam esse cum imperio

volunt, stabilē ei nullam relinquunt sedem, vbi tanquam in paterno regno, & auito dominetur: sed semper illi cū hospite litigandum sit: quam nos litem sic dirimamus, si placet: Si vna quęque ars suum & certum habet nomen, quo appelletur, separatimque & seiunctę denotetur à cęteris, neque potest vnius certę artis duplex ęque esse nūcupatio: non erit Astrologia Philosophia, non Geometria, non Musica, non Arithmetica: habēt enim singulę hę sciētię appellationes suas, in queis & sua cuiusque artis vis, facultasque comprehenditur, & a cęteris ea sciungitur. Itaque si Erasistratum suę artis & professionis nota iudicare voluerimus, appellabimus (opinor) medicum, & Hipparchum astrologum, & Aristoxenum fortasse musicum, Philosophi autem nomen ab vnoquoque horum segregabimus. Si vero ad proprias artium cunctarum appellationes commune omnibus nomen accesserit Philosophia, iam non magis fuerit in Astrologia sapiens Eudoxus, quam in statuaria arte Phidias: nec minus sapiens pictor Apelles, quam philosophus plato: Quod idem in reliquas etiam vulgares, & mechanicas artes, vel Homero teste, deductum, efficit id, quod antea dixeramus, ridiculam esse horum professionē, qui sibi soli doctrinam arrogant sapientię. Quare si sententiam tueri & existimationem volunt suam, tanquam eximium quiddam minimeque vulgare adepti contrahant philosophiam necesse est intra fines suos, neque eam libere ita depopulari sinant aliena: ne si aditum ad prętorem sit improbitatis damnetur, alienoque cum ignominia reddondo, suas ipsa etiam fortunas, si quas modo habet, mulctæ nomine abiiciat Subiicere igitur philosophiæ, siue mauultis SAPIENTIE, certam rem & propriam, quasi materiam, quandam oportet, in qua sola

ipsa dominetur, neq; in ea admittat consortium reliquarum. Quæro ergo, quam? Hic tibi aliquis uerborum credo amplitudine nos deterrere posse postulans, Philosophia est, inquit, rerum diuinarum humanarumq; scientia. Agnosco sonitum, pompamq; verborum: certi in re nihil video. Quis hunc nō irrideat tanto cum strepito tam tumide se inserentem? Ecce alter de transuerso festiuam affert collectionem: Si vt quis in quaq; arte excellit, inquit, in ea ipsa arte sapiens perhibetur: verbi causa Phidias, si in suo opificio summus est, in eo etiam est sapiens: item in pictura Apelles, in fundendo ære Lysippus, sapientium nomen propter egregiam in arte sua cuiusq; prestātiam sunt meriti: quod idem valet in reliquis: erit ipsa per sese simplex & absoluta sapientia, rerum in mūdo prestantissimarum scientia. Huic cyathus mulsi dandus fuit: ualde enim credo laborauit, ut quid deniq; esset sapientia, haberemus exploratum. Num non videtis ex his quidē definitionibus nihil afferentem quod clare & dilucide de se polliceatur, falsę modo in populum opinionis aucupatricem esse Philosophiam? Verum his omissis, requiramus potius terminos, quos peregere ii, qui in ea autoritatem sunt cō secuti. Platonem dico, & Aristotelem: hos enim uideo à vobis in toto genere hoc constitui principes. Hi ergo partitionem Philosophię trimembrem esse voluerunt, vt triplex eius munus esset, trina functio: vna pars in rerum cœlestium contemplatione, causis, effectibusq; naturę indagandis uersaretur: Altera mores, leges, instituta, virtutes, vitiaq; hominū constitueret: Tertia disserendi rationem, diiudicādiq; quid verum esset in disputando: quid falsum quid cōsentaneum, quid repugnans contineret: ita in treis partes omnis diuisa Philosophia est, Naturalem, Moralem, Dialecticam, quā eam

dem, si Latinis malumus vti, quam Græcis (etsi Græca quoque ipsa nomina iam in cõsuetudinem nostram adsciuimus) rationalem fortasse recte possumus appellare, quod idem est & Logicam. Hac diuisione constituta cõgrediamur propius, atque ita vt ne vibrare arma tantummodo & quosdam edere motus, sed vt manum etiam conserere, & prælium uideas mir inire uoluisse: singulasque hasce partes, quid vnaquæque earum ad sapientiam valeat, consyderemus: vt si vniuersæ artis inutilitatem & ignauiam quodammodo (sic enim dicendum est) potuerimus demonstrare multorum animos hoc errore liberalitos à superstitiosis & inanibus curis, ad illustres & serias occupationes transferamus: nisi quid ad hæc vos. QVID nam? CITRARIVS inquit, nisi nos in magna audiendi expectatione esse: vt experia[illegible]ur. Phædre, tua ista singularis eloquentia num nam queat in maxima causa stabilem & fixam multorum de Philosophiæ virtute labefactare opinionem. Nec tamen ego is sum, qui bellum illi habeã indictum: nec tam reprehendendã & abiiciendam Philosophiam, quam modum in ea quærendum puto: in quo sentio, Phædre, aliqua ex parte tecum, proboque Neoptolomii sententiam, quæ mihi cum Sadoleto meo vna est dissensio. Ille enim (vt vides ipse) operã omnem in ea locari, & nihil agi aliud in uita rectum putat. Sed tu perge queso, & in hanc partẽ potius incumbe tamen: nam qui amplius æquo collaudent Philosophiam, nimium sæpe multi, & mihi molesti sunt. AT QVI, inquit GALLVS, mihi contra modo mirari ueniebat in mentem, cum philosophiam venerer etiam summopere, non solum diligam, qui possem non æquis auribus modo, verumetiam studiose audire eam vituperantem phædrum. Sed profecto sic est, vt dicitur: Nil tam iniquum, quod non

dicendo ęquum videri queat. Cum enim tantus in hoc homine lepos sit, vt me illius quidē semper, sed & alios omneis sępe mirabiliter delectet oratio: tum uis ingenii tanta, vt in quam se cunque incitet partem, aliorum secum studia pertrahat, & vim quodammodo afferat sensibus audientium: itaque vereri iam ipse cœpissem, ne quid de mea pristina uoluntate erga Philosophiam dimitterem, nisi me confirmaret expectatio defensionis, quam Sadoletus noster est habiturus: quod ipsum imi quidē non difficulius futurum est, quod tecum nūc non adest is, qui esse semper vna solat, nec a te unquam, Phędre, discedere, alterum lumen vrbanę huius facundiæ Camillus Porcius. HIC EGO, Hoc, Galle, inquā, quod mea fiducia teipsum confirmes, vide ne in fraudem potius te deducat: namque ego quis sum? aut quid possum per me denique? Sed si quid fuerit, quod vtinam aliquid sit, bonitas causę suppeditarit mihi facultatem aliquam respondēdi: & tamē Phędrum nostrum paratiorem esse video, quam expectaremus: quam enim sibi accusandam & refellendam assumpsit Philosophiam, ab ea ipse arma videtur mutuatus, quę in illā ipsam demum oratoriis viribus, & neruis intorqueat. Equidem vellem Marius Volaterranus adesset, amicissimus omnium nostrum, homo cum acerrimi ingenii, tum omni quidē illi liberali doctrina, sed in his Philosophię studiis in primis exercitatissimus, quem nos omnes audiuimus sæpe quacunque esset de quęstione propositum, in vtramuis partem disserētem ita copiose atque ample vt quemadmodum de Carneade dictum reliquit Cato, quod non posset eo dicente discerni quid verum esset, & quid falsum: quod incredibili quadam ingenii & orationis copia audientium mentes obruebat. Sic hinus sit & sublimibus sententiis, & acutissimis argumen

tis referta disputatio: in extenuando vero, & amplificando, tanta uis, vt nihil illo laudante humile, nihil vituperante videatur excelsum: haud sane ille nunc pateretur desertã, & oppugnatam iacere Philosophiam: presertim in eam impetum faciente Phędro, quo cum ille semper fuit cunctorum opinione quasi comparatus: summum in vtroque ingenium, summa eruditia, salis & facetiarum vbertas par: verum ille Philosophię aliquantum & studio, & amore coniunctior: phędrus hanc popularem orationis laudem magis est secutus, qua nunc fretus, si ipso iudice populo vti posset, nę ille causam (vt ego arbitror) parum ęquam, haud difficiliter obtineret. sed bene agitur cum philosophia, quod a populari disceptatione remota est. Quamobrem ede nobis phędre ea, quę aduersus eam nunc primum tu quidem, neque leuiter, sed & diu antea, & perquam accurate es meditatus. TVM ILLE, Faciam equidem, inquit, atque hoc tibi studiosius nunc morem geram, quo sis in me tu postea aduersarius lenior: nec tamẽ mihi interdictum putabo, quin si ad paucos iudices me perculeris, ad populum mihi parata sit prouocatio. HIC cum arrisissemus, VIDETVR, inquit, ordo rerum & natura postulare, vt prius describamus sapientiæ formam: que, mea quidem sententia, cum aptior ex seipsa sit, tum ad vitam splendide, & cum laude degendam accommodatior: qua posita, facilimum postea fuerit, qui ab hoc signo, tanquam nauigantis ab Arctico polo, aberrauerint, eorum errorem insipientiamque coarguere. Quoniam igitur sapientem eum esse volumus, non qui in solitudinę, neque cum paucis ineptis, sed qui in cœtu, conciliisque hominum vitam agat: communesque cęte-

rorum uoluntates & studia secutus, referat ad sese omniaq; quę quidem sint expetenda, siue adeo quę expetantur: expetitur enim idem, & expetendum est, quod opinione plurimorum iudicatur dignum, vt in eo adipiscendo omnis cura industriaq; ponatur: erit sapientia, earum rerum comparandarum scietia, quę ab eo genere hominum, quo cum verseris, & ęstimentur plurimi, & maxime expetantur: hoc definitione breuis comprehensum, oratione est dilatandum. Tria sunt (vt mihi quidem videtur) in quibus omnis humani consilii resideriiq;, & ratio vertitur, & appetitio: eaq; veteri etiam prouerbio notata, quo sic distinguitur: Optimum esse bene valere, honorari pulcherrimum, iucūdissimum frui eo, quod quis maxime cupiat: ita salutis, glorię, iucunditatis pręclara esse videtur & expetenda adeptio: nec vero quenquam essi omnino omnium mortalium reor, qui non hęc sibi cuncta adessi maxime velit. Sed voluntas nullam habet laudem: libera enim est omnibus, & tardis iuxta, solertibusq; communis scire autem inuenire sibi ad potiunda hęc aditū: & cum vniuersa in hoc certamen tanquam in cursum, aut luctam descendat multitudo, pręripere vnum cęteris palmam adipiscendi, aut certe inter paucos suum locum & partem obtinere: hoc iam proprium illius sapientię est, cuius nos iudicationem non vni, aut alteri, sed frequentissimo consilio permittendam statuimus. Nam si quis singulari quadam opinione pręditus, diuersus longe a populi iudicio, aliam sibi nescio quam nocturnis lucubrationibus in silētio & cubiculo effingit sapientiam (vt nunc taceamus alienam eum quādam & deuiam, longeq; aberrantem à communi prudentia, ac plenā vanitatis sequi rationem) quid, quęso, aliquid is vt efficiat, quam erit amplum illud atq; magnum, in quo neminem ille

omnino æmulum, nullum riualem est habiturus? An ignoramus cōtentione certantium, ac veluti licitatione quadam, augeri rerum precia, atq; æstimationes? certoq; indicio esse iacere eas res, & penitus abiectas esse, in queis nulla inter se contra licentium studia consistantur? At hoc minime vult sapiens: uerum quod maximi & est, & habetur, in eo maxime conatur excellere. Ad multitudinis igitur iudiciū acta sua præcipue consiliaq; accommodat. Vt enim habitum corporis, atq; vestitum: vt ædificationis formam, domiciliorumq;: vt lauandi, cœnandi, loquendi morem: sic actiones, & consilia totius uitæ ad populi iudicia flectere, dirigereq; debemus: porro illa temporibus reguntur. Est ergo primum sapientis munus seruire tempori, & semper in eo, quodcunq; plurimi fuerit, præcipuas suas partes, & principem autoritatem esse, postulare. Iam ne cernitis totius sapientiæ intelligentiam, quam Philosophi suam esse uolunt, populum sibi potiore iure vendicare? Et sane æquius multo est, vnum concedere sententiis plurimorum, quam vnius plurimos. Desciscere autem ab opinione & decreto multitudinis, aut arrogantiæ est non ferendæ, aut leuitatis irridendæ. At populus nunquam diu in eadem sententia permanet. Quid tum? Turpe est sapientiæ variare decreta. Quid tu postulas sempiterna esse hæc, quæ generata sunt mortalia? vt enim Valetudo non ex eisdem semper, sed ax aliis, & aliis retinetur cibis: sic sapientiæ consilia non perpetuo vna sunt, sed ad tempus se accommodant, & ad fortunam, cuius præcipuum est, in humanis rebus posse dominari. Nec tamen etiam si non semper sibi multitudo in eadem opinione constans est, sed alio alias, & tanquam fluctu quodam fertur ad iudicandum, iccirco de honore detrahitur sapientiæ. sed haud scio, an vegetior

hac re quidem, & semetipsa solertior quodammodo sapientia ipsa fiat, ac vti facem motus, sic illam mutatio, & variatio accendat. Vt enim si idem mos perpetuo tenendus esset, & consuetudo eadem, facile esset vnicuique inueteratã vsu, & per manus traditam, uitæ sapienter degendę retinere disciplinam: Sic quoniam mutandę sępe opiniones, ferendę uicissitudines, studia in diuersam partem conuertenda, prioris uitę ratio omnis atque descriptio sępe etiam repentenus difficile, quam præclarum, in uarias sese formas crebro commutandi: ut ad omnes euentus rerum, uarietatesque temporũ promptam solertiam afferat. Floruit in gubernatione Reip. P. Scipio Nasica Pont. Maximus: neque in ea solum sapientis uiri laudem, sed optimi etiam cognomen senatus iudicio, matre Idęa Pessinante hospitio accipienda, meruit. Atque is ipse cum subitis seditionibus turbata esset Respub. lenitatem illam suam pristinam, odio inimicorum incrudescere passus est: nec minus dissidentibus factionibus uictores suos esse uoluit quam antea tranquillo Reip. statu, ornatos florentesque uoluerat. Lęlius ueto eodem illo tempore etiam proprio cognomine dictus est Sapiens: quia cum agrariis prius legibus fautorem se præbuisset, simul ac presensit multorum se odia in caput suum concitaturum, destitit ab incepto, transiit que ad eam partem, vt locupletes censeret in agrorum possessione esse retinendos. Flexit horum uterque consilia et actiones suas ad id, quod expediebat, quodque tempus ferebat: egere sapienter. Quod si lenitatem Scipio, constantiam Lęlius tenuissent, preceptis forsitan huius uestrę paruissent Philosophię: sapiẽtium quidem nomine, & laude caruissent Vnus est ex omni antiquitate, quem maxime admirer, C. Iulius Cęsar, cuius tantã animi uirtus, tantum ingenium fuit;

vt angustius thearum gloriæ suæ orbem hunc terræ, quem incolimus, quam ipse meritus, sit habuisse videatur. Hic *non ad vnam, alteram ve laudem, sed ad omnia summa natus: cum etiam tum adolescens probari in foro eloquentiam videret, adhibuit studium, in ea nemini vt esset secundus: ex bellica porro virtute gloriam sibi meditatus, & potentiam: magnitudine animi perfecit, & industria, vt non solum gentium omnium victor, sed naturę etiam esset,* Oceano *domito, atq; eo toto summotis nationibus non solum inuestigatis, verumetiam bello armisque subactis: fluminil..s, quæ neutiquam permeabilia viderentur, iugo pontium deuinctis: infinitis spatiis terrarum celerius cursu, quam fama peragratis.* Atque *hic idem, domi & in patria, vbi intellexit priuatim quęri opes,* Remp. *in medio prędę omnibus esse: operam dedit, vt consciorum existeret princeps,* IMPERIVMQVE *sibi acquireret: ad salutem illud quidem, non ad perniciem ciuitatis si per homines impios eâ quę constituerat efficere situs esset.* In *hoc ego homine maximam vim sapientię fuisse duco: & certe talem statuo esse debere, quem iandudum effingere conor sapientem, alto animo, acutum, sagacem, industrium,* LONGE *prouidentem in posterum, suam virtutem impartientem omnibus, sibi pręcipua & maxima appetentem, opes,* IMPERIVM, *autoritatem, gloriam: non enim obliuiscituo sui sapientia, nec suorum penitus commodorum curam abiicit, sed refert ad se omnia sapiens, consulitque* SIBI *potissimum: nec putat, digniorem esse quenquam, qui commodis vitę honoribusque fruatur: habetque illud in ore, opinor,* Pacuuii, *sapientem qui sibi prodesse nequeat, nequicquam* SAPERE. Hanc *ego artem, & discipli*

nam agendæ vitæ;sapientiam voco, ciuilem quandam popu-
laremq; Philosophiam,erigentem homines ad facta tũ splē
dida,tum in multitudinem gloriosa:eosq; magnos, potētes,
nobiles,atq; vt vno verbo complectar omnia,principes deni
que efficientem.Conferte nunc istam vestrā,si placet, quam
in scholis quotidie declamitatis philosophiam,vt hæc ab illa
quid intersit,diiudicare possimus.Ac primum,tanquā vesti
bulo amplo,atque excelso ornare illam cupientes, præponitis
rerum cœlestium contemplationem & occultarum rerum,
causarumq; indagationem:ea enim est physice, quæ primū
tota incerta est,minimeq; comprehendibilis:deinde etiam si
comprehendatur,prorsus hominum vitæ inutilis & super-
uacanea.Quid enim poterit gloriari se adeptum esse,qui il
la cognouerit,cum non sua,sed aliena cognouerit? verum co
gnosci non possunt.An ille mundi effector,& fabricator tan
ti operis Deus,tantis locorum interuallis a semetipso nos di
siunxisset,si suas sedes,arcanaq; consilia nobis nota esse vo-
luisset.Quid est aliud bellum indicere Diis, more gygan-
tum,quam illuc niti ascendere,quo nobis aditus omnis peni-
tus est interclusus.Atqui mihi videntur veteres illi haud il-
lepide de gygantibus fabulati,quo horum insolentiam,teme
ritatemq; arguerent:quod ea re firmius adducor,vt credā,
quod vt illi montibus tribus,tanquam gradibus, sic philoso
phiæ partibus,in altissima loca moliuntur ascēsum:Ter sunt
conati imponere pelio Ossan,Scilicet atq; Ossæ frōdosum in
uoluere Olympū:Ter pater extructos disiecit fulmine mon
tes.scripsit diuinæ,vt omnia,poeta omnium maximus:nec tā
ille ut gygantum,qui certe nulli id egerunt,quam ut homi-
num suis ingeniis nimium confidentium arrogantiam refelle
ret.Quanquam non ingenii est,sed dementiæ,quænullo intel

ligi pacto queunt, in ea nihilominus mentis aciem ad intelligendum intendere. Nam isti quidem ingenium si habuissent, primum quidem sciri ista non posse vel ipsi cognouissent, vel doctissimis hominibus, ac principibus disciplinarũ suarum affirmãtibus credidissent. Deinde ea omnino nihil ad se pertinere. Postremo quas ad res ingenium adhiberi, & prudentiam oporteret, ad eas res adhibuissent, in cœtibus hominum videlicet, & cõciliabulis ciuitatem: vbi nõ in vmbra, & cubiculo, sed in sole, atque campo: non in argutiis, & conclusiunculis, sed in agendo & regendo sapientia ipsa cernitur. Verum ad hoc genus vitę pręstabile atque eximium, tã quam abortu naturę quodam cũ minime idonei nati essent, confugientes in ocium solitudinem, ignauię culpam & tarditatis, ad cœlestis scientię laudem transferre tentauerunt: cœlique res, rationes, causas, freti ocii abundãtia, formam, motum materiam ex qua constet, opificem a quo sit factus, fine quo intendat, inquirere: cum terrena, & quę in manibus, quęque ante oculos erant, percipere non potuissent. Quod est ante pedes nemo spectat: cœli scrutãtur plagas. Antiquus versus in hosce factus: sicut Thaletem vnum e septem illis argute lusum ab anicula legimus: qui cum domo semel antelucanus egrediens, vt siderum quorundam annotaret cursum in subiectam pedibus foueam, quam non animaduerterat, cecidisset: Quid, inquit anus ancilla acute procax, a te expectandũ Thales est, vt nobis de remotissimis rebus perceptũ tradas: cum ante pedes quę sunt, ea minime intueare? Acris in illum obiurgatio: sed valet in reliquos. Omnes enim qui huic arti se, & studio dediderunt, aut desperatione ducti, posse se inter cæteros suum locum, & statum obtinere, huc sunt compulsi: aut vanitate quadam ingenii, leuitateque natu

rę friuolam oblectationem hanc, & arridentem ocio, desidięque disciplinam, seriis occupationibus antetulerunt. Huiusmodi homo Anaxagoras fuit, qui percontanti cuidam, Quonam esset natus: Ad cœlestium contemplationem, inquit. Si oculis intuendam, nihil ille habebat quam cęteri homines plus: Si mente & scientia comprehendendam, næ Anaxagoras ad rem nullam natus, si quidem ea sequebatur, quę non poterat assequi: haud secus multo, ac mens ipsa illa cuius idem ipse repertor fuit, quam infinito antea tempore cessantem, tandem admouisse manus tradidit, ad minutissimas particulas corporum naturaliu min unum confusas secernendas: quę infinita & interminabilis secretio, non tam Anaxagoream mentem arguit frustra suscepti laboris, quam Anaxagoram dementię, atque hic ipse, quo liberius hisce commentitiis rebus vacaret, ne ue aliam in partem cura ulla abduceretur, agros quos fructuosissimos habebat, incultus dicitur reliquisse, nequaquam leboriosam mentem illam, quam tantopere adsciscebat, imitatus: cum non laborem ipse modo, sed cogitationem quoque effugeret laboris. An hoc conuenire sapientię existimauit, cum laborem mētis tantis pręconiis efferret, se nihil laborare? & cum mens alieni tantam curam gereret, sua ipsum negligere? Quanto sapientior eius auditor pericles, hac mature dimisse disciplina, ad Regēdam Remp. se contulit: in qua per quadraginta fuit annos, non Athenis solum, sed in tota Gręcia fere princeps. Atqꝫ hęc sententia, nullam sublimium rerum atqꝫ occultarum nec sciri posse a nobis nec percipi, si autoribus nobis nunc demum prodiisset in lucem, non dubitaremus eam sane cum asseuerarre constanter, tum etiam rebus & argumentis confirmare fortiter. Verum si qua eius tamen inuidia apud aliquos est, nil probi

bet, opinor, quin eá a nobis depellamus, & ad eos ipsos, quos contra dicimur, reiiciamus. Etenim, quod sacrę testantur literę, a Rege superbissimo extructam turrim, cuius apex, & excelsitas in cœlum finienda esset: tum Deum ad disturbandũ opus uarietates linguarum, & uersiuocalęs sonos, discrepantiasque verborum immisisse, vt aliud petentibus, aliud accipientibus iis qui fabricæ instabãt, ab opere desisteretur: idẽ mihi optime quadrare in philosophos videtur, Deũ cum misereret potius, quam his iratus esset (nescit enim diuina bonitas irasci) de summis rebus acerrimis illos discensionibus inter se cõcitauisse; vt alius alium redarguendo, omnes ineptã curam deponerent. Enimuero quem primum testem ab istorum parte, contra istos eos ipsos excitabimus? Opinor illum quem vos principem, quem autorem, quem parentem philosophię dicitis, Socratem. Quid ergo is, quid affert? Se scire hoc unum, quod nihil sciret: atque hanc vnam sibi adesse sapientiam, quod incerta pro certis non duceret. Nec vero sensit hoc solum, sed palam quoque omni tempore prædicauit: nec prędicauit modo, VERVM etiam re ipsa secutus est. CVM enim Archelai in physicis discipulus fuisset eius, qui Anaxagoram audierat, TOTAM eam penitus abiecit, contempsitque scientiam: tum quod certi in ea nihil inesset, tum QVOD minimum conduceret (vt ipse dicebat) ad beatam vitam, in qua una conquirenda potissimum homini esset elaborandum. Neque adeo leuius ille Anaxagoram accusabat, QVAM nos eundem paulo ante reprehenderimus: QVOD (sic enim eum loquentem inducit Xenophon) ALTVM QVIDDAM, & supra se sapiẽs: Deorũ opera patefacere tẽtasset: q̃ illi operta esse voluissent. Empedocles

vero, cuius elegans de rebus naturalibus poema, plus ingenii & venustatis, quam sapientię profecto continere. Interdum quasi furore incitatur, nihil posse percipi, ne sensibus quidẽ exclamat: nihil nos cernere, omnia in abstenso penitus abdita esse. Idemq; ait, ad rem pręsentem quidem, & quæ occurrerit, cõsiliũ homini adesse: mutatis autem iis rebus, in quas ante intuebatur, mutari & hominis sensum ac cõsilium: vt videatur Protagoream rationem, quę post exorta, & copiosius defensa est, his paucis verbis innuere: cum quo sentiens Parmenidas vetustus autor & nobilis, quo quisque membrorum temperamento prędıtus est, inquit, sic habet mentem temperamentum illud sequentem. Extat etiã responsum Anaxagorę, Talia esse cuique quę occurrant, qualia ab eo cõcipiantur. Tanta enim mobilitas, & quasi fuga rerum cunctarum a veteribus illis animaduertebatur, vt negaret Heraclitus bis nos in eodem lauari flumine: quod idem est ac negare, bis eadem nos vere vti posse ratione. In quo facetum illud Eratyli, qui cum Heraclitum reprehendens, ne semel quidẽ id fieri posse censeret, iam oratione in rebus enarrandis nihil vtebatur, quod negaret rem expectare moram dictionis posse: sed tãtummodo sublato digito, capiteq; reiecto actum nõ esse agendum indicabat. Democritus vero naturæ veluti succẽsens, obuoluta dicit esse omnia, & in profundo penitus à nostris aspectibus retrusa. Quanquam hic quidem, quo melius, credo, illa cerneret, oculis se dedita opera dicitur priuasse: cum iam Empedoclem idẽ furor, ne diutius is frustra in quęrendo operam sumeret, in crateras Aetnę pręcipitem iecisset. Vtor singulis testibus, iisq; spectatis: quorum si autoritati fides adiungenda est, nihil est cur inanem hunc laborem in Physicis, illis ipsis desperantibus, nos subeamus:

Neque enim aliud est veritatem inquirere, vt ait Aristoteles, quam volantia sectari: hoc est, ea quæ comprehendi non possunt, captare cupere: Sin autem deroganda, his prçclaris autoribus in primis nixa in lucẽ prodiit Philosophia. Quid secta vna Philosophorum, & quidẽ ea nobilis Academia, siue ea vetus, siue noua sit, non ne hoc dogmate vniuersa, & tanquam fundamento nititur, nil percipi certo posse, nec rei cuiquam assentiendum esse? Cum enim visa (ea Grçci phantasmata) quibus mens pellitur, & ad iudicandum adducitur, talia prorsus à falsô esse possint, qualia sunt à vero, non esse regulá, qua liquido demonstretur, altera ab alteris quicquam interesse. Huius sententiç princeps fuit, vt mihi quidem videtur, Plato, atque ab ipsu illo Cocrate: sed hic primus rationem hanc dubitandi in scriptis prodidit, effinxitque Socraticum morem, cuius admirabilis eloquentia mihi omnĩ Philosophia videtur præstantior. Sane ergo is non tantopere Socratis ἐποχὴν illã, nos sustinentiam, si placet, appellemus, nihil pro certo affirmandi: literis persecutus esset, si non eã dem ipse sententiam tenuisset. Hanc à Platone acceptam, aliquot annis post Polemonis auditor renouauit Arcesilas: quintus deinceps [illegible] Carneades etiã acrius defensitauit. Hçc me labore hoc leuat, vel [illegible]uidia potius. Quod enim est à me positum, causas rerum occu[illegible]as, & scientiam cœlestium non posse percipi, hæc nõ modo su[illegible] defendẽdum, sed dilatat etiam: & quidem amplius aliquanto quam velim. Tollit enim prçterea etiam iudicia sensuum, neque relinquit omnino quicquã, in quo possit assensio nostra consistere. Quamobrẽ relinquamus hanc, qua ex parte fundit se latius, & suam litem facit, eam ipsam quoque manifesto insanientem: quod enim percipi non posse sentit, id ipsum illa vehementer, vt

percipiat, elaborat. Quatenus vero nobiscum facit, cum pręsidio quidem vtamur illius, tum autem non minus eorum, qui perceptionem admittunt, atque scientiam: quos inter si iam seculis conuenire potuisset, vt de omnibus, aut saltem de primis atque præcipuis sentirent eadem, esset aliquid fortasse, in quo nobis quoque acquiescendum putaremus. Nunc quid de occultis rebus, atque obscuris dicam, cum in clarissimis tanta sit dissensio? sole hoc quid lucidius esse potest? vnde omne lumen, omnis claritas, omnis in cœlo & in terra est radiatio: atqui hunc ipsum, cuius aspectus maxime implet oculos nostros, non modo quid sit, sed ne quantus quidem sit, horum adhuc concordi sententia potuit definiri. Epicurus bipedalem eum esse, aut non molto plus, vel minus: scilicet hic omnia suis oculis indulgens: quorum vt saluum teneat, incolumeque iudicium, audet negare etiam impudenti mendacio, sibi vnquam cum torsisset aciem, duas è lychno flammulas vibrare visas. Mathematici duodeuiginti partibus maiorem quam terram: Num hæc axigua differētia est? Creuit impudentia, centum enim & sexaginta partibus sunt, qui velint terram à sole superari. Adhibeamus Architectum peritum qui horum septempeda controuersius coerceat: verum non metiendo, opinor, sed cędendo. Nā qua ex materia, quo ue ex corpore factus sit, ausus solus est Anaxagoras dicere: ferrum esse illum igne penitus candens, veritus credo ne si ad secernendum hunc quoque mens illa sua manus admouisset, solem in mundo nō haberemus. Hoc fortassis Democritus neglexisset: Anaxagoras pertimuit: itaque muniuit & duritie ferri, & ardore ignis: atque ne illum parum forsitan profecisse hac sententia existimetis, hoc nomine ab Atheniensibus impietatis est damnatus.

Quid nobis omnibus magis esse potest persuasum (nam perceptum non audeo dicere) quam cœlum circuncirca nos torqueri: terram in infimo mundi iacere immobilem? Extitit tamen philosophus Syracusanus Niceas, qui stare cetera cũ sta censeret, solamque rerum omnium terram circum axem moueri, ex eoque fieri, vt eadem apparerent omnia, quæ cir= cunuerso cœlo eueniunt: Huic vt defuerit sua ratio, temeri= tas certe pro ratione affuit: adeo nihil tam absurde dicitur, quod non aliquo autore defendatur philosopho. Iam cœle= stium orbium numerus num adhuc satis peruestigatus est? finem equidem video nullum fore, si quod vsque adhuc fa= ctum est, singulis prope seculis nouus aliquis orbis preterea adiiciatur. Nam de epicyclis astra ferentibus, ac de orbibus à medio mundi dimotis, quos eccentricos ipsi vocant, sint ne, nec ne sint, digladientur per me licet cum philosophis Astro logi: quorum alteri statos fieri motus sine his, alteri cum his naturam stare posse negant. Atque hęc tam perspicua in mun do & manifesta quę palam feriunt oculos: auersoque etiam in aliam partem, rerum pulcherrimarum spectaculo ad contemplationem sui trahunt, si IGNORATA sunt, & impercepta, quid erit de obscurissimis rebus, & a sensu nostro absconditis dicendum? Omittamos de Diis lo= qui, quo in genere nos Deum vnum agnoscimus, tribus per= sonis, eadem mente, eodem numine, eadem natura, eadem po testate in absolutam & simplicem vnitatem redeuntem, nõ enim hoc o PHILOSOPHI A, sed ab ipso met Deo, & Dei filio accepimus, irrideamusque in hac re tã ta philosophorum ineptias, delitias videlicet Epicuri mono= grammos Deus constituentis, sine corpore, sine sarto, sola cir cumcirca lineata descriptione; humanę figurę similes:

Stoicorum quoque anum illam fatidicam contemnamus: Illud strictim attingamus, quod sane non concesserit: nemo: principio incognito, quę ex eo principio gignantur nequaquam posse cognosci. Quod ergo nam est rerum naturalium principium? num aque, quod Thales posuit? quanquam ille veluti diuinans, quod siti atque ęstu esset moriturus, conciliare sibi tanto honore curauit aquam: An aer, vt placuit Anaximeni vel ignis, quod Heraclyto: item finitum principium ne, an infinitum: mobile, an ne immotum. Video maximas dissensiones. Nam atami Democriticę innumerabiles quotidie mundos fortuitis concursibus efficientes, consumunt cogitationes nostras immensitate regionum, quas peruagantur: & turba corpusculorum. Materiam porro suam Aristoteles, quam sine forma vlla, & sine ratione esse voluit, vnde cognosci posset: quomodo ipse cognouit. Longum est enumerare singula: & patere tamen arbittor, ignorari Physico illis autoribus, quibus tractata sunt: quorum simul vt quis sententiam suā dixerit, non mecum illi quidem, sed cum cęteris Philosophis futurum sit negocium, clamore ac iurgio pro contraria parte tendentibus. Sapientię quidem in hac parte Philosophię tātum abest, vt aliquid insit, vt cōtra sapienter deliberet, qui hęc tanquam ingeniis nostris longe exuperantiora omittenda penitus ducat. Non enim profecto tantis sese à nobis spatiis Deus abiunxisset, neque tot aliud supra aliud circunduxisset, tam vasta & diffusa elementorum corpora, igne quoque postremo commutabilem mundum hunc vallasset, superinduxisset irrequietos ambitus cœlestium orbium tot, atque tantorum, cursuque eos immenso, ac inenarrabili in gyrum concitasset, solidissima & firmissima compactos materia, si a nobis homunculis humi stratis, & in infimum locum deiectis per

capi hęc omnia, & compręhendi voluisset. Sed sic cognosci: quid tandem quasi nostra interest: Chreme, tantum ne ab re tua est ocii tibi, aliena vt cures, ea ad te quę nihil attinent. Iure igitur Socrates scientiam hanc reiecit, vel vt obscuram vel tanquam non necessariam: Philosophiamque peregrinantem procul à nobis, & in cœlo errabundam, credo hospitium quærentem, deduxit quasi manu in ciuitatem: versarique inter homines assuefecit: eique pręfecit muneri, vt de bonis rebus & malis ad vitam potius pertinentibus, inquireret. At enim ingenua est, & homine libero digna hę speculatio: cur non curiosa potius, & ei ipsi molesta, cui te nimium studeas insinuare. An ego si quę domi ago: & in cubiculo, ea curiosius quis perscutetur feram moleste: neque verum arbitrer pati, vt mei intimis rebus speculator immineat: & Deum per suasum nobis habebimus hac inani nostra curiositate delectari. Nam de principibus quid narrem: quorum ad Deum propius accedit imitatio: Regis persarum ferunt speciē & maiestatem eiusmodi esse, nihil vt illa augustius, nihil spectabilius nec cogitari quidem possit. Ipsum quidem Susis, aut Ecbatanis se continentem, abditum a multitudinis oculis, habitare regalem domum admirabili opere perfectam; cuius parietes ex omni parte auro, ebore, electroque persulgeant. vestibula porro domus multa extare, amplaque, septis, distincta pluribus, aliquot inter se studiorum interuallo, muris pręaltis, & ęneis foribus munita, quorum custodes sint eximiæ dignitatis viri: è quibus principes & summates qui sunt, duces, dynastæ, satrapes in primo proxime regiam assident vestibulo, cęteri deinceps ordine suo succedunt, omnes magnifico cultu pro honorum scilicet & dignitatis ratione. Ianitores deinde cum his, & qui oculi auresque regis appellentur

Græco vocabulo apta coagmentatione ὠτακουσταὶ, quorum vsu ac ministerio & videat rex cuncta, & audiat. Tum autem dispositi suis locis, quæstores, scribæ, familiarum, & venationum duces, quique adauntium dona recipiant, quorum quidem donorum innumerabilis quotidie ad regem cõfluat multitudo. Denique operum, negociorumque cunctorum quæ ad gubernationem regni necessaria sint, sui cuiusque muneris curatores, etque præfecti: ipsam autem vniuersæ Asiæ dominatiorem terminatam ab Occidente Hellesponto, ad Orientem Indis per regna & nationes & satrapias tributam, præsidibus esse ornatam suis, qui se seruos magni regis cuncta confiteantur: tum infinitam multitudinem existere cursorum, tabellionum, speculatorum, uuntiorum: ac montanorum præcipue ignium, quibus rerum nouarum signa, si quæ de improuisa res accidant, & procul & propere dari possint: Quorum quidem omnium tantus sit ordo, & ea celeritas, ac diligentia, vt quod in vltimis tris imperii nouatũ sit, id eodem ipsomet die, succedẽtibus sibi inuicem nunciis, ignibusque, Susis, aut Ecbatanis o Rege intelligatur. Ad hũc talem tantumque regem, inque eius aulam, secretumque cubiculum si quis aspirare conetur, rimando & speculando singula curiosius, vtrum ab eo initurus gratiam, an offensionẽ contracturus esse videatur? quæ ergo audacia est, nihil vereri Deum in eadem causa, in qua pertimescimus Regem? & rimari ac indagare eius arcana conari, quæ ne si oculis quidẽ intueamur, quæ & quanta sint, capere animo possimus? An non diuino oraculo est proditum, Cœlum cœli domino, terram uero homini esse datam? vt cum eos fines, quibus circũscripti sumus, agnosceremus: extra hos egredi, & ad sublimiora euolare velle non contenderemus. Sed de huius scientiæ

inutilitate, necnon vanitate, impudentiaque eorum, qui tantũ sibi ex ea arrogant, etsi plura poterant dici: tamen quoniam satis multa diximus, transeundum ad mores est: in qua parte maxime philosophorũ se iactas oratio: audent enim (quid est autem quod non audeant?) palam de se prędicare, idque cum sermonibus, tum in scribendo asserere, ciuitates ab sese constitutas, leges humano generi datas, artemque totam recte & ordine viuendi a philosophia & inuentam, & perfectam fuisse. Habeo *hisce gratiam, magno enim errore sum liberatus: quod enim antea ignorabam philosophum fuisse* Romulum, *qui hanc vrbem, quam incolimus, omnium sine controuersia maximam, & multo pręstantissimam, condiderit: id nunc horum beneficio scio.* Velim *tamen audire, si cõmodum est, quam in philosophia sectam fuerit professus* Romulus. Atqui *huius ętati longe dispar erat septem illi, quorum nomen in Gręcia floruisse diximus: necdum philosophię vox vsquam gentim fuerat audita, cum* Romulus *singulari quadam, & pene diuina sapientia pręditus, ex eo uidelicet sapientię genere, non* QVOD *isti, sed quod nos supra descripsimus, anno, vt est lireris traditum* SEPTIME Olympiadis *primo*, Charopo Archonte Athenis, *nõ solum condidit hanc ciuitatem, sed etiam optimis exornauit & legibus, & institutis, taleque studium virtutis iniecit, vt ab eo primo inductu, ceu aquę percussę in circulos solent, vsque ad vltimos orbis terrarum terminos* IMPERIVM *populi* Romani *fuerit propagatum.* Et *quoniam argutule verba isti captant, in quo vno studie* ILLORVM *omnis opera consumitur: teneamus stabilem distinctionem* ILLAM, *rationemque verę sapientiæ, quam nos antea edidimus, disiunctam ab horum*

inani, futiliq; sapientia: ne similitudine verbi aberremus ne ue cum quid sapienter factum dicimus, id intelligamus philosophe (vt sic loquar) esse factum: sed prudēter, sed strenue sed nauiter, ad laudem honorifice, ipsi illi qui fecerit, commode & vtiliter. Conantur isti quidem vno sapientiæ verbo in voluere omnia, sed resistendum impudentiæ est, atque è duabus diuersissimis vnius vocabuli sententiis, sapientia nobis ipsa prehendenda est, illis sapientiæ vox quędam relinquenda: qui primum cum de moribus ordiuntur dissertationem, hoc veluti fundamentum scientiæ suæ subiiciunt, virtutem in actione esse: neque intelligunt homines stultissimi damnari ab sese primo statim inceptu artem suā. Si enim uirtus in agendo consistit, quid attinuit tot voluminibus editis, cum de eisdem præsertim rebus plures scribant, reuocare eam ad uerba, & pro ipsa uirtute, picturam quodammodo uirtutis amplexari. Scribis de uirtute, diuidis in partes, species singulas definis: disputas in utranq; partem, remq; positam in factis & in vigore quodam animi naturali, ad conclusiunculas, & syllogismos traducere vis: atq; idē dicas virtutem non in ratiocinando cerni, sed in agendo: qui potes magis tecum ipse pugnare. Tibi itaque ergo credamur affirmanti, virtutem abs te petendam esse, qui non uirtutem teste ipso te, sed simulachrum quoddam in tabulis descriptum obtiner virtutis. An Vlysses cui tantopere laudi datur ab Homero, quod mores hominum multorum vidit et vrbes, si nationes easdem, quas peragrando obiuit, eadē maria, in quibus toties naui fracta periclitatus est, ex descriptione orbis terri in tabula depicta contemplatus fuisset, moresq; & ritus variarum gentium aliquo narrante didicisset; ipsam illam haud iure esset laudem à summo poeta assecutus: &

secutus: & nobis persuadebimus, ex verbosis voluminibus istorum, tanquam ex pictura, virtutis officium & laudem nos posse consequi? Atq; hęc ego perinde loquor, vt si isti ta men aut de virtute irecte sentiant, aut in eo quod sentiunt in ter se sint concordes: neutrum horum est, & vtrunque nobis breuiter perstringendum. Virtutes volunt esse mediocrita- tes: Quęro ergo, quę sit ista mediocritas? huius enim stabi lem & certam si afferre queunt rationem, afferant aliquan- do, figantque terminos, ac locum ipsum signent, vt vbi sit, & in quo consistat uirtus, possimus ad punctum constituere, sin autem mediocritatem istam suam inconstantem & va- gam ceu nauem fluctuante salo, anchoris quidem alligatam ne illidi ad liteus possit, medio autem in spatio huc illuc de cursantem, variari moribus: opinionibus volunt: nec eandē vbiq;, neque vnam semper esse: quid nobis dat explorati atq; percepti, horum uolubilis de virtute definito? Sic enim, si re cte recordor, inquiunt: temperātem esse, verbi causa, qui his oblectetur, quibus oportet, & quando opus est, & quemad modum decet: atq; hanc virtutem mediocritatem esse, intem perantiæ ex vna parte: ea enim est, quę se in omnes passim ingurgitat voluptate: stupidatis ex altera, qua sensus homi nis ad omnem gustum voluptatis penitus est obtusus. Qui bus autem oporteat temperantem vti, & quando, & quomo do, nihil certi nouis præscribunt. At hoc est illud, quod ma- xime quærebam: quo fine (autore te) nec usus virtutis vllus, nec ratio constare potest. Item cum liberalem in medio sta- tuunt auari, atq; prodigi: fortem, qui ignauo, & audaci sit interiectus, quid me docent de fortitudine, de liberalitate, cæteris partibus, membrisq; vittutis? me dixi? quid alium quenquam, qui quidem sit illorū scriptis & oratione ad vir

tutem paratior? Nam si rogem eos, amabo hoc mihi expedite, vtrum ne sentitis virtutem sine philosophia obtineri posse, nec ne? Quid respondebunt? posse annuent? confecta res est, profligatum negocium, quo enim nobis iam erit philosophia opus? Negabunt? quid fiet tot clarissimis ducibus, optimis fortissimisque ciuibus, quorum egregiis testata operibus, nominis gloriam virtus, cum ipsa pene æternitate adæquauit? Horatius Cocles cum libertati ciuium suorum, quã nuper expulso Tarquinio Rege comparauerant, vim fieri à Porsena indigne ferret, ingruentem exercitum Hetruscorum in primo ponte sublicio sustinuit solus, tandiu, quo ad pons rescissus à tergo, aditusque hosti ad vrbis mœnia interclusus foret: quo facto, proiecit se in fluuium, & vulnere accepto incolumis tranauit ad suos. Quero ergo, num ille hac definitione fortitudinis à philosophia inductus, tam memorabile facinus effecerit? an insita magnitudine animi & cõstãtia naturali. Paulo post eiusdẽ Regis porsenę castra ingressus est Mutius, dissimulato habitu: vt eũ hostem, quẽ Resp. vniuersa non poterat, ipse vnus ferro à ceruicibus patrię depelleret: cuius inuictam mentem cum elusisset fortuna, scriba pro Rege obtruncato, quasi repetens ab sese erroris admissi pœnas: dextram foculo iniecit: vrique immoto corpore est passus: hic quoque in laude, & in uirtute non mediocre profecto aliquid, nec ex istorum disciplina: sed omnia summa spectauit. Quid Marci Curtii illa de memorabili pietate dicã quã compulsus in terrę hiatum ingentem: pręcipitem se iecit, vt oraculo obtemperans, labentem patrię salutem morte sua sisteret. Est ea quidem accurate a te & grauiter laudata, Sadolete, hexametris haud ita multis versibus: quorum

lectione ita delector, vt memoriæ pleraque mandarim: nec venio fere ad eum locum, vbi ille consecrat sese, deuouetque Diis inferis, salutem patriæ excipiens, quin misericordia fortissimi iuuenis mihi animus deliquescat. sic enim sacris rite peractis, inducis ipsum ad illum terrę discessum horribilem tanquam ad aram victimam vltro accedentem:

Ille autem (nam fata premunt, longasque recusant
Ferre moras) coram uacuum progressus in æquor,
Vt stetit abruptę titubato in margine ripę,
Pallidus, inque atram deiecit lumina noctem,
Rettulit os rursum cœlo, sublataque tendens
Brachia, in has supplex exoluit pectora uoces.

Cernitis constantem & certum, ne ea quidem metuentem, quæ supra captum humanę fortitudinis esse uideatur. Audiamus quid precetur:

Dii patrii, quorum auspiciis stat maxima Roma,
Et pater omnipotens, & nostri sanguinis autor
Bellator Mauors, Vulcane, paterque Quirine,
Vestalesque foci, Ianique biuerticis ora,
Audite hęc, sanctumque precanti aduertite numen.

Deos testes inuocat, ad quos paulo post ab hominibus est discessurus. At quid nam est, quo inuocet:

Si qua (nefas) uirtutem odit crudelis Erinnys,
Ad pœnamque uocat, fraus hinc communis abesto;
Vnus ego haud segnis dextrę, nec frigidus armis,
Hanc animam inferno umbrarum regi, & Stygiis Diis
Deuoueo, lucemque uolens, aurasque relinquo.

Quid ita Marce Curti: aut quid tibi hac capitis deuotione expetēs: num domesticū aliquem utilitatis fructum:

Nequaquam, inquit:
Tantum dura mei fugiant discrimina ciues,
Hanc spem, quam patriæ incolumis dant fata, sepulcri
Et mortis comitem posco, ac mecum ire sub umbras.

Ergo hæc te spes vna consolatur morientem, quod patriã relinquis incolumem. quid Diis inferis, quam in te esse potestatem vis? Exequamur deinceps, vt videamus nihil esse tam asperum, quod frangere bene a natura constitutam, & maiorum disciplina, non dictatis Philosophiæ, corroboratam animi fortitudinem potuerit:

Tum vos infensi inanes, queis Romula virtus
Displicet: inuidiamque mouent ingentia facta,
In me omnes conferte iras, & quicquid acerbum est
In caput hoc quodcunque atrox, sæuumque parastis,
Vertite ab exidio patriæ exitioque meorum,
Ipse luam.

Dignus cuius Iouem ipsum spectantem è Capitolio caperet misericordia, etsi ei tum iter illud non ad exitium, sed ad immortalitatem erat: Sequitur enim,

Simul hæc dixit, simul astitit olli
Conspicuusque auro, & Massili pelle leonis
Acre fremens bellator equus, quo tendere in hostem
Primus, & obstantes incursus rumpere turmas
Suetus erat, subitaque acies turbare procella.
Hunc vbi terga premens, dorsoque exceptus amico
Impulit, & notis habilem tremefecit habenis,
Nil mortale putans, animique interritus heros,
Visa hominis maior facies, procul ære refulget
Sanguineo galea, & flammas rutila arma coruscant.

Proue hor longius illecebra carminis: itaque redeundum

ad institutum est. Hanc præclaram imaginem pietatis & fortitudinis, num è philosophorum scholis putatis esse depromptam? Deprompsisse te dices, Sadolete: quanquam ego te arbitror ex poetica facultate potius. Verum ille quidem iuuenis fortissimus harum rerum tum rudis, patrii moris peritus erat, quo omnis omnium erat ad virtutem & laudem contentio. Non disputo hoc loco quam sapienter manifestam in mortem se obiecerit: impetus fuit in illo animi ad gloriam singularis, cuius fructum nullum viuus erat percepturus: pie quidem & fortiter certe. Quáquam huius similes per multos quōdam tulit hęc ciuitas: quos si philosophorum oratio, ac non habitus naturę pręclarus, atque diuinus, patriis legibus obtemperans, ad virtutem animasset, nę haud vnquā hic locus ordis terrę imperio domicilium prębuisset. Quoergo nos adiuuat horum ea, de qua iandudum loquimur, mediocritas? quę aut inutilis est, quod incerta: aut irridenda, quia nulla. Quid? non ne vosmetipsi commemorare soletis, stoicos nobilem in primis, vestra etiam existimatione, vestroque iudicio, philosophorum sectam, subtilius certe creditā velut ad examē, perpēdere singula: sustulisse funditus omnē istam mediocritatem? magnisque clamoribus à philosophis reliquis dissentire? Atqui hi cū stirpitus euellunt ex animis nostris omnes affectiones, quod iis nulla ex parte volunt perturbari sapientem: adimunt profecto uirtuti campum hunc à veteri Academia datum, in quo metando, capere medium sibi ipsa locum, & ita demum profiteri se virtutem possit. Etenim si nullus extiterit animorum motus, nulla iracundia, nulla formido, nulla molestia: si nullus flagrauerit ardor cupiditatum, intestinarumque appetitionum: sed constanter & firmiter ab omni vel tantulo motu partis in animo ratione ca-

rentis, auersa semper erit & aliena ratio: mensq; sapientis neque ea magis appulsu perturbationum huiusmodi, quam saxum fluctu commouebitur: nihil erit omnino in uirtute, quod ex mediocritate spectari debeat: sed in alia quadam facultate & ratione existet uirtus. Si uero & hos ad animum sapientis pertinere motus; ac in eis ipsis mediocritate temperandis consistere uirtutem, & Peripateticis, & veteribus Academicis fidem habendum: alia tamen commodior: alia hosce certior flagitanda definitio est: ut si doctrinam sibi sumunt uirtutis instituendæ, sumant usque quaque: nosque certis uestigiis quasi manu deducant ad cognitionem perfectam: titubantemq; istam mediocritatem ratione aliqua: tanquam vinculo constringant: vt minime illis obscuris, sed claris & constantibus notis ea compræhendi à nobis possit: neque eam reiiciant ad tempora, & ad occasiones, quarum nunquam est similis neque eadem obseruatio. Sin autem quę sit in vnaquaq; re tenenda mediocritas, suo cuiusq; consilio statuendum permittunt: uerendum, credo, erit, ne qui naturę bono & ingenii sui uiribus perspicere poterit quid sit in quaq; re tenendum, & quatenus: idem non intelligat fugienda extrema esse, difficileque statuat ieiunitatem, vitare & crapulam, cũ (in quo inest uirtus) quod medium inter vtrunque est, escis & potionibus uti ad corporis valetudinem optime sciat. Et tamen si tanti ista est mediocritas, eaq; ab his & rite inducta, & optime percepta: cur ab ea tantum ipsi verborum & loquendi profluentia discesserunt? an cęterarum quidem rerum modum, loquendi fines nullos esse voluerunt? At ego nil video neque sententiis sapientium, neque communibus prouerbiis, loquacitate notatum magis esse: quorum enim est, Multiloquio inesse stulti-

tiam:non ne horum istorum, qui sapientia verbosius tradenda committũt in decretũ ipsi suum? Sectemur philosophos, virtutis ab his vsum & disciplinam petamus, inque eorum libris euoluendis tempus omne conteramus: ut cum verba pro factis, virtutem pictam pro vera fuerimus amplexi, tum in eo ipso, quod turpissimum est (quid enim est graui & sapienti uiro garrulitate fœdius?) ne in nostris quidem definitionibus insistamus, simulque asseramus mediocritatem: simul ipsi nimii simus: ut quod & uerba sunt; & uerborum modus nullus est: utraque re à uirtutis a præstantia, & grauitate desciscamus. Atque ac definitione labefacta, quę tanquam arx est totius horum scientię, corruere quidem uirtutes cæteras extructas super mediocritate illa pręclara cernimus. Sed de ipsa Iustitia seorsum aliquid est dicendum: non enim hanc fortitudini similiter & temperantię uolunt esse mediocritatem: sed medioctitatis potius in alio effectricem; ut si quis inserenda iniuria in superiore loco factus sit, mulcta dependenda ad ęquum redigatur. Hic enimuero breuiter & expedite quęro, Iustum natura ne sit, an in legibus hominum duntaxat, & in opinionibus ac disciplina: si enim à natura est: quę fuit multorum in philosophia principum sententia, atque opinio, quodque idem in primis sensit Pindarus, Legem, inquiens, reginam mortalium omnium, & immortalium, agere ius violenter prępotenti manu: ea re facere se coniecturam hanc quod Hercu'em legerit, nec emptas, nec donatas Gerionis boues abegisse. Si inquam pręstantioris è natura est in inferiorem dominatio, & ad eius, qui plurimum possit, arbitrium iuris tota ratio flectenda ac moderanda est, qui primum erit, quæso, iniurię locus, aut quę iniuriarum dabitur actio, quęue recusatio, ui enim dominante,

rentis, auersa semper erit & aliena ratio: mensq; sapientis neque ea magis appulsu perturbationum huiusmodi, quam saxum fluctu commouebitur: nihil erit omnino in uirtute, quod ex mediocritate spectari debeat: sed in alia quadam facultate & ratione existet uirtus. Si uero & hos ad animum sapientis pertinere motus; ac in eis ipsis mediocritate temperandis consistere uirtutem, & Peripateticis, & veteribus Academicis fidem habendum: alia tamen commodior: alia hosce certior flagitanda definitio est: ut si doctrinam sibi sumunt uirtutis instituendæ, sumant usque quaque: nosque certis uestigiis quasi manu deducant ad cognitionem perfectam: titubantemq; istam mediocritatem ratione aliqua: tanquam vinculo constringant: vt minime illis obscuris, sed claris & constantibus notis ea comprehendi à nobis possit: neque eam reiiciant ad tempora, & ad occasiones, quarum nunquam est similis neque eadem obseruatio. Sin autem quę sit in vnaquaq; re tenenda mediocritas, suo cuiusq; consilio statuendum permittunt: uerendum, credo, erit, ne qui naturę bono & ingenii sui uiribus perspicere poterit quid sit in quaq; re tenendum, & quatenus: idem non intelligat fugienda extrema esse, difficileque statuat ieiunitatem, vitare & crapulam, cū (in quo inest uirtus) quod medium inter vtrunque est, escis & potionibus uti ad corporis valetudinem optime sciat. Et tamen si tanti ista est mediocritas, eaq; ab his & rite inducta, & optime percepta: cur ab ea tantum ipsi verborum & loquendi profluentia discesserunt? an cęterarum quidem rerum modum, loquendi fines nullos esse voluerunt? At ego nil video neque sententiis sapientium, neque communibus prouerbiis, loquacitate notatum magis esse: quorum enim est, Multiloquio inesse stulti-

tiam:non ne horum istorum,qui sapientia verbosius traden-da committũt in decretũ ipsi suum? sectemur philosophos, virtutis ab his vsum & disciplinam petamus, inque eorum libris euoluendis tempus omne conteramus:ut cum verba pro factis,virtutem pictam pro vera fuerimus amplexi,tum in eo ipso, quod turpissimum est(quid enim est graui & sapienti uiro garrulitate fœdius?)ne in nostris quidem definitionibus insistamus,simulque asseramus mediocritatem(simul ipsi nimii simus: ut quod & uerba sunt; & uerborum modus nullus est:utraque re à uirtutis a prestantia, & grauitate desciscamus. Atque ac definitione labefacta, quę tanquam arx est totius horum scientię,corruere quidem uirtutes cæteras extructas super mediocritate illa prçclara cernimus. Sed de ipsa Iustitia seorsum aliquid est dicendum: non enim hanc fortitudini similiter & temperantię uolunt esse mediocritatem:sed medioctitatis potius in alio effectricem; ut si quis inserenda iniuria in superiore loco factus sit, mulcta dependenda ad ęquum redigatur. Hic enimuero breuiter & expedite quęro, Iustum natura ne sit, an in legibus hominum duntaxat,& in opinionibus ac disciplina:si enim à natura est: quę fuit multorum in philosophia principum sententia,atque opinio,quodque idem in primis sensit pindarus,Legem,inquiens,reginam mortalium omnium, & immortalium,agere ius violenter prępotenti manu:ea re facere se coniecturam hanc quod Hercu'em legerit,nec emptas, nec donatas Gerionis boues abegisse. Si inquam prestantioris è natura est in inferiorem dominatio, & ad eius,qui plurimum possit,arbitrium iuris tota ratio flectenda ac moderanda est,qui primum erit,quæso,iniurię locus,aut quę iniuriarum dabitur actio, queue recusatio,ui enim dominante,

mato, atq; perfecto fides habenda est, tanquam nullam in natura, quam proferre posset, iustitię speciem, intuēti, At eiusdem Socratis discipulus Aristippus: ut eandem de iusto, iniustoq; sententiam vtrisque interiectum tenuisse Socratem possimus suspicari: cum quod alteri tradidit, ab altero tulerit acceptum. Quanquam si philosophię cum legibus, quod quidem communis vtilitatis intersit, facienda est cōtentio, quid simile: vt fortem virum exempli causa constituamus, definire fortitudinem esse habitum animi ferentem aspera, & difficilia constanter, quatenus decet, & quando, aliaq; similia multa, & legis iussa attendere. Miles qui sacramentum iustum dixerit, ad signa frequens esto, imperia seruato, acie ne excedito iniussu imperatoris: ne ve locum ab eo assignatum deserito, nisi teli petendi, aut hostis feriundi caussa: qui harum rerum migrassit, mors pœna esto. Non ne à lege hac vobis fortitudo, à philosophia oratio fortitudinis videtur tradi. Eodem modo in cęteris. Est enim grauitas legis, & autoritas in iubendo, atq; vetando: philosophię vaniloquentia in hisce rebus omnibus ad disceptationes & verba reuocandis, quo esse nil potest à vera virtute alienius. M. Cato ille sapiēs qui etiam ex sapientia hoc cognomen inuenit, antequam in hanc esset urbem philosophia perlata; cum Carneadem, & Diogenē philosophos legatos ab Atheniēsibus in causa Oropi missos ad senatum, rem suę ciuitatis audisset orantes, perturbatus eorum oratione, quam primum censuit dimittēdos iuuentutem enim à studiis militię ad eos audiendos conuersam esse, simulq; intonuit, velut oraculo quodam, Tunc orbis terrę imperio ciuitatem hanc spoliatum iri, cum in ea esse bonos philosophię cœpisset. Neq; ille opinione falsus est: omnes enim postea huius præstigiatricis, & tamquam ueneficę in

troitu in vrbem, industriæ nerui, & disciplinę soluti sunt: nec ante desiit è virtute agere quisquam, quam de ea loqui didicisset. Sed quoniam nos quidem præclarissimum nomē hoc virtutis à cognitione hominum & disciplina non remouemus, quod eo è communi vita, tanquam sole è mundo sublato, nedum agendi splendide, sed ne loquēdi quidem, uia & ratio vlla patere possit, quod ante fecimus de sapientia, vt exponeremus, quidnam ea esset, sententiam nostram, idem nunc conabimur de virtute: nec tanquam è philosophorum schola; quorum ego nec probaui unquam, nec penitus noui artem, ab ipsoq; primo limine tum nouis atq; absurdis sententiis eorum: tum iurgantium inter se, rixantiumq; clamoribus fui repulsus, sed tanquam homo in hac vrbe diu multūq; uersatus, in qua quod omnibus assentientibus vere dixerim, tota mihi & agendi rite, & iudicandi ratio cum inuenta fuisse videtur: tum tractata semper atq; perfecta. Hanc igitur vrbem si vere, si iure: si merito laudibus efferentes, pręstitisse eam cunctis nationibus, cum consilii & sapientię gloria, tū virtute atq; factis existimamus: recte omnis fuerit ab illa in nostram disputationem & sapientiæ, & virtutis species describenda. Vt enim si quis fingendi artem: aut cælandi cō parare esset meditatus, melius credo & facilius à Ioue Phidię Olympio mensiones, conuenientias, lineamentaq; deduceret, quam ex vllius statuarii, si opus ab illo nullum proferretur, posset oratione: Sic nobis ad indagandam, vel intuendā potius virtutem ac sapientiam, non philosophorum inanis sermo, sed simulachrum nobile pręstātissimę ciuitatis debet esse propositum. Quod igitur vrbs Roma, vel ciuitas potius, quę hunc murorum cinctum, quam vrbem dicimus incolebat, de principio sibi orbis terrę imperium designauit,

quarumque rerum, atque artium vsu, atque exercitatione illud poterat comparari, eas res omneis artesque adhibuit in disciplinam, legibus consciuit, honore aluit: præmiis corroborauit iccirco nos sapientissimæ ciuitatis exemplum imitati, sapientiam eam descripsimus: quæ esset earum rerum scientia comparandarum, quæ communi æstimatione hominum maximi penderentur, eas porro res diximus opes, potentiam, imperium, gloriam: quanquam in vno fortasse, imperio insunt omnia. Sed quia non semper peruenitur ad summum, in quoto quoque virtutis & sapiêtiæ gradu insistere exoptandum est. Quoniam vero non in vna sapientia opis tantum est, vt à semetipsa efficere omnia ea possit, cumulateque explere: & consequi beatissimam vitam, nisi ad eius opus, munusque quod in prospiciendo est ac præspeculando, tum finem quo intendit, tum uias atque itinera, qua ad enm finem peruenitur, natura acris & uegeta adiungatur effectrix consultorũ, quæ fuerint deliberata ratione: iccirco ad suis omnibus & partibus eam, & numeris instruendam, quemadmodum in corpore oculis manus, sic virtus in animo sapientiæ necessario comes & administra data est, vis & efficientia quędã in animo cuiusque, qui quidem sit ad res gerendas natus, uigorque et diligentia naturalis, hãc Græci δεινότητα, nos Latine, & quidem aliquanto significantius: nauitatem possumus appellare, insitam illam industria peragentem impigre prudentiæ decreta: cuius cum ingenii, consiliique lumine societas & conspiratio, nimirum illa chorum illum explicat, consensumque virtutum, quarum philosophi duntaxat nomina, viri fortes rem effectusque nouere. Nam vt sese prudentia nauitasque coniuncte vel ad labores, periculaque dedunt, vel ad uoluptatem, uel ad pecuniæ V S V M, *& tra*

ſtationem: ita ſua in quoque genere exiſtit, elucetq́ virtus, tum liberalitas, tum fortitudo, tum temperantia, Ac vt in eodem exēplo inſiſtamus: non ſat fuiſſet profecto vrbi huic, nec videre, ſumme omnium eſſe expetēdum cęteris gentibus imperare, nec vero quibus id rebus commodiſſime agi et cōfici poſſet, etiam prouidere: niſi uirtutem: hoc eſt, natiuitatē, & induſtriam ad agēda quę viderat, adhibuiſſet: quā quod adhibuit, & quidem ciuitatibus cęteris multo magnificentius, iccirco cunctarum ſibi gentium peperit dominatū: imperioq́ conſtituto, atque opibus omnium ſuæ poteſtatis factis, finem nacta quo intendebat, effudit demum in ipſa ex ſe ſe plurimas, & maximas in omne genus hominū vtilitates. Siquidem ex loco & ſolo hoc, ex his ipſis mœnibus, non tam ſubſtructione murorum, quam antiquę maieſtatis gloria & religionis honore munitis, omnis humanitas, omnis prudentia, leges, iura, ritus ſacrorum, cultusq́ vitæ lautior, omnes denique optimę atq́ honeſtiſſimę artes in orbem longe & late terrarum inundauere. Hac *deſcriptione à nobis facta: quę iam uera uirtus ſit, quo ue ea ſpectet, tanquam ad finē quidem, & quid ſibi porro expetat, arbitror uobis eſſe patefactum.* Nam *quem iſti finem uirtuti ſtatuunt, ſi modo ſerio in agunt, neque illudunt expectationi noſtrę: eſt ſane cauſa cur dimoueamus: aiunt enim uirtutis finem, ipſam eſſe uirtutem, quomodo hoc narrant: non enim ſatis quid dicant intelligo: ut uirtus ſibi ipſa finis ſit: hoc eſt, vt quęrat ea, & appetat ſemetipſam.* Q*ui fieri poteſt: aut curſe iam nacta, uel agat quicquam, moleatur ob adeptionem ſui: neq́ potius iam contenta: & plena conquieſcat, ut prorſus nulla a uirtute, ſi ita ſe habeat res, proficiſcatur actio:* Nam *quid ab ſe egrediatur aliquid operę laborisq́ propter ſe ſuſcipiens: aut cur*

e complexu diuellatur suo, quo rursus deinde redeat ad sese cum iam in seipsa posita & locata sit. Nam quos nos illi fines proposuimus, non illi quidem idem sunt, quod virtus: sed uota, effectionet, pręmiaq; virtutis, ad quę duce & comite virtute, peruenitur. Imperium, & potestas, & autoritas & gloria, opesq;, ministrę earum cupiditatum, quas insitas in natura hominis, ad eum modum, gubernat ratio, vt sine damno, dedecore ve optata nobis suppeditantes, vitam iucundam & beatam efficiant. In hęc aciem & lumen mentis omne intendit prudentia. Iustitia vero, si subtiliter tota & penitus introspiciatur, nihil aliud agit profecto, quam vt comparata sibi inter homines autoritate atq; fide, honoribus vltro, & pręmiis cumuletur. Nam temperantia uoluptatibus adhibet modum: non odio quidem, aut contemptione voluptatum: sed vt sanitatem in corpore, tranquillitatem conseruet in animo: quorum altero assequimur vt de voluptate ipsa liquidius iudicemus, quod ipsum ad gustum eius & iucunditatem cōducit plurimum, altero, vt diutius illa, & sua uius perfruamur. Vna est uirtus fortitudo, quę declinare aliquantum a lege sapientię, & laboribus quandoq; tolerādis periculisq; alacriter subeundis, parum commodi sui rationem ducere uideatur: uerum tanta est lux eius illius glorię, quam sibi habet propositam, ut quemadmodum in solis lumine colores cęteri discerni non facile possunt, sic splendor laudis perstringat sępe non solum fortunarum, sed salutis etiā & capitis cogitationem. Nec uero Philosophi non in fine ipso titubauerunt: iidem enim uirtutis finem, uirtute: iidē beatam uitam uirtuti, ut finem, statutam uoluerunt: quod quidem probabilius dictu est: aliud enim necesse est finem, aliud eam esse rem, cui is sit finis. Sed de beata ipsa uita quid sit,

acies suas, Cyrenaicas ille, Zeno autem Stoicas: non ut disce ptantium numero causa difiniatur, sed vt clamores & iur gia augeantur. At Calipho tanquam iudex blandior, litis fu gitans, & se vtrisque uenditare cupiens, voluptatem coniun ctam cum honestate statuit esse finem, uacuitatem cum eadē doloris Diodorus peripateticus: nam Hieronymi Rodii sen tentia cauta mihi: magis, quam fortis videri solet: ille enim vna indolentia summi boni nomine honestanda, non tam adi pisci bonum, quam uitare studuit malum. Tribus autem tan quam finibus contineri beatam vitam, & veteres Academi ci, & princeps peripateticę sectę Aristoteles voluere trina que ab illis genera bonorū inuenta, quę animi essent, & quę fortunę. Contra Euclides Megarensis, ipse quoque à Socrate, è quo Megarici Philosophi: summum bonū esse quod esset vnū & simile, & idem semper, nec tamen illud quod nam esset, sa tis explicauit. Quid aut impatibilitatem Pyrrhonis (eam Gręci ἀπάθειαν) aut scientiam Herilli aut indifferentiam Arystonis: aut mentem, aciemue mentis, qua verum cernere tur, quam Menedemus intulit, & ab eo qui sunt Eretriaci ap pellati: in ponendis finibus commemorem: Qui quidem fi nes innumerabiles pene philosophis sunt: iidemque dire pti sæpe Philosophorum inter se contentionibus, sępe vl tro citroque statuti, rursusque commutati, neutiquam adhuc finium regundorum stabile iudicium, nec certam men sionis notam tenuerunt: quoque magis tantas istorum insa nias mirere, possessione neque uberi, & ea admodum litigio sa: at ita fusę sunt EORVM & discrepantes, ac fe re ad libidinem, contentionis studio, de his ipsis finibus bonorum effutitę sententię; VT nemo mehercule sit, neque I T A orbatus animo: neque oculis usque adeo ca

ptus, atque conniuens, qui in quancunque partem temere fortuitoque se mouerit, non incurrat in aliquam earum, quas de summo bono tractant philosophi, opinionem, atque sententiā. Quę igitur grauitas, qui ordo, quę constantia? quid in philosophia ista uestra tale atque eiusmodi, ut in ea accuratius versati, aut quietiores animo, aut consultiores iudicio atque scientia, moribus ornatiores, sapientia instructiores simus: Et hęc ea est (si Diis placet) quę nos se erroribus omnibus erepturam, in uiā ueritatis inducturam, ad bene beateque uiuendum eruditurā pollicetur. Simile uero est eximere erroribus, & his maxime inuoluere: offerre dubitantibus lucem ueritatis: & clarissimis ultro rebus omnium tenebras dubitationum offundere, tradere uitę beatę rationem ac regulam, & in ipsa cōstituēda beata uita, summa cum miseria & pertinacia, turpissimis altercationibus, & maximis contentionibus conflictari. Quę quoniā me bona ex parte uobis demōstrasse arbitror cuiusmodi sint, & quam inania ab his, qui se magistros uolunt, & doctores sapientię esse: non suscepta solum, verum etiam inconstanter, leuiter, contentiose, nequiter & disputata & tradita: deque parte hac, quatenus quidem pertinet ad mores: satis est dictum: quę reliqua sunt breui iam sermone percurramus. Restat enim pulchella & concinna, non iam illa matrona, sed meretrix Dialectica: De qua quid est cur iā multa dicamus, Etenim ea si corpus suum haberet, & propriam subiectam huic arti materiem in rebus & in natura positam, in qua se uersaret, formamque sibi inde alicuius certę excuderet disciplinę, esset fortasse aliquid, quod contra eam serio dicere possemus. Nunc autem quid agamus, suscipit illa iudicis, disceptatricisque personam. cuius munere decurię. Nullius: neque enim in albo pretoris ulla mentio: & suscipit

tamen,

tamen, verùm impudenter: neq; adeò huius indignitate impudentiæ stomachum vt hominibus, sed vt risum moueat: veri se & falsi ait esse disceptatricem, & de ea re laturam iudicium. Quos inter? num Medicos, si quid incidat (vt assolet) controuersiæ de genere morbi, & num mittendus sanguis, aut aluus ducenda sit? hic verum illa diiudicabit, aut falsum. Quo pacto? aut quid ad eam attinet de medicina loqui? An inter Mathematicos? quid eius vllam in partem interest, puncta, numeros, lineas, sinos, motus, interuallaq; cognoscere? nam cum duabus cæteris, quas non paulò antè perstrinximus, Philosophię partibus, si quid haberet cõmunitatis, aut cõmercii, nequaquam esset illa ab his partis suę propriis insignibus, & ipso nomine discreta. Quid ergo est? nudata rebus omnibus, exclusaq; doctrinis, vt est nimiũ ambitiosa, & in numerum procedere cupiens, format sibi ipsa atq; fingit articulam quandam verborum scilicet, & eorum nouorum, vt aliquid saltem hoc pacto esse videatur: terminos, propositiones, syllogismosq; fabricans, & syllogismorũ figuras, tum simplicium, tum (vt vocat ipsa) connexorum: quas etiam memorię videlicet, & docilitatis causa carminibus cõpræhendit, sane quàm lepidis. Atqui videamus quã rem agat: Omne animal est substantia, omnis homo animal. Quid ad te dialectice, homo animal sit nec'ne? hoc Physices est, & eius disciplinę, quę rerum naturaliũ profiteatur notionem. Nihil, inquit: sed exempli causa infero, vt argumenti vis intelligatur. Ergo tu serias res exempli causa affers, vt friuolas amplectare? Agam, inquit, alia ratione. Omne, b, est, a: Pulchrè: Omne, c, est, b: Probe: ergo omne, c, est, a. Admodum. O libidinem effręnatam garriendi: tanti'ne est hæc perplexa vestra cognoscere? quorum perceptio diffi

cilior est propter nouitatem nominum nimirum, & contortionem argumentorum, quàm sit cuiuslibet alterius scientię integra disciplina. Similia sunt illa: Si est, a, est, b: non est, b: non est ergo, a. Ne sit sanè. Quid enim quoniam quidem à ludo literarum discessimus, nostra quasi refert? Verum tu grauis planè iudex, veri disceptator & falsi, quid habes dicere, cur tua ista ars aliquid veri nos doceat, cum sit inanis tota, nec habeat quicquam in natura rerum consistens, quo tanquam fundamento niti possit? falsi verò vitādi, qui nos efficiat cautos, cum si quid tamen agit, illud potissimum agat, vt captiosis & fallacibus conclusiunculis, si cui quid perceptum est, & comprehensum, id inuito, ingratisque extorqueatur? Vnde enim Sorites? vnde mentiens? vnde illud Corneum, pręclara sophismatum, & cauillantium argumentorum nomina? nam ignauam rationem (ἀεργὸν λόγον vocant Gręci) optimè in hos conuenire non negarim, veluti è qua omnis eorum vita dependeat. Sed quęro, num statutum etiam nunc nauis illa, XXX. remorum in portu Athenis, qua vectum in Cretam Theseum Minotauro interempto, septem illos nobiles pueros in patriam reduxisse incolumes fama narrabat, sit ne ea ipsa, quę fuerat Thesei? an prorsus alia? cum quod ex ea vetustate deperierat, deinceps fuisset refectum? Quin & alia hisce consentanea: Est ne tacētem loqui? nequaquam: at cum lapidem loqueris, tacētem loqueris: acutè: quid ergo vetat lapidem esse te, etsi loquaris tamen, sed quę lapidibus digna? Item illud: Est ne sanctè iurantem peierare? nihil minus: atqui iuratus se peieraturum, vbi peierauit, sanctè iurauit: igitur tu, qui veri tibi arrogas iudicium horum testium, qui vt sanctè iurent, libenter peierabunt, fidem dicto adiungendam putabis? Nam mehercu-

le illud festiuum: quo Coriscum verberari vidisti, hoc Coriscus verberabatur: Næ: at vidisti oculo Coriscum verberari. Cernitis vt plena omnia ineptiarum sint, nihilq; ab hac disciplina solidum, nihil sit firmum: neq; aliud quid tamen, quod in vsum prudentię aliquem, aut scientiam nos inducat, sed in ea laqueos tantummodo & tendiculas confici captandis ingeniis adolescentulorum: quibus si qua antea ordine statuta sunt, mox destituãtur: vt Penelopen telam suã ferunt quantum texuisset interdiu, tantundẽ nocturno opere retexentem. Eadem cum essent nomina rerum causa indicandarum reperta, primũ ipsa rebus omnino prętermissis, in ipsis nominibus versandis, ac citro vltroq; torquẽdis operam omnem sumit. Deinde etiam alia sibi fingit, tanquã ex argilla, & luto, quę non rerum nomina sint, sed nominũ. Tũ autem toto isto in genere vsq; eò illudit tortuose, atq; ambigue, usq; eo sibi in eo uehementer placet, si quem inexpectato, & pręter concessorum sententiam captionibus includat, inopinantẽq; irretiat, ut casum pro casu, genus pro genere, tempus pro tempore, nomen pro nomine permutet sæpe, & apertissime atq; impudentissime cauilletur; puerilemq; sibi ex hac re gloriolam & laudem intempestiui acuminis quęrat. Quapropter melius Zeno, quanquam & hic Philosophus, attamen ille melius, quã aut Menedemus, aut Stilpho, ipsi quoq; probati in Philosophia & clari, quorum in his sophismatis & argumentorum fallaciis omnis industria consumpta est. Etenim Zeno cum dialectico argumento esset ab adolescente quodam lacessitus, atque ut i responderet efflagitaretur: Amabo noli, inquit, ad studia me puerilia reuocare. Stilpho autem tãtum in his nugis posuit, ut capta per uim patria, cum admoneretur à propinquis, si quid de bo-

mis suis seruatum vellet, extra vrbem vt efferret, responderit, omnia se bona sua secum ferre. Quanto hic arti suę plus autoritatis contulisset, si illaqueasset argutiis Demetrium Regem, ne quod ille instituerat, Megaras vrbem opulentam militibus diripiendam permitteret. Nam Menedemi fertur illud in primis: Alterum ab altero alterum est: prodesse, alterum à bono: igitur prodesse non bonum. Dignus cui Rex Macedonum Antigonus, qui in hunc Philosophum plurima contulit, nunquam quicquam prodesset: vt quod non erat bonum, eo illum ne afficeret. Sed hęc friuola, eaq; innumerabilia, quippe in queis tota ista ars & studium est situm, prętermittenda nobis sunt: finisq; faciendus, tum quòd satis iã de tribus partibus Philosophię disputatum est, omniumq; inutilitas & vanitas demonstrata: tum vt ne in idem ipsi vitium garrulitatis incidamus, quod in his repręhẽdimus. Reliquum nunc est, idq; extremum, vt videamus quid afferant, non dico isti, qui Philosophię palàm omnem honorem tribuunt, qui sine illa arbitrantur nullius esse momenti viuere: nam hi quidem sua stultitia dupliciter mulctati sunt, & quòd ineptissimis in rebus tempus omne suum, & studium disposuerunt, & quòd ne hoc ipsum quidem intelligunt, se oleum (vt dicitur) & operam perdidisse: Sed qui cùm tantum Philosophię non deferant, affirment tamen non esse illiberale hęc ipsa cognoscere: scientiam enim omnem in partẽ bonorum esse: ita Philosophię studium, vt nihil magnopere prosit, tamen nihil obesse: qui mihi videntur non ea loqui, quæ sentiunt: sed quia si plena manu collaudẽt Philosophiã, sibilum metuunt, cùm cupiant dissimulare, vereri ne ipsi quoq; ad Philosophorum numerum irrisione vulgi aggregẽtur, si qui pręsertim prouectiore iam ętate hoc faciunt: nã

pueris & adolescentulis (dicam enim ingenuè quod sentio) hæc quidem concessa sit potestas Philosophos tantisper sectandi: omnis enim illam ętatem decet ludus, quòd nō grauitas ab ea, non consilium postulatur: quin habet aliquam indolem ingenii, aliquod specimen ingenuitatis ista ipsa in pueris, vt balbutiendi. sic etiam Philosophandi grata intuentibus naturę incohatio: uerum ubi grauiores anni accedunt, diesq; ipsa aliam uitam affert, alios mores postulat, perseuerare in his rebus, & ludicris exercitatiunculis serias res posthabere, summæ non solùm ignauiæ, uerum etiam amentię est. Etenim nobis posita est ante oculos uita communis, quę nos incendere habeat studio, & cupiditate earum rerum assequendarum, in quibus cunctorum studia & cupiditates flagrare cernimus: Sunt honores, qui specie ipsa pulchritudinis & dignitatis alliciunt ad sese animos nostros, & aduocant: Sunt imperia, in quibus constituti qui sunt, cū Deorum quasi similitudinē uideantur referre, fruuntur cultu multitudinis, & magnitudine potentię suę: Sunt opes atq; diuitię, subsidium uitę, ornamentum ocii, uirtutis atq; prudentię necessaria supellex, solatium in laboribus, auxiliū in periculis, quarum qui potiuntur, ii neq; ullam ipsi frustra suscipiunt cupiditatem, & cęterorum quoq; cupiditatibus liberaliter inseruiendo, studia sibi hominum, & uoluntates ad quodcunq; libuerit perficiendum, adiungunt: Est autoritas, atq; existimatio, quam qui in ciuitate sua obtinent fide sibi apud omnes comparata, facilius & tutius, tanqum inobseruatis vestigiis, quò intenderint, possunt peruenire: est deniq; tota illa domi splendida, in foro illustris, ad populum gratiosa, in senatu grauis ratio vitæ, atq; descriptio: quæ cùm sibi in omnes partes congrua & consentanea fue

rit, cumque ea se ingenii, & fortunę munierit apparatione, ut beneuolis gratiam, inimicis metum possit afferre: neque aut propter debilitatē animi in aduersis rebus succubuerit, aut propter insolentiam in secundis immoderatius fuerit elata: sed eum semper tenorem eam constantiam adhibuerit, ut neque animo unquam labefiat, nec consilio: admirabilem quandam speciem profert summi & excellentis uiri, qualem nos omni iandudum sapientię laude decoratum esse uolumus. Atque haec tot atque tanta, quę qui hominis prima & pręcipua esse negant, homines mihi non uidentur ipsi, cum optabilia ipsa per se, & suapte ui expetenda sunt, tum hoc magis inflammant mentes nostras ad appetitionem sui, quod omnium studiis atque uotis uehementissime conquiruntur: incitamur enim omnes profecto similitudine et ęmulatione quadam ad id certatim agendum, in quo uideamus ab omnibus certari, ut in eo maxima prorsus uis naturę eluceat. Quis enim in stadio currentibus subito cęteris, non continuo ipse animatur ad cursum, ut etiam si se tenere uelit, nerui nihilo minus uenęque turgescant, & tanquam signum expectantes pulsu uegetiore ad prosiliendum concitentur? quis aut in lachrymis circunstantium siccos, aut in plausu & lętitia merentes tenuit oculos? cui quanuis timido & insolenti sonitus tubarum; & Martius ille clamor prælium poscentium militum, non perfudit animum alacritate quadam, vt ad eadem arma tractanda cupiditate tacita inuitaretur? Quem aut proximorum metus ad formidinē, aut fiducia ad spem non iniecit? ac vt breui compręhendam, id quod in fidibus lyrę videmus accidere, vt si contentę duę eisdem tonis fuerint, alterno pulsu resonent inter se: sic cum in omnibus rebus, quę natura eadem communicant, tum autem in homi-

num genere, in quo præcipue, tanquam in pulcherrimo & nitidissimo speculo natura cernitur, magna vis est similitudinis, eaque maxime naturalis: cui qui repugnare conátur, nec eodem cursu ferri, eadem cum populo opinione atque sententia se permittunt regi: ii Philosophiam non sapientiæ, ut veritas ipsa conuincit, sed amentiæ & peruersitatis amplectũtur rationem. quòd si hæc ipsa, quæ modo numerauimus, eximia atque ampla, lusu quandoque & temeritate fortunæ nõ ad industrios & laboriosos homines, sed ad desides inertesque deferuntur, non tantam tamen afferunt iucunditatem, ut si sint eadem studio & labore quæsita: mirabile enim est quantopere his delectemur, in quibus ipsi elaborauimus: & quàm omnis magis nos afficiat voluptas, quam aliqua molestia antecessit, & solicitudo: vel quia omnis boni malí'ue, suauis ac molesti iudicatio, in comparatione quadam est: vel quòd bona nostra, quæ ingenio autore nobis ipsi effecimus, chariora multò nobis sunt, quàm quæ à fortuna accepimus: nihil quidem natura ut sit fructuosõ labore iucundius: sed quem in hac tanquam acie populari, in tanta varietate & copia rerum amplissimarũ, quibus quidem intermixtæ sint difficultates non mediocres, odia, pericula, contentiones, inuidiæ, aptè & nouicer versari oporteat: profectò cernitis cuiusmodi eum esse necesse sit, acrem, firmum animi, consilio cautum, celeres motus habentem, non solùm mentis atque ingenii, sed corporis etiam atque oculorum: ut tectus ipse & ab omni parte munitus, quatenus quidem expediat, inimicis pericula, amicis cõmoda creare possit. Protrahamus nunc medium in forum consuetudinemque communem Philosophos istos vestros, ut quam Philosophiæ debeant gratiam ab ipsa instituti & aliti possimus coràm constituere. Ac primum hos

non tanquam ex equo Troiano claros duces, sed vti narrãt eos esse, qui sub terram aliquandiu fodiendis metallorum venis detenti sunt, squallenteis & horridos, sordida barba capilloque, cadauerosa (vt ille inquit) facie esse reperietis, qui primo sui aspectu moueant admirationem, vt percontentur homines inter se, illud quę Plauti habeant in ore, Vnde est ista auis? Et hercule, quoniam quidem auium mentio facta est, non maiores ad noctuam mirantium auicularum, quàm ad hos barbatos concursus vulgi fiunt. Expectatur itaque ab his nouum aliquid & inusitatum simile habitus & coloris, & eius quam gerunt frontis, ac supercilii. At illi tanquam modò de tenebris extracti, ne rectis quidem oculis diē & lucem intueri valentes, perinde ac cunctos paulò antè habuerint participes inanimum curarum & cōmentationum suarum, effutiunt euestigiò aliquid, aut de scientiarum varietate inter indoctos, aut de prudentia inter fatuos, aut de iustitia inter eos, quorum nunquam futurū est iuris partem vllam administrare: & hactenus quidē feruntur, quod ad vultum quidem attinet, atque vocem: nam odore corporis non sunt ferendi: verum vbi ipsis vicissim aliquid earum rerum tractandum est, quas vita postulat communis, vsque eò apparent absurde in omni genere atque incompositi, tantosque risus concitant, vt conuersò quodam, & præpostero modo, quę paulò antę Philosophi species contractionem animi & tristitiam denunciabat, ea nunc rursum pro ridiculo & delectamento omnibus fit. Quapropter mirari satis nō queo, quid Platoni in mentem venerit, Socratem doctorem suum sic vituperare: siquidē in Gorgia quasi gloriari videtur Socrates, quòd cum tribus sua prærogatiuam ferret, atque ipsi forte contigisset, vt custos esset suffragiorum, punctorumque

numerum ad consilium deferret, se quòd aptè id facere nesciuisset, totius populi risum conc tauisse. Atqui riserint sanè tunc illi haud iniuria inscitiam ineptiasque Socratis: ego quòd ipse de se hoc prædicet, & velut gloriando commemoret, non solum risu, sed maxima irrisione dignum puto. quanquam quid in vno insistimus Socrate, cùm turbam legamus Philosophorum tantum sibi assumpsisse licentiæ, vt queadeò à pudore, à modestia, à communi vsu hominũ, ab ipsa lege præscriptioneque naturæ absuisse, vt sine vllo rubore, velut animo abalienati, ea palàm in foro ipso, in cœtibus hominum facere & perpetrare auderent, quę nos in conclusis, & semotissimis cubiculis vix audeamus: quę ne apertè commemorem (equidem pudore impedior) cum illi homines planè lauti atque mundi ita porrectis digitis ratiocinando concluderent, nihil esse re vera turpe, nec cum rubore agendum, quod necessitatem vel etiam causam haberet naturalem: ita quorum nos propè parietum ipsorum ac noctis conscientiam formidamus, in iis illi & populum, & lucem volebant habere testem. Verum sit hoc genus quoddã ineptũ & rude Philosophorum, qui sine mente, sine ingenio, linguã tantum volubili & concitata, nec quando, nec quatenus, tanquam qui in tenebris vixerint, nec verò quid, aut etiã apud quos pensi quicquam ducentes, ludos se maximos reddunt hominibus: iidem omnium prędę & contumelię expositi: quod quidem non iam liberi hominis sed abiectissimi mancipii est existimandum. Sunt alii odiosiores, qui dum volunt concinni esse, atque vrbani, primum isti ipsi Philosophiæ (cuiusmodi eacunque est) non verè, neque ex animo, sed ostentationis causa dant operam: domi otiosi & desides, in compitis lectioni dediti, semper aliquid librorum in manibus ha-

bentes, commurmurantes ipsi secum, & tanquam ad ea quę legunt acrius animum attendant, nunc collum subrigentes, frontemque & supercilia conduplicantes rugis, tanquam scopulo in legendo, sic ambiguitate aliqua offerri, mox continuò exhilarati, nutu significantes quod obstructum aliqua difficultate fuerat, ingenio esse patefactum: interdum constrictis & compressis buccis admirationem in vultu deformãtes, quasi pręclarum aliquid inuenerint tum maxime atque diuinum: sæpe cogitatione tacita in obtutum oculorum defixi, susurrantes interim oculis, si qui fortè prętereuntiũ obseruet se, & diligentius intueatur: iidem in circulis & corona, vbi ad disceptandum aliqua de re est ventum, contentione pertinaci tantis rem agentes clamoribus, vt facilè appareat, nihil esset tam diuersum, neque tam discrepans, quàm à vita Philosophorum orationem: Hi ipsi cùm se ad familiaritates hominum, præsertimque locupletum, & ad conuiuia sodalitiorum dediderint, tanta in vtroque intemperantia ferun tur, vt nec poscendi vnquam modum, nec liguriendi finem statuant: sæpe etiam madidi vino & semisomnes è conuiuio auferantur: atque dum se vrbanos volunt ostendere, quòd nulla salis neque facetiarum norunt condimanta, aut apertè & asperè maledicunt absentibus, aut in præsenteis turpiter et conuitiose inuehuntur: nec verò lucello aliquo oblato nõ omnia perpeti animum inducunt, quę fœdis assentatoribus, & leuibus parasitis sæpe sunt proposita: vt non oblitos vultus solùm, colaphorumque messem perferant vberē: sed aulas quoque interdum, quemadmodum poeta ait quidam, in caput suum commeare patiantur. Horum nimirũ turba fores Dionysii tyranni refertę fuerunt, cum ille nescio quibus propositis pecuniolis, Philosophorum vndique greges atque exa-

mina, & in his tanquam Regem Apium Platonem ad sese illexisset: vbi tum, quæso, erat virtus, vbi continentia, vbi illa tantopere laudata & expetita libertas? quam prodebant vltro ipsi profectò, cum se ex Sophocleo carmine in domum potestatemq; tyranni, hoc est, in seruitutem dabant: nempe tota in libellis relicta domi, in queis omnis semper Philosophorum sapientia fuit: nullam eius partem in animo, nullam in vita gerebant: itaque per abusum contemptumq; tyranni, adigebantur subire ea, & perpeti, quę ne liberis quidem mulierculis ducerentur tolerabilia: vt & procumbere in faciem adorantium gestu, & in conuiuiis nudi, vel muliebribus stolis induti saltare cogerentur: quanquam erant ex eo numero, qui iocis & cauillis eleuare conarentur tantam illam impositam Philosophię contumeliam. T*ertium genus est eorum qui ingenio acutiore, animo aliquantum sublatiore à natura instructi, cum se de principio vel parentum culpa atq; inscitia, vel fortuito casu aliquo ad Philosophiā contulerint, multumq; in ea temporis, optimamq; partem ętatis consumpserint, nec sapientia sibi ex ea comparata, quòd verbis & syllogismis sapientia non traditur: nec vsu, more, studiisq; hominum satis perspectis, propterea quòd in illo inani studio occupati, seriis rebus operam dare nequiuerūt: vbi tanquam è somno expergefacti referre instituunt sese ad ciuiles occupationes, consuetudinesq; communes, profundunt ex se subitò agmen veluti omnium cupiditatum, furentesq; ambitione importuna, ac summum in locum quoquomodo ascendere instituentes, non callidè neque dissimulanter (non enim astutè apteque consilia exequendi, aut artem vlla nouerunt, aut modum) sed vastè, atque perfractè perrumpūt, omnia cędibus, incendiis, rapinis: nihil'que sibi faciunt*

reliqui, dum ad eum perueniant, quem cupiditatum duntaxat exatiandarum causa appetierint principatum: vt quidem nulla vsquam maior, quàm ab hoc genere hominũ pernicies atque calamitas liberis ciuitatibus & Rebus p. inuecta noscatur. Declarant hoc veteres Græcorum historię, quæ ex eorum numero multos, quos sapientium nomine insignes fuisse diximus, ciuitatibus suis cladem & seruitutem prædicant intulisse: Quorum in primis vnus è septem Periander Cypseli nobilissimam ferè totius Grecię altam vrbem Corinthum tam sęua tyrannide tenuit oppressam, vt posteaquam cædes ciuium maximas fecisset, matronas palàm die festo atque soléni omni mundo muliebri perornatas dispoliasset, sacra profanaque omnia ad suum commodum libidinemque conuertisset, miserit ad extremum nauim onustã puerorum nobilium, qui execandi donabantur, nescio ad quem barbarum Regem: quę postrema nimirum ciuitati illi calamitas incidisset, nisi eos ipsos pueros in nauigando Iunonis Samiæ numen, & religionis illius cerimonia liberasset. quid illis deplorem omnium artium ingenuarum inuentrices Athenas? quæ cùm è satis amplo potentiæ & dignitatis gradu in humilem locum essent deiectę, cùm multas domi seditiones, multos exterorum hostium incursus, plurimas inimicissimorum Regum & finitimorum Philosophorum iniurias pertulissent, nunquam tamen adeò grauiter affectę, neque tantis sunt exitiis & calamitatibus afflictę, & perditę, quàm cum ab Aristone Philosopho in acerbissimam seruitutem fuerunt redactę: qui homo sceleratus & impius, omnique bellua longè immanior, cum stupris, & vi nefaria omneis ferè familias nobiles dehonestauisset: ciues qui virtute atque ingenio prę stare videbantur, exilio partim, partim cę

dibus sustulisset, omnium bona atque fortunas prędam suam duxisset, permisisset seruis Thracibus & barbaris possidẽdam vrbem, ad extremum obsessus ab exercitu Romano, L. Sylla Duce, maluit ciuitatem omnium clarissimam interire secum direptione atque incendio, quàm vnus ipse cedendo liberam incolumemque relinquere. Hęc sunt pręclara, atque eximia Philosophię istius vestrę documenta: sic ab ea virtus hominibus & sapientia traditur: tales ab ipsius cura atque lacte prodeunt alumni, qui nec rectam ipsi viuendi rationẽ vllam tenent, nec si ad potestates & ad imperia efferantur, cęteros sinunt tenere. In hac denique ars est, & ratio, & consilium, & autoritas bene, beateque viuendi: è qua qui progrediuntur, & se dant in conspectum, aut tarditate ignauiaque perridiculi sunt, aut scelere atque malitia nobilitantur. Quanquàm quid ego de viuendi ratione Philosophiam insector: cum ipsa se mortis cõmentationem esse dicat? vtinam quidem esset, sicut in Cleombroto Ambraciota fuit, quem ferũt lecto Platonis libro de immortalitate animi, vale soli dicentem (vt in gręco epigrammate est) in mare sese ex altis rupibus pręcipitauisse: eandem viam tenerent cęteri, né ue cõmentatione tam diuturna indigerent, discederent aliquando è medio nugaces isti, suaque nos obtundere loquacitate desinerent. Sed forte expectant illud eis dum obiiciam, in quo maxime gloriari sunt soliti, infestam in primis & inimicam religioni esse istorum artem. Quod medius fidius non faciã: neque vllam in hos ex aris atque templis, sed suis ipsorum, & propriis ex criminibus inuidiam colligam: simul locũ haud prębebo ostentandi ingenii, inque eo gloriandi, quasi longe & multo plus videant ipsi, quàm nos faciamus, qui maiorum institutis & legibus facile acquiescimus: iccircoque ob eam

rem imperiti ab his, & idiotę appellitamur. Sed per Deos immortales, erit'ne aliquis ad spes magnas institutus, qui in hac vanissima, inertissimaque scientia ętatem rectè conteri putet? qui veras arteis, studia grauia, occupationes illustres, quibus ad commoda vitę & ad dignitates aditus sit, postferendas esse ducat fictis & commentitiis iam non illis rerum, sed volitantium quarundam opinionum simulachris? fora relinquat, vt domi sit deses? consuetudinibus viuentiū careat, vt cum mortuis fabuletur? ea quę sunt, & quę extant in promptu, ingenio industrięque parata, contemnat omnia, dum quę vel nusquam sunt, vel si sint, vtilitatem tamen aliquam hominibus afferre non possunt, inani studio consectetur? Quę ego omnia tibi in primis, Sadolete, prouidēda esse censeo: illudque maxime videndum, ne in tua ista Philosophia, quam ceu sororem osculari vnanimem videris, longius progrediare, quàm vt pedem postea referre facile queas. Non ornat ea homines, sed contaminat: nec instituit ad virtutes bonum ingenium, sed corrumpit. Quòd si tu neque amicorum monitis, neque eis, quas suprà aduersus eā attulimus, rationibus facile cedis: etiam'ne spem tuorum, quę in te vno posita, & opinionē principum virorum, quę de teipso suscepta est, falli omnino sines? Habes optimum & clarissimum virum patrem tuum Ioannem, qui cum ingenii memorięque gloria, tum iuris ciuilis singulari quadam scientia cum pręstet omnibus, haud profectò tantum in te erudiendo studii & laboris impendisset, neque te à se diuelli fuisset passus, nisi huius vrbis, & curię commercio, honores domum te, & fortunę pręmia referre voluisset. Habes patronum, ad quem te applicuisti, summa grauitate, summa sapientia, genere, honore, existimatione, copiis, sacri senatus principem Oliuerium

Carrapham Pontificem Neapolitanum, qui admirabili quæ est prȩditus prudentia, docere te possit, quȩ sit via ad nomen & ad decus in ciuitate obtinendum maxime accommodata: vt tibi exemplum degendȩ vitȩ idoneum quȩrenti, grauior non sit autor requirẽdus: quȩ si valere cuncta apud animum tuum sines, neq; sanis eorum, qui te diligunt, & fidelibus consiliis obstrues aureis tuas, & auguror mecum certus, & tibi spondere non dubito, magnum in te ornamentum domui & familiȩ tuȩ, magnum amicis commodum, ciuibus tuis præsidium paratum fore. HIC ILLE finẽ cum fecisset, nosq; aliquandiu admiratione defixi silentium teneremus: GALLVS, Quid est, inquit, Sadolete, ecquid tibi Phȩdrus videtur, non subita neq; improuiso, sed et accurata & prȩmeditata oratione ad euertendam Philosophiam accessisse? Quantum in illo copiȩ, quantum neruorum fuit? Equidem intelligo magnum tibi onus respondendi esse impositum, neq; adeò, quòd tam difficile sit pro Philosophia, quàm contra Phȩdrum dicere: sed tollendum id tamẽ, ne & nostra summa, quȩ nunc pendet cum maxime, per te destituatur expectatio, & tu eam, cui te totum dicasti, quã que ego etiam te autore complexus sum, hoc maxime necessario tẽpore prodas Philosophiã ac deseras. TVM EGO, Id, inquã, Galle, tacitus mecũ nunc meditabar: nã si alias vnquã in dicẽdo fuit aliquid Phædrus, hodie mihi visus est se ipso longe fuisse superior: nec verborũ solum vbertate, & sententiarũ, quibus omnis eius referta & locuples redundauit oratio: sed quod earũ Philosophiȩ partiũ, in quas ĩuectus est omniũ mihi visus ẽ esse peritissimus. Itaq; aut desistamus aliquid cõtra, aut lõgius nobis spatiũ ad cogitandũ sumamus. Minime, ĩquit Citrarius, neq; ego à te patiar deteriorẽ in lo

cum, quàm nunc sit, Philosophiam tuam deduci: quę si tua hac subita dictione defensa, & aduersus torrentem orationis, qui modo ab ore Phędri profluxit, stabilis & firma retenta fuerit, erit causa, cur de illius grauitate & pręstantia ample existimemus: sin aliquid offenderit, ascribetur tempori & inapparationi culpa, non Philosophię. Quamobrem aggredere quęso, & da te in certamen, in quo tibi, vt ego quidem sentio, nec turpe est vinci, & perhonestum vincere. CONANDVM nobis est, inquam, quandoquidem vos ita vultis. VOLVMVS, inquit Gallus, neque est aliud quicquam, quod velimus potius. Sed quoniam ęstus increbrescit, nec satis iam nobis aduersus solis vim in harum arborum vmbra pręsidii est, ad villam censeo reuertendum: ibi inferiorem ad partem spatium est, locusque opacior, & exędra, huic diei tempori, & nostro ualde opportuna sermoni. HOC sic omnibus cum placuisset, paucis sane passibus ad uillam nos recepimus.

IACOBI SADOLETI AD MARIVM MAFFEVM Volaterranum de Laudibus Philosophiæ, Liber Secundus.

ON me præterit, Mari Volaterrane, fore non paucos, qui, cùm ego tantum laboris, tantumq; operæ in optimis artibus & studiis ponendũ putem: plusq; statuam multo in his, quàm in ambitione honorum, & in conquirẽdis opibus esse elaborandũ: grauiter hoc meum consilium institutumq; reprehendant: ad eamq; me curam atq; cogitationem potius opinione sua vocent, vt cum in foro atq; curia versari cum aliqua autoritate cœperim, iamq; à summo principe consiliis fuerim interioribus adhibitus: eam vitę sectam studiosius persequar, per quam ad spem honoris, ac fortunarum munitur via, aditusq; facilis ad amplissimam dignitatem comparatur. quæ quidem horum reprę hensio vehementius me moueret, si nõ aut ab leuissimo autore proficisceretur populo: aut si viderem, id quod minime intueor, eos qui ita egerunt, ac popularibus hisce opinionibus obsecuti, per summos labores, maximasq; contentiones ad concupitos sibi honores tandem euecti sunt, cum eodem populo in gratia & in existimatione bona esse. Nunc autẽ cùm intelligã id quod omnibus est apertum, quid de istis sentiant homines, qui dum splendorem honoris duntaxat sibi ante oculos proponunt, ad eumq; vnum

studio omni inflammati feruntur, illud nequaquam attendunt, quod erat hominibus veri honoris cupidis maximè animaduertendum, quanta indignitas sit, quanta abiectio animi, ac leuitas in affectando, & ambiendo: non est causa, opinor, cur magnopere conturber vulgi sermonibus, aut cur de ea animi constantia firmitateque decedam, per quam neque pecuniæ augendæ, neque honoribus consectandis volo esse addictus. Non dico hoc loco quod mihi & cæteris, qui accuratè voluerunt attendere, perceptum planè, obseruatumque est: eos esse plerunque horum ambitiosorum exitus, vt neminem vel paulò temperatiorem, mediocris status sui, minusque inuidiosæ fortunæ pœniteat. Quanquàm fortibus quidem, & bonis, & sapientibus viris, qui in quoque honoris gradu collocati sunt, & positi, nullam maculam vult afferre oratio mea: sed tamen illud euenire ferme cernimus, vt nullorū sit quā istorum, qui domesticæ inanes & vacui dignitatis, externā aliam quandam & aduentitiam dignitatem tantopere expetunt, cùm angoribus animorum, tum volubilitate, inconstantiaque opinionum ac voluntatum, vita perturbatior. Mihi verò aliò rationes meas dirigenti, semper id verissimum esse visum est, quod est à sapientissimis proditum: re scilicet familiari antea commodè constituta, eisque paratis fortunæ subsidiis, quæ & ad subueniendum necessitatibus vitæ idonea sint, & ab inuidia omni infamiaque remota, maiorem quandam nobis tum demum & longè diuiniorem sequendā esse vitæ rationem per quam adniteremur, non vt honorum insignibus è turba emineremus, sed vt ad Deum proxime adiungere nos possemus: quod tamen nobis natura est ita insitū, vt qui in aliam partem ac rationem sua studia contulerunt, optimum hi sibi hominis statum inuidisse videātur. Etenim

quis est (modò idem sit qui ingenio vegetiore à natura prę ditus, animum quoq; habeat ab his terrenis sordibus liberum) cui cùm cœlum in conspectu sit, & hęc cœlestia, quæ tanta mente ordineq; geruntur, vt eorum solennem, ęquabilemq; in summa varietate constantiam, nulla hominis ratio arte imitari queat: non pręclara ipse cupiditate accendatur ad cognoscendum, & considerandum? cumq; rursus aciem animi in hęc humana deflexerit, tumultumq; aspexerit vagę huius, ac fluctuantis, & cum tempestatibus omnium perturbationum ceu conflictantis vitę, non alium sibi potiorem viuendi ordinem, alia consilia rerum gerendarū esse ineunda putet? quod quidem iam est proprium sapientię munus, cuius adipiscendę Philosophia sola magistra est, aut nullo alio pacto ad eam potest perueniri. Quanquam de his quidem quę ad Philosophię officium pertineant, deq; eius artis diuinę ac pręcellentis vtilitate, atque præstancia, satis à me explicatum esse arbitror in hoc secundo libro, in quo illa à me defensa est, cum esset oppugnata, & reprębensa à T. Phędro. Quem quidem ego hominē, Mari, ualde dilexi semper, idoneumque existimaui, cui hanc potissimum personam imponerem, atque eas tribuerem in sermonibus nostris partes, ut esset ille disciplinę nobilissimę accusator. Erat enim (ut tute nosti ac optime omnium quidem: quippe qui illi & municipio, & propinquitate, nonnunquam etiam contubernio solebas esse coniunctus) ad obtrectandum dictis, & lacerandum aliquantum inclinatior: nec tam maleuolentia ille quidem, mihi ut uidebatur, quàm ardore quodam animi, & celeritate ingenii: quibus rebus fiebat, ut nullum paulò facetius, idemque asperius & mordacius dictum facile posset continere: cęteris quidē partibus officii, suauitatis, diligen-

tiæ, cum optimo quoque erat comparandus. Quapropter nos, quando ipse agnosci ex suis scriptis haud ita iam potest: quę etsi multa, egregiaque confecit, orationibus maximè pangendis, quas antea pronunciasset: illa tamen nescio quo pacto effusa post mortem eius, distractaque euanuerunt: iucundum etiam nunc nobis amici nomen, ab obliuione hominum vindicare sumus conati. Quod idem, si vita superet, de eis omnibus studiose faciemus, quorum nobis in amicitia ipsorum ac familiaritate & virtus animi cognita, & spectata erga nos voluntas fuit. Genus quidem orationis, Phędrique consuetudinem dicendi, quantum assequi potuimus, in his libris expressimus: quos ad te, Mari, potissimum vt mitteremus, cùm ingenium tuum, ac virtus, excellensque scientia artium optimarum, tum suauissimi mores tui, dulcisque illa coniunctio & studiorum, & animorum, quę summa inter nos beneuolentia nos astrictos reddit, suasit mihi vehementer atque hortata est: amo enim te in germanum modum, tuoque in nomine libentissimè acquiesco: teque in primis habere cupio meorum studiorum & cognitorem, & participem. Quare attēde, quæso, num tibi in his libris Philosophię vis ac potestas satis diligenter à nobis videatur esse exposita. Vt enim ad porticum sub villa peruenimus, atque in Xysto, loco sanè amœno id temporis & salubri, aduersi consedimus omnes, cęteris in me vnum intuentibus, sic ego exorsus sum:

QVAE fuerit Phędri nostri in accusanda Philosophia dicendi vis, qui orationis cursus, quę copia, nil me referre nec cōmemorare attinet: ipsi vos paulò antè iudicium fecistis: quippe qui eius orationem nō voce laudeque verborum, quod ipsum admodum iam vulgare & vsitatum, sæpe etiā temporis causa suscipitur & simulatur: sed admiratione po-

tius tacita fuistis prosecuti. Nam, vt laus illorum sit quę quamuis rectè atque concinnè, ex communi tamen, & pene quotidiano more fiunt: sic admiratio eorum, quę hominum vsu, ac facultatibus videntur superiora. Sed quo huius vel oratio plenior, vel ingenii vis acrior, & uehementior uobis uisa est, hoc mihi grauius onus respondendi est impositum. Ad eas enim partes repēte defendendas accedere me sentio, quas hic ut oppugnare atque euertere facilius posset, assidua iandudum cōmentatione se instruxit: in quo neque ingenium illius apparationi defuit, nec tempus ingenio: cùm ego utroque horum nunc quidem deficiar. Nam & tardior sum ad excogitandum, quę sint accommodata causæ, & propter subitam, improuisamque dictionem imparatior. Accedit illud pręterea incōmodum, quòd ei succedo statim orationi, quę non pręteruolauit aureis uestras, sed in uestris animis & mentibus penitus insedit. Vt enim Corybantas ferunt numine illo percitos, etiā posteaquàm tibię canere desierint, gerere vsque tamen illarum in auribus concentum, & ad earum modos incitari: Sic non dubito, quin quanuis tacente iam Phædro, tamen eius ipsius in intimis mentibus vestris & vigeat adhuc, & loquatur oratio. Hanc vim dicendi fuisse in Pericle, qui princeps Grecię habitus est, æquales temporum illorum pòetę depręducant: vt cùm concionaretur, non solum tonare, fulgere, ciere fulmina: sed post dictionem etiā aculeos relinquere in animis auditorum putaretur. Quid ergo est? prodamne causam, & deseram? Minimè isthuc quidem: non enim viri foret boni, & eius qui se iam diu Philosophię addixerit, idque certo iudicio atque explorato fecerit: subitò ab illa discedere, atque eam summo illius tempore destituere. Sed sequar officium, opinor, vestręque vnà autoritati,

qui hoc me depoſcitis, obtemperabo: cum præſertim ſperem atque confidam, uos onus hoc mihi quod imponitis, eoſdem etiam eſſe ſubleuaturos. Nam *ſi in aliqua populi concione, aut corona cuiuſquemodi, dicendum mihi contra* Phędrum *eſſet, nę ego uerbo hiſcere non auderem: nō quòd diffiderem cauſæ: quid enim uerius, quàm & laudare & defendere Philoſophiam, cuius uſus atque tractatio* Deorum *uitę eſt ſimilia: ſed quia concitatos iudices extimeſcerem.* Nunc *uobis duobus doctiſſimis, prudentiſſimiſque iudicibus, in pace et ſilentio ſuum obtinebit locum ueritas.* Itaque *Phædro noſtro eloquētię palmam dabimus, ut ſuum ueritati honorem non negemus:* Eſt *enim ueritatis tum noſcendę, tum agendę etiam atque nauandę ſtudium profectò ſapientia.* Vtemur *enim hoc in* Philoſophia *uerbo, tametſi in eo* Phędrus *facete nos admodum, & crebro eluſerit. Sed qui duas haſce res arcta naturę cognitione inter ſe coniunctas, eloquentiam dico & ſapientiam, quando utraque res perfectio quędam, & altera mentis virtus eſt, altera orationis, diuellere primus & ſeparare eſt auſus, ſiue* Leontinus *ille fuit* Gorgias *ſiue alius quis: maximam is profectò ſementem malorum omnium in humano genere iecit. primus enim docuit, id quod omnium rerum eſt deterrimum, mentiri virtutem: aut ſi omnino virtus mentiri non poteſt, nec falſam eiuſmodi perſonam ſuſtinere, inſtrumentum certè primarium virtutis, ipſam interpretem animi & mentis orationem, falſos ſuſcipere vultus coegit: vt cùm à vera ſapientia non eſſet profecta, aſſimulatione tamen, imagineq́ ſapientię, quàm plurimos in fraudem & in errorem induceret.* Ex *quo linguę cordiſq́ diſſidio, ingens hęc, quam cernimus, in omni vita ſecuta eſt pertur-batio.* Fraudes *enim & malitię, omneſq́ fallendi & emētien*

di artes hinc exortę, hinc sese in hominum studia, moresq́ profuderunt: omnis inquā hinc falsitas, omnis circūscriptio, & insidię omnes, ab hoc primo erroris fonte manauere. Nā cùm ex duobus inter se quasi de regno decertantibus, alteru trum in nobis dominum constituere nos oporteat: siue rationem velimus tanquā aliquem Deum, siue cupiditatem veluti belluam quandam: non tantum in eo mali est (quanquam nec mediocre illud est malū) veruntamen non vsq eò id pollet ad pestem, perniciemq́ cōmunem, oppressam plerunq et perditam meliorem iacere partem, insolentem autem cupiditatē in animo dominari: quàm illud est & horribile, & exitiosum, linguam sæpe instructam cupiditatum fallaciis, perferre foras mandata legationesq́; perinde vt à sancto & legitimo intus rege, ac non ab improbissimo tyranno, ipsa videlicet cupiditate, missa sit: quę ęquitatis & veritatis fucatis coloribus, callidas suas machinationes depingat: quo labefactatis bonorum consiliis, eorumq́ fracta & imminuta autoritate, aditum sibi ipsa ad omniū fortunas patefacere possit. In quo mirari satis non queo, non intelligere eiusmodi homines, cùm tantum virtutis simulatione proficere se putent, quanto se plus arbitrarētur vera virtute esse profecturos. Sed vt ad naturā redeamus: nil potest esse tam copulatū inter se omni necessitudine, vinculoq́ naturę, neq tam consentiens quā aut cum affectionibus animi vultus, aut cū voluntatibus sermo: vt.n. lętitias mœroresq́ intestinos frons atq oculi, sic volūtates & cōsilia lingua cōtinuo refert: quę si officio fungi ritè atq legitimè, suūq planè illud munus tueri velit, nō solū vere & incorrupte cōsilia mētis, atq decreta reddat necesse est, sed qualia etiā illa intus sunt, talia ea foris proferat, atq exponat: quod i vtro defecerit, dedecus ibi

ſtatim exiſtit, & claudicatio: hoc eſt, non integrum illa, ſed mancum ſui officii munus aſſequitur. Itaq; & ampla magnificè diſſerere illa debet, & copioſa largè, & alta ſublimiter, tenuia ſubtiliter, miſera dolenter: deniq; vt quo habitu intus ornatus animus, & quibus copiis inſtructus fuerit, talē eum extrà efferat, & repræſentet oratio. Hanc ſpeciem eximiam perfectę, abſolutæq; ſapientię, quę in potiſſimis vitę noſtrę ducibus, mente, orationeq; videlicet, & in eorũ inter ſe concordia conſpirationeq; conſiſtit, ſi quis facilem eſſe & in promptu omnibus putet, nempe ille fallatur: Omne enim prǣclarum rarum: & quę communia cunctis eſſe poſſunt, nunquam in magno honore ſunt habita. Sed eſt tamen in ea conſectanda, & adipiſcenda ordo quidam, ac modus: vt ſi ad ſummum perueniri non poſſit, in eo quod quiſq; adeptus fuerit, cum quadam prudentia, moderationeq; verſetur: ne ſe amplius oſtentet, quàm quoad idoneus eſt præſtare. Ho. enim qui ſic egerit, vt totam ſapientiam non poſſideat, non minimam is tamen illius partem fuerit conſecutus: intelliget enim quid ſit illud, quod in quaq; re eſt decere: quod vnum eſt prǣcipuè ſapientię omni propoſitum: noſſe enim, & tenere quid in quaq; re deceat, maximè proprium putatur eſſe ſapientis. Qui ergo ad ſummam ſapientiam omnī ſtudio contendens, aliquo in inferiore gradu reſtiterit, & mediocritatem in ea fuerit aſſecutus: vel cum in alterutra illius parte ſe exercuerit, alterius factus ſit expers: vt ſi quis in cogitando quidem eruditus ac prudens, idem in eloquendo infans atq; imperitus ſit: aut contrà, cum abundet orationis copia, magnarum tamen rerum cognitionem nō teneat: is ſi finibus ſe ſuis continuerit, nec in ea parte ſtudaerit ſe iactare, cuius ſit imperitior: ſapientis ille laude & ex

stimatione non carebit. Non enim exiguas in sapientię laude possidet partes illa virtus, quę à temperatione, et modo, pręclaro quidem vocabulo, est appellato modestia. Ac vt in ædibus atque templis, etiam si magnificentia absit, sæpe tamē opere in paruo decor nihilominus elegantiaque artis apparet: Sic angustioribus interdum hominum ingeniis, exiguisque facultatibus, sapientię aliquis radius potest illucescere. Si qui non maximis fuerit ingenii opibus pręditus, is cohibuerit semetipse, nec vltra id quod potuerit, progredi erit conatus. Verum vt horum numerus existat aliquis, qui mediocriter effecti sunt sapientes: ad illam quidem summam & absolutam laudem accedere sapientię, paucis adhuc est datum: quorum nimirum nomen colimus tanquam consecratum immortalitati. Ac vt omittamus de eis loqui, quos non ex ipsorum scriptis, sed aliorum testimonio cognitos, & Gręcę, & Latinę nobis indicant literę: vt de parente totius Philosophię Socrate, de Anaxagora, de Empedocle, Democrito, Pythagora, Varrone, Nigidio, aliisque compluribus: isti ipsi quos nouimus, quos mirantes legimus, quos in manibus semper habemus, Platonem dico, Aristotelem, Theophrastum, Ciceronē, & reliquos, qui ad horum principum emulationem studia sua contulerunt: quales tandem nobis hi, & cuiusmodi videntur? nonne admirabiles, nonne vndique atque in omni parte summi, atque perfecti? An aliquid est in illis pręterea quod requiramus? quorum vt tabulę egregiè pictę luce atque die, sic istorum incredibilis rerum prudentia, orationis lumine longè fit illustrior: qui ita implent sensus, animosque legentiū docendo, & disputando, vt neque ad intelligentiam rerum quicquam mens nostra, neque ad iucūditatem animi amplius auris requirat. Sed, vt cœperam dicere, qui ad hoc fastigium

ascendere nequiuerunt, si iidem, in suo genere quisque, modesti prudentesque extitere, non caruerũt parte meritę laudis. Qui verò cùm totam sapiẽtiã persequi neglexissent, & ad captãdas magis opiniones vulgi, quàm ad veritatem doctrinę se exercuissent, maiores tamen quàm erant, videri studuerunt: hos video ferme in duo genera esse distractos. Alii enim rerum omissa & posthabita cognitione, in verbis tantũ ipsis, & in quodam loquendi artificio elaborauerũt: Alii pręstudio pcipiendę doctrinę, excolenda oratione minus sũnt exercitati. Quorum vtrorunque non mediocris error, & ad inspiciundam sapientię vim, obtusa atque hebes mens eorum extitit: quanquàm priores quidem illi malitię, inscitię posteriores magis sunt arguendi: hi enim non tam astuti mediusfidius, neque tam vafri, qui diuinarũ rerum atque humanarum notitiam professi, à cultu & elegantia sermonis longissimè absũnt, quàm incompte & ridicule in liberaliores cœtus sese dent, ipsi videtis: in eo quidem admodũ nobis odiosi, quòd libris quotidie edendis, & conscribendis, semetipsos nobis, & opinionibus nostris intrudere conantur, vimque quodammodo sensibus student afferre, quò de illorum bene ingeniis existimemus: in quo imprudentia labuntur: nõ enim vnquã mihi, neque cuiquam pręterea (vt ego quidem arbitror) ingenue instituto persuadere poterunt, vt cum barbara & lutulenta vtantur lingua genusque scribendi adhibeant incomditum, & illiberale, iudicari debeant Gręca aut Latina eruditione esse prędití: cum neque id, quod sapientię proprium esse diximus, videre in re quaque quid deceat, in ipso primo aditu sui conatus intelligant. Nam quę horũ ista esse sapientia potest, quę prima egressione è penetralibus suis, vt primum in conspectum hominum proditura est, turpiter sese in

oratione ipsa dare, progredique indecore ne animaduertit quidem? Atque hi tamen, cuiuscemodi ipsi sunt, minus mul to sunt nocētes, atque malefici, quàm illi, qui ex ornatu solo, copiaque verborū, doctores se sapiētię populis sunt professi: maiore enim ii perfidię instrumento ad euertendas hominū fortunas parati accessere. Rursusque hi dupliciter: aut enim cum se ad Rempublicā gerendam cōtulissent, propter vber tatem, elegantiáque sermonis fide sibi prudentię atque vir tutis in populo falso cōparata, ciuitatibus suis plerique exi tio fuere. Quo in primis malo, & rhetorum orba veris sa pientię dotibus eloquentia, non illę modo tot præstantium ingeniorum eductrices Athenę sed cuncta olim Gręcia pla ne concidit. Aut qui non tantum habuerūt roboris, vt se re gendis & moderādis hominum cœtibus iudicarēt idoneos, ii sordidiorem etiā fallendi & decipiendi artem secuti sunt: vt cum per omnem vagarentur Gręciam, adolescentes ad se vanis pollicitationibus allicerent, quòd his se notitiā guber nandarum ciuitatum, & illam pręcipue artem dicerent tra dituros, per quam scirent illi & tenerent, quēadmodum cau sa inferior (sic enim loquebantur) dicendo fieri superior pos set: hoc est, quemadmodum falsitas veritatem, ęquitatem au tem atque iustitiam iniuria ipsa superaret. Sophistę hi nomi nabantur: quorum quondam multitudine & cœtibus vetus Gręcia abundauit, nomenque eorum aliquandiu in magno honore est habitum. Sed cum iidem illi ciuilium rerum peri tiam, virtutisque & vitii profiterentur notionem: ipsi verò moribus atque uita à contēptissimo quoque nil differrent, spreti postremo ab omnibus, atque illusi, dederunt locū Phi losophiā uituperare uolentibus, ut id maxime secundo popu lo facere possent: in quos extrema in oratione, me quidem

perlubente, inuectus est Phędrus: qui si has huiuscemodi Philosophias falsa appellatione in nomen sapientię temere inuadentes, sumpsit sibi vituperandas, adscribat licet ad iudicium suum opinionem etiam meam: sin autem id molitur, & agit, vt omnino abiicienda sit, & repudianda Philosophia, non est nobis committendum, vt desertam illam et indefensam relinquamus. NANQVE hercule, inquit ille, hoc etiam restat, vt plureis iam provna Philosophias habeamus. NON ITA res sese habet, inquam: nec tu istam multitudinem artibus ipsis attribueris, sed facultatibus potius eorum, qui dissimiliter illas tractant, atque suscipiunt: omnis enim ars vna in sese, simplexque semper & eiusdem modi, non eodem tamen modo adhibetur ab omnibus: quod ne longè abeas, in tua ipsius arte potes, Phędre, perspicere: cum enim te oratorem nobis prębeas grauem, atque magnum, quod idem facere nituntur in hac ciuitate permulti, quid causæ est, quòd te dicente concurrimus omnes vndique, attendimus, admiramur, tuęque eloquentię fulmina quasi extimescimus: quod sentimus idem vsu venire nobis in Camillo Porcio: est enim ille ex tua & disciplina, & amicitia tibi in hac laude geminus, ac propè par. Laurentium autem Colaianum, & hunc stultissimum omnium hominum Pionem, qui obsoletis, & horridis consectandis vocabulis, laudem in his dicendi se assecuturum putat, etiā eludimus, atque aspernamur. Num tu hanc varietatem & discrepantiam arti, ac non hominibus ipsis? Omnis ars, Phędre, quę quidem digna hoc nomine sit, vna ipsa in sese, & sui vndique similis, dissimilitudine illorum qui eam tractant, dispares aliquando suscipere videtur formas: cum ita, vt fit, variè ex ea ingenia afficiantur, ab aliisque rectè exerceatur illa ars, ab aliis perpe-

ram: & in his munus ipsa egregie tueatur suum, in illis mi- nus id possit. Quod cum similiter in principe artium Phi- losophia eueniat, quid obstat, quin tollatur omnis controuer sia: & cum ego Philosophiam veris laudibus extulero, tu malos Philosophos iure redarguendos ducas? NE- QVAQVAM hoc sic abierit, inquit: ego enim illam ipsam accuso, quam tu necessum est confiteare, tot huiusce- modi nebulonum & nugatorum esse veluti matrem. HO- STIS, inquam, Philosophię es, Phędre, asperecp nimium exerces inimicitias. Sed quoniam video te nullam omnino vo cem ęquis auribus admittere, quę nomē modò Philosophię cum honore aliquo pronunciet: aggrediar ad defendendum, si pauca ante de meo officio fuero pręfatus. Etenim ego cum plurimum te amo, idcp merito tuo: multa enim signa viris- sim tu mihi, necp ea obscura, amoris tui erga me tribuisti: et in iis hoc recens, quòd Curtianum meum carmen humanissi mis verbis prosecutus es: Tum mihi illud in te vsu venire experior, quòd vllius vnquam vix familiaritate ęque sum delectatus, ac tua: nihil enim fieri te vno aut amabilius po- test, aut salsius: quod si ita non esset, tuum tamē excellens in- genium, tua egregia virtus, humanitas, literę, non solū meā, sed omnium tibi beneuolentia facile conciliarent. Quòd au tem me sæpe & multum monuisti, vt demisso Philosophię studio, ad grauiores res tractandas me conuerterem: proba sti mihi in eo tu quidem studium & voluntatem tuam: con- silium uerò & iudicium non ita: non enim si tibi omnia ami citię officia præstare debeo, quod faciam equidem semper, & faciam sedulò, icciro tuis etiam opinionibus annuere sum obstrictus: assentatoris esset, non amici, sic agere: tibicp ita obsecundare, vt cum meam recte ac commode tutari pos

ſem, tuam potius ſententiam ſequerer, atque amplexarer. Illud cum dolore aliquo fero, quòd video eſſe in hac cauſa neceſſarium, vt mihi tu oppoſitus ſis, quem refellere coner: in quo tu meliore multo cõditione vſus es, qui tibi Philoſophiã quã oppugnares, non me ipſum propoſuiſti. Quamobrem ſi redarguendi cauſa acrius agere interdum fuero coactus, quęſo vt bona tua cum venia facere id mihi liceat: non enim tui refellendi, ſed eius confutandę rationis gratia, quę ex ore tuo modò Philoſophiam vt euerteret, equis viriſque connixa eſt: vehementius mihi nonnunquã erit agendum: quod tu in bonam partem accipies, mihique pro veritate, tanquã pro patria propugnanti, hanc curã, & hoc ſtudium etiam aſcribes laudi. Illud item peto, ſi contigerit aliquo loco, vt mihi de re quapiam interrogandus ſis, id quod vides in tam graui cauſa fore faciendum, facilem te mihi in reſpõdendo, & clementẽ prębeas. INTERROGES licebit, inquit, ſed parcius: nam ego audire continẽtem orationem malo. GERAM tibi morem, quoad potero, inquã. Sed vt nonnunquã opus eſt in ea diſputatione, quę ex contrariis partibus defendatur, inueniundi veri cauſa interrogare, et interrogari, refellere, & refelli, quòd aliter ſæpe nihil expediri, nec ad exitum commodè deduci poteſt: Sic illud nõ ſolum Philoſophia, verùm hominis etiam mediocriter eruditi prudentia indignum, vtrumuis iſtorum cum iracundia, aut cum pertinacia efficere. Enimuero vnde ego nam potiſſimum ordiar? aut quod initium meę orationi ſumam? an ab eo ſapientię verbo, in quo tu omni cum ſale, cum Priſcos illos ſeptem, tum Philoſophiam omnem eludendo exagitaſti? in quo etſi nos mirabiliter delectaſti, vel varietate rerum earum, quę à te ipſo proferebantur, vel lepore ſententiarũ: ta-

men, quod pace dixerim tua, fluctuare interdum: cursusq; magis et copię, quàm aut distinctionis aut ordinis cupida, ferri tua mihi torrẽs videbatur oratio. QVID ITA, inquit: aut quę nam fuit ista fluctuatio? QVIA, inquam, cùm temeritatẽ illorum, & arrogantiã reprehendebas, qui primi sapientiũ sibi nomen, & professionẽ vsurpassent sapientię: nimiumq; sibi eos, & quod ferri non posset, appetiisse dicebas: ea re quidem, quòd (vt aiebas ipse) nihil sit omnium rerũ neq; in terra sapientia diuinius: mirabilẽ quandã rem profectò, & cęterarum omniũ longè maximã, huic sapientię verbo constituebas subiectam. Rursus vbi eorundem leuitatem et inscitiã irridebas, qui professionis suę titulo inflati, & tumidi, præstare cęteris se arbitrarentur, propter illud vnũ sapientię nomen, quod in reliquas omnes etiam abiectas & ignobiles conueniret artes, fabrorumq; sapientiam in eo & Homerum testem adducebas, nihil huic voci relinquebas subiectũ, quod æstimatione vlla videretur dignum. Ita cum duabus disiunctissimis in rebus, vna eximia atq; primaria, altera porro abiecta atq; ignobili, eodem sapientię nomine vterere: quid mirum si fluctuare mihi oratio tua, nihilq; stabile & firmum in animis nostris constituere videbatur? Atqui ignosco equidẽ: sunt enim ista rhetorum: pompã quęrunt & gloriã: nec tam exactã in audiẽtium animis earũ rerum scientiã, quas tractant, quàm exigui tẽporis postulant opinionẽ: non enim docere propositum illis est, sed mouere. Itaq; nullis certis in dicẽdo finibus cõtinẽtur: quoq; fusiores, & abundãtiores semper sint, vt litigiosi vicini terminos, sic isti vocabula, rerum notas confundunt cumq; vnius verbi inuolucro plura complectentis, in quam commodum est, vsi fuerint partem: tum vbertate & copia,

numeroq; bene cõpositę & iucundę orationis in auditorum animos influentes, vim sæpenumero afferunt veritati. Contra hęc omnia Philosophia, rem ipsam aperit, ãbigua distinguere vult, inuoluta euoluere: hoc ipso tamen imbecillior, quòd vt fere acerrimę inter sanguine coniunctos eueniunt dissentiones, sic ista ab ea, cui germanitatis vinculo coniuncta fuerat eloquentia, deserta, non modò minus habet splendoris ad illustrandam, virium ad confirmandam virtutem: sed eius ipsius eloquentię inimicissimos impetus vix ab sese potest propulsare. quo vtiq; dissidio (vt ante dixi) magna hęc, quam cernimus, in omni vita exorta est perturbatio. Quod si mea vox vnquam quicquam habuerit autoritatis: omni ope adnitar, vt omnibus suis partibus & numeris perfecta, integraq; sapientia, ingenuis mentibus restituatur. Ergo in nomine sapientię ambiguus Phędrus: quid in ipsa re? Descripsit enim ipse sapientię quoque formam verę illius atque eximię. Audio: Sed tamen eam totam è vulgi iudiciis esse aptam uoluit. Vnde tantum repente in uolgo autoritatis? Nam & hoc loco quęro, Dixeras illos septem, si populorum suffragio dicti essent sapientes, non habere eos causam iure gloriandi, propterea quod stultorum de sapientibus iudicium nullum existeret. Quo pacto igitur qui de sapiente nec iudicare quidem possunt, horum iudiciis niti & opinionibus, ea sola iudicabitur rite sapientia? Sic enim (si memini) positum abs te est: Quicquid in bonis numerarit populus, & quę studia cunque magni fecerit, in his necesse esse apprime uersari sapientem, si uelit esse sapiens: nec eum à populi studiis, & uoluntatibus uel tãtulum discrepare. Quid habet igitur pręclari ista sapientia, si nil aliud ipsa sit, quàm vulgi opinio? Nam nos quidẽ cum notionẽ sapientis, quam

in animis nostris natura inseruit; ipsa nominis voce excitati, cogitando pertractamus: proponimus nobis longe præstantius quiddam, quàm quod assequi, quoue aspirare vulgus ipsorum facilè queat: speciemque eam in animo informamus, in qua nihil temeritatis insit, nihil festinationis, nihil inconstantiæ: quæ quidem vulgi & populorum vitia sunt notissima. Neque est quisquam versatus inter homines, & qui ipse modo sibi notus sit, qui aliam formam sapientis mente conciat, quàm hominis grauis, atque firmi, nequaquam pro temeritatibus vulgi sua studia regentis, sed ipsius vltro moderantis, vltro cohibentis populum si populus autore eo vti ad capessenda rerum gerendarum consilia velit, sin minus, sententiam tamen suam præstantis, non populi. Quod de Phocione claro Athenis viro memoriæ proditum est: qui cùm reclamāte populo Atheniēsi, dissuasor fuisset eius belli, quod post Alexandri mortem aduersus Antipatrum, & Bœotios, duce Leosthene, gestum est: resque initio prosperè Athenas renunciarentur, essetque ob eam rem in lætitia, & gratulatione ciuitas: interrogatus, ecquid illa sic cecidisse molestè ferret, quæ contra eius sententiam suscepta essent? Nequaquam, inquit: veruntamen ego in sententia mea nihilominus permaneo. Satis declarauit eo responso uir prudens, non ex fortuitis euentibus sapientiam, neque ex leuitate, iactationeque populari, sed ex grauibus, certisque consiliis pendendam esse. Et sanè quidem illius exitus belli Atheniensibus extitit calamitosus. Atqui talis nobis ob animum uersatur sapiens, qui frænis sæpe quibusdam quasi contineat populum temere ruentem in ea, quæ concupiuerit: non qui conuellatur ultro ipse, & auferatur à populo: qua specie quidem in sapiente, nihil nec cogitari potest indignius. Tu contrà, nouo de sapiente

iudicio veteris, nihilq; neque rectum, neq; graue existimas, quod non à populo prius probatum, adscitumq; sit: vt tibi in hoc paulisper assentiar (nam quid verius sit, mox videro) Agè sane, Sit munus primarium sapientię studia vulgi per sequi: Rationem atq; tempus huius fungẽdi muneris quęro: non enim semper (vt tu ipse inquiebas) modo eodem conuenit. Quid ergo? cum vulgus semper varium incertumq; sit, atque vt in euripis, & fretis vndarum assidua est conflictatio, fluctusq; fluctum identidem & impellens, & reuocans: sic temeritas populorum incitata & volubilis, contrariis veluti æstibus frangat sæpenumero, impediatq; semetipsam: quod erit populo tempus iudicii faciendi, ferundęq; de sapiente viro sapientiaq; sententię? Tum'ne, cum repentino aliquo studiorum motu incitatus, ad appetendum aliquid fertur effusius. An post, cum repręhenso errore, vel etiã sola mobilitate pœnitens, repudiabit illud quod paulò antè intenderat. In hac inquam varietate, & in his errantibus populi opinionibus & studiis, vtrũ tandẽ quasi ęstũ sequens sapiẽtia, ius suũ et nomẽ rite obtinebit: vt de Q. Fabio Maximo legimus, eo qui bellum cum Annibale gessit. De quo Ennius:

Vnus qui nobis cunctando restituit rem:
Non ponebat enim rumures ante salutem:
Ergo magis magis atq; viri nunc gloria fulget.

At qui gloriam ille istam fuerat adeptus, quòd à populi voluntate dissentiens, fortunam Reipub. in discrimen pręlii non adduxerat, ob eamq; rem ab eodem postea populo sapiẽs est iudicatus. Quęro igitur, quando sapiens: cum populi et militũ incitatis ad pugnãdum studiis obsistebat: et quia minus illorũ cupiditati obsequebatur, suę famę & dignitatis detrimentum accipiebat: At non hoc modo pendeat è vul-

gi opinionibus ſapientia: An poſt, cum cunctorũ voce & cõcurſu maxime laudatus eſt, quòd leuia vulgi iudicia contẽpſiſſet, ſuumq; ipſe iudiciũ fortiter retinuiſſet: At hoc poſteriore populi iudicio, id quoque eſt ab eodem populo iudicatum, nequaquã eſſe ſapientis imperitę multitudinis ſtudiis obſequi, nec cõſilia ſua ex populi opinionibus moderari. Ita inanis in omnẽ partẽ ſapiẽtię iudex eſt populus: minimeq; idoneus, cui hoc tantũ munus cõmittatur: atq; id decretis non ſolum grauiũ atq; prudentiũ, verum etiã ſuis. Verũ hoc fortaſſe haud ita vult Phędrus, neq; omnibus ipſe populi ſcitis ſapientiã adiungit: ſed ea ſola in hanc laudẽ recipit, quę non mobilia & vaga, ſed firma cõſtantiaq; ſunt, nec vlla vnquã viciſſitudine permutãtur: ac ne multis, ad ea bona nos reuocat ſtabilia atq; rata, quę ſemper populus maxima iudicat bona, diuitias, honores, imperia, voluptates: huc enim cõuerſam omnẽ vult eſſe ſapientiã, ac in his potiſſimũ appetendis, cum populo eã ait cõſentire oportere: munuſq; ſapientis pręcipuũ eſſe, vt referat is ad ſeſe omnia quę cõcupiſcat populus, parteſq; ſuas in iis longè principes eſſe ſtudeat, neq; aliũ eſſe arbitretur, qui illis potiatur, ſe ipſo digniorem. Quod ſi ita ſit primũ, qui cõuenit, eundẽ populũ, quem temeritatis & incõſtantię plurimarũ rerũ arguas, atq; condemnes, repentè vna certa in re, & ea quidẽ maxima, idoneum ſtatuere ſapientię autorẽ? Quis hoc ſic diiudicauit? Quis diſtinxit? Quis has veluti prouincias ſic partitus eſt? vt ex eodẽ autore quę prodeunt, horũ partim ſapienter decreta exiſtimari debeãt, partim ſtultè. Deinde, ſi hęc ſemper fixa de diuitiis & voluptatibus populi eſt opinio: quomodo tu nõ fruſtra illã nobis imaginẽ ãte oculos effinxiſti, qua paratũ ad ſubitos excurſus ſapientẽ cõſtituebas: cũ qui-

dem eum ueluti Scytham aliquẽ, aut Nomadam, cui nullum usquam certum domicilium esset, tanquam in rheda colloca sti, ad prosiliendum attentum: ut simul atque populus nouo æstu aliquo cupiditatis efferuescens, delabi quopiã, conflue reque cœpisset, eodem ipse prçcurrere et aduolare niteretur? Quid inquam opus fuit hac mobilitate, & hoc tanto excu bandi, uigilandique negotio? & cur non protinus sapientẽ in ipso opum & uoluptatum regno constituisti, fruentem paca to animo eis rebus, in quibus fructus sapientiç prçcipuè cer nitur, nulla eiusmodi ancipiti cura distractum, tanquam re scissurus aliquando populus decretum suum, & de huiusce modi bonis sententiam mutaturus sit? Iam illud quidem, quod maximè ad rem pertinere arbitror, quçrendum in pri mis mihi statuo, Vnde tanta sit æstimatio hisce bonis: Ex ipsis ne? hoc est, ab ipsorum conditione atque natura, ut sint ipsa per se & sua ui æstimanda? An à populo? eo quod po pulus illis hoc tantum autoritatis attribuat? Si ab ipsis, quo nam sapienti opinione populi multitudinisque iudicio fuerit opus? An dubium id est, quin ipse melius & consideratius multò, quàm imperitum vulgus soleat, de eo quod bonũ est, constituturus sit, & iudicaturus? quippe cum sapientiç in primis sit, non aliena eam subsequi, sed sua ipsam iudicia pro ferre, quç alii potius sequantur: aut ne nomen quidem suum ipsa retineat, si in iudicando aliis concesserit. Si verò bona illa magni iccirco facienda sunt, quòd eadem plurimi fiunt à populo, nullum erit illorum veritate neque natura, sed tantũ vulgi opinionibus bonum: ita in bonis existimatis & opina tis, non in iis quç verè bona sunt, egregia ista popularis sa pientia enitebit. Quid ergo illa, quç vera bona sectatur, & in illis appetendis vtitur iudicio non vulgi, neque imperito-

rum, sed suo: quo tandem nomine fuerit appellanda? Num es quæso indignior habebitur, quę sapientię nomen obtineat? & iccirco eam populis sapientia anteibit, quòd hęc veritatem bonorum amplectitur, illa ipsa duntaxat opinionem? nisi fortè nullum omnino re & veritate est bonum, omnisq; boni ratio ex sola opinione existit. Quod si ita esse suscipiatur, rursus Protagorea ratio indicatur necesse est; nihil re ipsa videlicet, neq; natura verum, neq; bonorum esse: sed quale cuiq; quid videatur, id illi tale existere. quę positio Sophistę in primis (vt tum habebatur) nobilis, diu & multū in Gręcia iactata, ad extremum doctissimorum disputationibus fracta, atq; conuicta est. Etenim tum perspicuè est demonstratum, si ita se res haberet, primùm, contraria in eosdem & repugnantia simul conuentura esse, quod nullo modo fieri potest: quippe cum contrariè diuersis de quaq; re videatur: deinde artem omnino nullam neq; scientiam habere locum posse: nihilq; interfuturum esse inter doctissimos & imperitissimos, neq; inter eos qui omni rerum prudentia vsuq; se excoluissent, & eos qui nunquàm animum omnino ad agendum quippiam, aut considerandū appulissent: Ita omni omnium rerum penitus sublato delectu, omnibus consiliis iudiciisq; peremptis, fore planè nihil quo res rei vlli momento aliquo antecelleret. Sed nos illis disceptationibus omissis, quę latiores sunt, quā vt angusta & breui oratione concludi possint: ad ea quę nobis sunt propria redeamus: idq; dicamus, quod reticentibus etiā nobis necesse est intelligi: si boni veriq; ratio opinionibus duntaxat pendenda sit, populum ipsum iure vnum appellari cōuenire sapientem: Quippe cùm plurium concors consentiensq; opinio, singulorum sententiis sit anteponenda: Populus itaq; solus sapiens.

Qui ergo nobis constamus ipsi, dum hoc communi loquendi more errorem, inconstantiam, vanitatem populis ascribimus? verbaq; stultitiam & temeritatem significantia, in genere sapientissimo vsurpamus? Num aut maiores fortè nostri aberrauerunt hi, qui rebus imposuere nomina? aut nos illa ipsa nomina perperam prępostereq; accipimus, alienaq; prorsus loquimur, cum ordinem, grauitatem, constantiam, cęterasq; huiusmodi virtutes ab errore leuitateq; disiunctissimas, vnanimes comites sapientię attribuimus? At enim ęquius multò est vnum concedere sententiis plurimorũ, quàm vnius plurimos: sic enim dicebas: Quid cum plurimi ex contrariis partibus dissentiunt, multitudinesq; ipsæ inter se sunt discordes: numero ne semper, nunquam autem pondere grauitateq; disceptantiũ lis diiudicabitur? quid cum nõ hominibus solum, sed populis vniuersis diuersę sunt sententię? Lacedęmone furari ingenuis adolescentibus est permissum: Athenis nihil minus. Contrà, Atheniensibus lege ocii erat mulcta: at liberale vel maximè id apud Lacedęmonios. Ex quo illud legati Spartani dictum, qui Athenis quendã damnatum ocii duci cùm videret, quæsisse fertur perstudiosè, quis esset ille, qui tam liberalem subiisset mulctam. In dissimilibus ergo duorum principum populorum opinionibus et sententiis, vtram tandem veriorem & sapientię congruentiorem dicemus esse? aut si non facile id est iudicatu, tuam scilicet, Phędre, sapientiam adsciscentibus: constituemus quidẽ hoc certè, quod est necesse, hominem vnum atq; eundem Lacedęmone sapientem, Athenis stultum fore: vt cum secũ foras extollere domesticam sapientiam nequiuerit, in alienam ciuitatem, quemadmodum hospes, sic etiá insipiens introiisse dicatur. Verùm vt congrediamur propius, ac de eo ipso

genere bonorum, quò Phędri iSta in primis aspirat sapientia, de diuitiis inquā, ac voluptatibus verba faciamus, quando horum bonorum iudicium omne ipse attribuit populo: si varia existant hac quoq; de re populorum decreta, quid erit tandem statuendum? Lacedęmone durissimis Lycurgi legibus, quoad illę viguerunt, neque ad pecuniam, neque ad delitias aspirauit quisquam. Nemo igitur illis tot seculis in ea ciuitate sapiens: ne Romę quidem, qua tu è ciuitate exemplum omnis sapientię & virtutis in nostros animos trāscribebas, primis illis CCCC. LXXXIIII. annis diuitię admodū in vsu, aut in honore vllo fuere: neq; publicè id adeò, neque priuatim. Ac publicè quidem, Q. Fabio Pictore, L. Quintio Cons. nummus in hac vrbe primùm argenteus signatus est, annis quinque ante primum Punicum bellum: cum antea graui ære, inepto ad coacervandum, ac seponendum, omnes vterentur: priuatim verò qui argentum possidere comperti essent, hi neque legum pœnas, neque censorias notationes effugerent. Ita in hanc vrbem aditus omni illo tēpore sapientię interclusus fuit: nisi forte tum populi Romani opinione & iudicio, ex alieno quodam genere sapientia extitit, non voluptatis & copiarum, vt nunc est, sed abstinētię, frugalitatisq; magistra: cuius tamen moris ac disciplinę temporibus optimis Pop. Rom. non pœnitebat, tum cum ab aratris accersebantur homines, quibus magistratus, curationes, imperiaq; mandarentur, totaq; Respublica committeretur regenda: quorum quidem consiliis, fortitudine, iustitia potissimum effectum est, vt hęc ciuitas ex minima, ad summum rerum humanarum fastigium perueniret: nam ab hac quidem populari sapientia quotus quisque est, qui ad gubernacula Reipublicæ translatus, officium suum,

atq; operam valde probet populo? Quòd si populum quoq; velim in hac ratione defendere, non ne id dicā, quod ab omnibus concedi necesse sit? nō hosce cupidos & ad omnia progredientes, quibus omne in pecunia, & in ambitione honoris positum bonum est: quique quò plurimum in sua ciuitate possint, anxii semper, atq; sollicitì, omnes intendunt machinas, omni via moliuntur: sed abstinentes sed moderatos, sed graues, eos esse, qui à populis prçcipuè & probentur, & diligantur, quorum se fidei libens multitudo ipsa committat. Videtis cāpum, in quo exultare possit oratio mea. Sed mittamus: sitq; sanè & Phçdro, & populo teste, opum & iucunditatum consectatrix sapientia: Illud quçro: in quo vim & facultatem istius sapiētiç ponitis? Vtrum si adipiscatur commoda fortunç hçc, quç vos tātopere extollitis: an si viā, rationemq; commonstret adipiscendorum? Hoc est, Vtrum in euentu adipiscendi, an in consilio duntaxat insit sapiētia: Si in euentu, atq; vt adipiscatur, qui iam distinguemus fortunatum à sapiente: aut cur non idem atq; vnum fortuna ac sapientia fuerit? Et quidem hunc honorem in scena & à Comœdia cernimus Fortunç datum, Centum doctum hominum consilia hçc vna deuincit Dea Fortuna: atq; hoc verum est, perinde vt quisque ea vtitur, ita prçcellet, atq; exinde sapere eum omnes dicimus. Bene vbi cui discimus consilium accidisse, hominem cautum eum esse declaramus: stultū autem illum, cui vertit malè. Nostis carmen profectò, quo, scenç vulgiq; iudicio, in sede sapientiç fortuna constituitur. Et ridiculus Pacuuius, qui de Fortuna secus sentit: Fortunam insanam, & cçcam, & brutam perhibent Philosophi saxiq; instar globosi prçdicant volubilem, qui enim ea poterit volubilis atq; insana esse, si cū sapientia semper coniuncta sit?

Quanquàm Pacuuius (quod ita Phędro videatur necesse est) nequaquam satis idoneis testibus Philosophis, fortunā in crimen & in vituperationem videtur accersere. Sed per sequamur, vt cœpimus, hocq; vrgeamus: si in adipiscendo et potiudo vitę commoda sapientia tantummodo sit, nihil inter eam, interq; fortunam interfuturum esse, casuq; & fortuito quenq; effici posse sapiētem: vt enim ad honores quis & ad diuitias euectus fuerit, ita sapientiam euestigio fuerit consecutus. Vbi circunspectio igitur, vbi consilium, vbi illa accurata & diligens consideratio, quę habita est semper propria sapiētis? qui se nunquam in pręcipitem locum committit, certa'que ratione dirigens appetitiones suas, diuitias & potestates sæpenumero pretermittit, quò se bona existimatione in populo communiēs, veras vitę voluptates, quę ab honestate & innocētia seiunctę esse non possunt, trā quillo animo consequatur: nihilq; vnquam molitur, in quo subductis calculis non plus consilii & rationis insit, quàm fortunę. quòd si non tam in adipiscēdo, quàm in acutè acriterq; peruestigando quibus ad fortunę pręmia itineribus veniatur, sapientia magis elucescit: equidem non negarim hoc sapientię munus magis congruere. Adest enim, iam consiliū & cogitatio, quę sunt cognata & familiaria sapientis. Sed quid, si, omnia ipsa cum egerit, vehementerq; elaborauerit (quandoquidem euentum atq; fortunam præstare nemo potest) spe et conatibus suis fuerit decepta: retinebit'ne sic elusa atq; irrita sapientię nomen, nec'ne retinebit? Si non retinebit, falsum erit in explorando, & indagando spectari sapiētiam: rursusq; omnis sapientis approbatio à casu, & à fortuna erit repetenda. Si retinebit, poterit iam certè esse aliquis sine fructu vllo & sine emolumento sapiens. Quod neq; tu

Phędre ita vis, & ego maxime alienum à sapientia statuo. quid enim, rem'ne vnam omnium pulcherrimã & maximã, ad quam nostra vota & desideria pręcipue contendunt, possideri sine fructu, atq; adeò sine maximo fructu, in animum inducere poterit quispiam? non cadit hoc in cogitationẽ hominis, nostręq; id mentes penitus respuunt: potius quicquid vitam exornat atque excolit, facitq; vt pacate & splendide, & cum voluptate viuamus, totum consilio & sapientię refertur acceptum: vt cui sapientia ipsa adsit, ea illi inutiliter & sine maximo fructu nequeat adesse. Relinquitur igitur, vt iunctum vtrunq; & copulatum, sapientiã constituat: hoc est, vt vera germanaque sapientia sit, cum potiri fortunę bonis, tum studio iis nostro, industriaque potiri. Quod sic recordor abs te fuisse positum, iucundiora esse munera fortunę, quę aliquis labor antecesserit & molestia, quã ea quę sua sponte nec opinãti adueniunt: propterea quòd uoluptas omnis ex contentione ipsa molestię percipiatur uberior. Si inquam ita sit, suauioraque sentimus, quę cum labore quodam & solicitudine animi, nobis ipsi expugnauimus, quã quę ultro accepimus oblata: optãda est mala ualetudo, ut eius prosperę atque bonę lętitia amplior nobis adueniat. Falsò igitur est in communibus uotis usurpatum, rem esse optandam nobis, non partam labore, sed relictam. Quanquã ista quidẽ leuiora sunt: illud porrò graue, grauiterque animaduertendum: quòd si ab industria cõiuncte & à fortuna efficiatur sapientia, neque alia conditio quępiam modusque alius apponatur: hoc est, quo cuique ordine, qua temperantia, qua etiã à malis facinoribus abstinentia, ad opes & imperia peruenire sit licitum: nil causæ fuerit, quin quę ad pecuniam appositę fuerint artes, eæ potissimum nomine sapientię ornen-

tur. Erunt igitur fœneratores in hanc laudem uocandi, erũt circũscriptores, erunt testamentarii. Denique quotquot sibi periurio, & fraude, & malis artibus rem aut potentiã quę runt, modò assequãtur id, quod cõcupierint, prouidi hi, & solertes, & sapiẽtes esse iudicabũtur. Quid ergo? hanccine placet cõstitui sapientiã, & talem eã in hominũ conuinctus, cõmerciaque produci, quę populatoribus humanę societatis non solũ impunitatẽ, sed gloriã etiã nominis sui proponat? non'ne plurimũ intererit, quo pacto quisque ad opes, honoresque perueniat, & qua ad fortunę bona nitatur uia: Nam qui iuste & caste id egerit, idẽque ea fuerit constãtia prędi tus, ut maius sibi bonũ in uirtute atque honestate, quàm in uoluptatũ, opumque affluentia cõstituat, eũ sane nos uirum bonum appellabimus, máximáque illi fidem rerũ omniũ habebimus: sapientẽ uero etiam, si cum integritate unà et cum iustitia, mẽtis prętera ingeniique acumẽ habuerit coniunctum: quod oĩno sapientiã in actione mẽtis, & quasi ingenii uigilia quadã cõstituimus: quę si à uirtute & innocẽtia dis iuncta sit, suisq; proprie cõsiliis absq; iustitia ueritateq; nita tur, non iã sapiẽtia, sed malitia sit nominãda: ut quę celeres quidẽ animi motus, et ad uidendũ quid expediat acutos: sed eosdẽ prauos & incõstantes & perfidiosos habeat. quapropter decuit abs te, Phędre, sapientẽ tuũ ex hoc genere cõstitui, qui polleret quidẽ mentis intelligentię q; cõsiliis, uerum idem omnia tamẽ ad uirtutẽ, ęquitatẽq; referret. Quem tu nunc cuiusmodi, quæso, & quo ex genere nobis effinxisti: occultũ quendã & cautũ designasti artificẽ simulãdi, dissimulãdiq;, qui cũ specie quadã splẽdida & liberali oculos nostros quasi pstrinxisset: intus aũt copi pectore (vt ille ĩquit) arcana continuisset studia malitię suę: tũ vt sese vlla aperis

ret occasio reiectis inuolucris dissimulationis, ad illa forma ne bona prorumperet, quorum adipiscendorũ gratia, nec violare ius fasque, nec cęteros supplantare indignum arbitraretur: qui si non vastè ac prępruptè, vt de Philosophis ipse dicebas, at elegantiore quadam improbitate magisque concinna, pręriperet cęteris adipiscẽdi palmam. Vafrum inquam nobis hominem, & astutum, plenumque doli ac perfidię descripsisti: atque eum qui cùm nullam veram speciem sapientię nosset, virtutéque ac dignitatem vtilitate sola metiretur, præstare semper arbitraretur pudere magis, quàm pigere: multoque plus doleret non adeptus, quod concupiuisset, quàm in impuritate aliqua facinoreque depręhensus verecundaretur. Detorquebas interdum tu quidem, & splendidis ac sonantibus verbis vmbram illi appignere virtutis contendebas. Sed facile patebat, totamque se indicabat oratio tua: Dum enim inobseruatis vestigiis aiebas curaturum esse sapientem, vt quò intendisset expeditius perueniret: non mediusfidius lucem neque diem, sed noctem & tenebras quęrebas sapientię. Quòd si huiuscemodi sapientiam esse placet, quę eos quibus ęmulatur, tyrannos imitetur: vt quemadmodum illi segregatos ab sese habent omneis bonos, seruorum autem & facinorosorum & barbarorum circum se comparãt manum: sic ipsa veris virtutibus eiectis, fraudum insidiarumque comitatu, ad opes sibi acquirendas stipata incedat: nimirum nobis prętereà nihil est dicendum: quãdoquidem non parte aliqua, sed tota sapientię ratione dissentimus: nã ego illam ex alieno longe genere, prorsusque contrario esse statuo. HIC GALLVS, Nequaquam hoc vereare, Sadolete, inquit, vt quisquam nostrum (nam pro Citrario tibi etiam spondeo) sapientiam cum scelere, & cum perfidia

putet iungi: neque verò Phędrus hoc perspicue posuit: videbatur quidem interdum oratio eius abundans & concitata, labi huc, atque effluere. Sed nôsti Rhetorũ morem, mihi quidem ratio illa vehementer probatur, nec sine veris germanisque virtutibus sapientiam, nec sine sapientia virtutes ipsas existere: sapientiamque ingenii & mentis actionem, non fortunę euentum esse dicendum. Sed quid si iccirco plurimi sapientia fit, quòd ea nobis bonę fortunę effectrix, atque administra est: nõ malis insidiosisque artibus, vt tu modo improbabas, in quo tibi plane assentior: sed virtutũ choro nixa comite, fidemque & veritatem ad omnia adhibens: vt sapientis sit honestis rationibus vitę copias consequi: sapientięque effectus fortunata vita fit: num hoc quoque fuerit eiusmodi, vt alienum grauitate sapientię esse videatur? Mihi quidem notio illa, quam in animo insculptam de sapientia gero, hac ratione etiam pulchrior, magnificentiorque occurrit, si sapientem omnibus subsidiis fortunę florentem atque ornatum esse videamus: addet enim hic externus copiarum apparatus, illius profectò decori dignitatique permultum. DICVNTVR ista, Galle, speciose, inquam, & aliqua ex parte etiam probabiliter; sed videndum tamẽ est, ne conturbemus. Etenim si hoc ita intelligatur, vt sapientię fructus omnis in fortuna sit, & cum fortunam adepta erit sapientia, tum demum nomine illo digna censeatur: aut nihil ipsa omnino per sese fuerit: aut, quoniam fortunam præstare nemo ne sapiens quidem potest, sine vllo commodo & emolumento adesse nobis sapientia poterit: hoccine igitur tu ita uis? MINIME, inquit: Sed ego cũ maximas per se utilitates in ipsa sapientia inesse statuo, tum arbitror uberius illam fore ornatã, si fortunę quoque benignitas accesse-

rit. FACILE hoc tibi concesserim, inquam: dum ne illud ita sentias, omnem vim sapientię huc intentam esse, vt fortunę ea nobis conciliatrix sit. Sequitur quidẽ ferme fortuna sapientiã: rarumq́ admodum, & difficile factu est, vt sapiẽs idẽ & infortunatus sit. Ex quo dictum ab antiquis, Suę quenq́ fortunę sibi fabrũ esse. Sed tamen fortunarũ consecutio appendix quędam bonorum consiliorũ est: modicaq́ semper est, ritè ęstimantibus, ad sapientiã fortunę accessio. Nanq́ ipsa sapientia maiores sibi multo opes, & præstatiore ex genere in se paratas habet: neq́ ex alienis generibus bonorum, sed ex se, & sua vi cõmendat nobilitatem suã: quę si domesticis fructibus non contenta, alienis opibus perficere se cogatur, non iam neq́ libera ipsa iuris'ue sui, nec vllius compos dignitatis fuerit: seruiet enim necessariò fortunę, totamq́ sese ad illius nutum finget, atq́ conuertet, vt suum bonum, quod habet in illa repositum, illius ipsius beneficio possit consequi. Quare si huiusmodi sapientia sit, quibus ea quæso, ornamentis dignitatis, aut quo honore libertatis poterit esse prædita? Nam vt seruire hominẽ homini dicimus, non eum solum qui emptus pecunia & mancipio acceptus sit: verumetiã illum, qui cuius ipse rei egens est, eam rem cogitur ab alio ambire, & mendicare. Sic cum propter fortunam sapientia expetenda sit, iam non ipsa domina rerũ, sed pedisequa fortunę existimanda est. Etenim quicquid amatur aut appetitur propter aliud, id non ipsum appetitur per sese, sed omnis illi dignatio prouenit ex eo, ad quod hoc tanquam intermedio itur atq́ contenditur: vt posteà finem, atque extremum quod optabamus consecuti, horum quę adhibuimus tanquã adminiculorũ ad potiundum & consequendum, iam ne reminiscamur quidem: eorum enim consumpta

opportunitate, nulla reliqua in ipsis remanet dignitas, quæ nostros animos teneat. Sed nostrum omne bonum in illo summo agnoscimus, ad quod de principio iam tum tēdebamus: sic vt portu adepto, nauigio non amplius opus est: & victoria constituta, arma deponuntur bellica: Sic fortunę cpibus cōparatis, inanis de cętero sapientia est. Igitur in hoc ordine, & tanquā curriculo quodam interuenientium rerum ad aliosq́ fines properantium, sapientia si constituatur: non ea spoliat a solum suo decore, seruiat & ancilletur fortunę necesse est: verum cum fuerit ad fortunam peruentum, nullam iam vlterius partem commodi, neq́ æstimationis obtineat. Quod est rursus illa sapientię notitia indignum, quam in animis nostris natura ipsa descripsit. AGE AGE, Gallus inquit, cogor enim tibi hac ratione assentiri, fortunā non esse sapientię dominam: quę videretur fore, si ad eam vnam sapientia tota pertenderet: Sed quin sit sapientia ex comitatu bonę fortunę splendidior, hoc ne inficiari quisquam, & deterere dicendo ex animis nostris poterit? QVID possit, inquam, alio loco videro: Nunc hoc sic habeto: Si acri acie mentis naturam rerum intueri volueris, te non difficiliter animaduersurum, in tanta varietate & artium & operum, quanta hominum labor atque industria quotidie efficit: nihil in eis rebus inesse dignitatis, quę ad propulsandū incommodum duntaxat, & ad necessarios vitę vsus repertę sint: quòd huiuscemodi quę sunt, seruiunt omnia necessitati: neq́ habent in se quicquam soluti, & liberi: sed alienis astricta legibus tenentur. Quòd enim fugere incōmodū atq́ malum à natura ipsa cogimur, iccirco sunt ista vi et necessitate expressa, vt naturę præstò sint, vitáq́ ac salutem hominis custodiant. Nihil autem coactum suapte natura est laudabile.

Vbi ergo existit dignitas? ubi laus? Nempe in his, quę necessitatis soluta uinculis, ipsi nostrę uoluntati sunt libera: Nam quoad laboramus & tendimus, ut subsidiis fortunę conquirendis fulciamus, & tueamur uitã nostram, quoniam id non sponte, sed naturę lege atq; imperio facimus, hactenus sumus & laudis, & criminis expertes. quod enim alieno gerimus coactu, neutram id in partem attribuendum nobis est, quandoquidem nulla in hoc animi nostri neq; ex virtute, neq; ex vitio declaratur affectio. At cùm superesse incipit necessitatibus nostris diuitiarũ copia, & fortunę quasi quędam vbertas, materiemq; habemus ampliorem, in qua liberè versari voluntas nostra, & suo se arbitratu gerere in ea possit: tunc si rectam rationem, consiliumq; bonum administrandis fortunę facultatibus adhibebimus, ornabit quidem fortuna sapientiam: sed propter eam causam ornabit, quia ipsa antè à sapientia fuerit ornata: omnis enim illa directio, & prudens aptaq; dispositio, tractatioq; opum & fortunarum, sapientię tota est: atq; eadem sapiẽtia ea est, quę in potestatibus et opibus, omnibusq; bonis muneribusq; fortunę, lumen illud accẽdit pulchri atq; decori: cuius nõ solùm oculi hominum ad aspectum, sed mentes etiam ad admirationem conuertuntur. Nam ipsa quidem fortunę bona, si per se illa spectes, quid habent in se pręclari atq; magni? quę iacerent penitus inanimaduersa, & mortua, nisi actum tanquã animam à ratione vtentis acciperent: perinde autẽ vt quis vtitur, ita efficiuntur & laudis participia, & vituperationis: si enim ordine & ratione disponuntur, nihil spectabilius: si per inconsultam, cęcamq; cupiditatem effunduntur, nihil fieri potest turpius: vt cùm ad homines indignos delata sunt, augeant potius & cumulent illorum indignitatem,

quàm

quàm quicquã illis splendoris aut ornamenti afferant. Igitur quicquid ex fortuna est, quod superfluat, vltraq; vsus vitę necessarios sit, totum supellex est, & instrumentum liberę voluntatis: particepsq; hactenus & virtutis & vitii: ex alio genere vtile, quàm quomodo ea sunt, per quę necessitatibus vitę subuenitur: illa enim ad incolumitatem duntaxat vtilia sunt: hęc ad amplitudinem, ad gloriam, ad dignitatem: cuius quidem pulchrioris, præstantiorisq; vtilitatis amore & studio, liberę in primis mẽtes & ingenuę excitãtur: plusq; multò sibi statuunt in honestatis decore, quàm in salutis incolumitate esse repositum. An vos aliã esse causam, & rationem putatis, quamobrem non solum erectioribus animis qui sunt, verùm ignauiores etiã alii et demissiores, nisi illi similia brutis mancipia omnino sint, flagrent nimis acriter interdum studio rerum gerendarum: seseq; adhibendi in aliquod opus illustrius, suiq; ingenii periclitandi cupiditatem habeant insitam: nisi quòd amplitudinis splendore illo ad amandum arrepti, cupiunt sese in illa luce constituere, & nobilioris fieri naturę participes: vegetiore verò qui sunt animo, vt requietem nullam inueniant, vt tãquam œstro quodam exagitati & perciti, Themistocleo exemplo, nihil aliud noctu interdiuq; cogitent, quàm quemadmodũ queant maiores atq; honoratiores cęteris existere: atq; ardorem animi sui, quem compressum, atq; retrusum ferre non possunt, in illustribus actionibus exponere, ac patefacere: hinc honorum ambitus, hinc magistratuũ, hinc omnis opum pecunięq; cupido, suscepta quidem illa primò honesti decorisq; causa, vt in oculis hominum splendidi incedamus, vt aliquid ipsi esse videamus: verùm post ob inscitiam veri boni, erroremq; ignarę mentis, ad inanem oculorum ostentatio

nem, improbioresque exaturandas cupiditates, quæsita atque translata: quam nunc quidem sectandę sapientię rationem, frequentiorem nimirum magisque in populo vsitatam, Phędrus omni sua oratione communiuit. Sed nos qui ex eo genere hominum volumus esse, quod rarius quidem est, verum multo pręstantius: quodque amore diuinę pulchritudinis incensum, dignitatem sibi pręcipue proponit: ferturque omni studio ad illud potiundum bonum, quò naturę ipsius instinctu fere omnes, certo iudicio sane quàm pauci nouerunt niti. Si Philosophiam nobis ducem adhibemus, quę se effecturam ampliter pollicetur, ut sine errore ullo, sine offensione, optatum animi nostri ualeamus consequi: quis hoc nobis iure ascribet uitio, ac non laudi potius ducet, quòd in cupiditate tanta, nos tamen ita contineamus, ut non impetum animi, nec quicquid statim nobis expetendum occurrerit, sed certam consilii & rationis regulam, cuius quidem sola Philosophia magistra est, in dirigẽdis nostris opinionibus persequamur? HIC CITRARIVS, *Probe loqueris, inquit, & contineamus sane nos, si modo quod pollicetur, pręstare idonea Philosophia est: cuius tantam hanc uim iandudum expecto nobis ut patefacias.* TEMPVS *admonet, inquam, & res ipsa eò iam me uocat: nam adhuc quidẽ uelitati magis inter nos sumus ego atque Phædrus, quàm iusto pręlio cõgressi. Nunc quoniã legibus iam, & ritu Philosophorum differendum mihi est, qui captiones uerborum excutiunt, nihilque obscurũ neque ambiguũ in oratione esse patiuntur: nomẽ mihi primò sapientię non definiendũ nunc quidem (alius enim erit magis aptus ad id faciendũ locus) sed in qua ponatur re, peculiariter est indicandum. Etenim cum duo sint à ueteribus illis uerborũ & linguę repertori-*

bus facta uocabula, quę ad duas res in tota hominis natura multò præstantissimas, significandas ualeant: prudentia uidelicet, & sapientia: equidem non abnuerim horum duorum uocabulorum usum ab optimis interdum autoribus promiscue fuisse sumptum: quod (ut mihi uidetur) & sæpius, et liberius facere solet Plato: Aristoteles quidem, & prorsus cęteri omnes, ubi ad germanas & proprias rerum declarationes fuit ueniendum, sic distinxerunt: ut prudentiá eis rebus humanis præficerēt ratione consilioque gubernādis, quę in motu & in uarietate semper essent, nullâque certam haberent in se, quapropter hoc magis, quàm illo modo euenturū quicquā esset, causam aut necessitatē: quam illi partē rerum opinabilem omnem uocant, habitûque animi illis imperantē & moderantem, prudentiam: Alteram uero partem diuinarum rerum & immutabiliū, quarum perpetuus semper & uniusmodi esset status, sapientię uoluerunt esse subiectā: ut in iis cernēdis contēplandisque duntaxat, nullo alio munere, districta sapientia teneretur. Hac diuisionis & nominū ratione, Gręci eos nominauerunt prudentes, qui autoritate in publicis rebus et cōsiliis floruere: quę in illis magis locis ualuit nominatio, ubi minus roboris in legibus, & in cōmunibus moribus minus firmitatis, maior autē uis in subitis populorū scitis, quę ψηφίσματα appellāt Gręci, extitit. Quade causa plures Athenis prudentes fuisse memorātur: quàm fuerint Lacedęmone: quod ualidę illic leges Lycurgi, atque firmę, minus ingenio loci & callidis cōsiliis dabant. In rebus autē incertis, & uarie se habētibus, maxime existere uideatur prudentia. Quod etiā Phędrum nostrū similitudine induxit, ut consiliorū hanc uarietatem, mutationēque actionū sapientię ascriberet. Sapientia porro est, ut ex commun.

hominum sententia constituamus hoc nomen: siquidem verborum vsus & significatio à populo, rerum autem intelligentia à sapientibus est petenda: Sapientia inquã est, ex qua eos etiam, qui huius, quam diximus, prudentię expertes & essent, & haberentur, in astrorum cœliq; & rerum illarum sublimium ac mirabilium aspectu, contemplationeq; versatos, sapientes nominandos Gręcia censuit: cuiusmodi septem illos cõsensu populorum vocatos fuisse, literis proditum est: prudentem autem Periclem, & eum, qui fluctum Barbarię è Gręcia expulit, Atheniensem Themistoclem: Quam nos eandem sermone nostro patrio rerum nominumq; distributionem, acceptam à Gręcis, secuti sumus. Quòd si ratio quoq; reddenda huius distinctionis sit, nimirum ea esse intelligatur, quę etiam est in communibus hominum sensibus posita: decreui enim, quoad quidem potero, nõ difficiles aliquas vobis, neq; cõtortas, sed è medio sumptas, proponere rationes: ad quas percipiendas, non exquisita quadam doctrina, sed parua tantummodo admonitione opus sit. Est hoc igitur in omnium ferè hominum opinionibus insitum, vt vnus sese quisq; ad res gerendas autorem esse idoneum arbitretur: sibiq; persuadeat, si ad rectionem Reipubl. ipse adhibeatur, facilè se & magnitudini rerum, & expectationi hominum satisfacere posse. Itaq; nemo est ferme tam imbecillo animo tamq; abiecto, qui non aliquã partem prudentię, sua sibi ipse opinione arroget: vsq; eò quidem, vt in genere illo non facilè alteri cedat: & si alium viderit honore atq; autoritate in administratione rerum publicarum sibi antecellentem: felicitate quadam, non ingenio, se ab eo putet vinci & superari: qua rursus populari confusaq; existimatione, in idem videtur fortuna & prudentia conuenire. Ac de prudentia qui-

dem, vt videtis sic sentiunt omnes: animiq; habitũ hunc communem & vulgarem esse putant: hoc est, in communibus quasi principiis naturę, omnibus hominibus insinuatum & traditum. Sapientiam verò, cuius est nomen positũ in altissimis rebus, quarum rerum cognitio à vulgo est longè semota, cuiusmodi cœli illa, & cœlestium rerum indagatio est: illis attribuerunt, qui in sola mentis atq; animi exercitatione versati, res in natura abditas, ad quas populus ne aspirat quidem, inuestigare sunt conati. Itaq; sapienti vnusquisq; de populo, in facultate illa & cognitione rerum sublimium facilè cedit: prudenti, & perito rerum gerendarũ haud ita cedit. Quoniam autem ars ista indagandę, speculãdęq; naturę in suo munere occupata, curam rerum gerendarũ non sæpe admodum appetit: suisq; oblectationibus cõtenta, quas & plurimas semper, & maximas habere solet, in hos populares æstus ambitionum & cupiditatum se ne cõmittit quidem: iccirco & totum sapientię studium tanquam inane, atque iners à Phædro conuitiis agitatum est: & priscis item temporibus, sapientes in societate hominum, & rebus publicis inutiles, infructuosiq; sunt existimati. Ex quo et Thales ab anicula, & Socrates ab Atheniensi populo, Crates quoq;, Anaxagoras, Democritus à suis ciuibus iure lusi videntur. His sic demonstratis, accedamus propius ad declarandam Philosophię vim: quę cum harum duarum rerum præstantium & singularium, sapientię, prudentięq; videlicet, siue eas facultates quasdã, siue scientias, siue habitus animi pręclaros atq; diuinos, velimus intelligere, notitiam & adeptionem, si se sequi velimus, daturam nobis polliceatur: diligenter inspiciunda ipsa à nobis est, & vndiq; excutienda, an quod profitetur, præstare parata sit. In quo sensim tamen no

bis & considerate est progrediendum: ut quoniam excelsum fastigium constituere uolumus, habeant fundamenta soliditatem stabilem. Ac ut, quemadmodum cœpimus, ab insitis in animis nostris notionibus ducamus exordium, quas in nobis penitus hęrentes, sed longa forsitan dissuetudine obscuratas, aliquantũ opus est extergere, & illustrare, quo facilius mentibus nostris illucescãt: agnoscimus sic natura comparatum esse, ut omnium rerum, quę gignuntur, & fiunt, præstantior semper sit usus, quàm cuiusque rei effectio. Exempli causa: Fabrica ęraria, quę lebetes, & cacabos, & labra, uasaque eiusmodi plurima efficit, cuidam alteri arti deseruiat, & famuletur, opus est, quę uasis illis utatur: siue ea ars coquinaria, siue balneatoria sit: atque usque eo quidem deseruiat, ut suum in excudendis illis iudiciũ ipsa adhibeat nullum: sed tantummodo eius quę his usura est artis lege ac præscripto moueatur: formã enim ab altera arte & modum efficiendi accipit: neque hoc solũ, uerũ id quoque euenit, ut si ęneis uasis, ars quę utatur nulla existat, ne ęrarię quidem fabricę in natura rerum sit locus: tanta est uis & potentia ipsius usus, non solum ut pręcipiat, et imperet efficienti arti: sed in numero etiam rerum ut illa sit, tribuat: quod una in arte demõstratum, ualet idem in cęteras: Etenim si non sit qui maritimis cursibus utatur, quę sese ars pangẽdis nauigiis addicet? Et si equitandi peritia nulla sit, quis fręnorum et ephippiorum fuerit artifex? Deniq; vt in vnum omnia cõpręhendamus, perspicuè intelligi arbitror: artes efficientes, earũ quę vtantur non solum ancillas existere, sed hoc ipsum omnino, quod sunt, & in natura locum & partẽ ipsę habent, ab illis totum obtinere. Hoc similiter & eodem modo in natura tota est, in qua nihil est non ad aliquẽ actum vsumq; creatum:

sed est fortasse consilium naturę in plerisq; obscurius: reuelemus igitur illud quoad potest & proferamus: atq; ita, vti planè queat conspici. Etenim *si esset aliquid in natura rerũ quod nihil ageret, neq; vllum sui exiberet vsum: cum causa fuisset nulla cur gigneretur, ne genitũ quidem fuisset:* Siquidem *nil absq; causa aliqua gignitur: quocirca esset id omnino nihil.* Cur *quicq; autem gignatur, causa ea est, quę in fini extremoq; generationis, vel gignenti arti, vel naturę ipsi est proposita:* Vt *si dicamus, baccas arborũ propter eam causam genitas à natura, vel vt ex illis pastus animãtibus sit, vel vt arboribus plantisq; ad perpetuandã speciem suę cuiusq; naturę sit progressus: verè quidem dicamus alterutrum, & vtrunq; etiã simul: nam & ad propagandum genus cuiusq; suum, & ad animantiũ vitam sustentãdam, fruges & poma à natura creata sunt: sed hic tamen est finis naturę aliquãtò remotior: quod sic intelligi volumus, vt naturę quidem consilium & procreãdi ratio, ad hęc vlteriora extremaq; perueniat: labor autem & operatio eiusdem non perueniat: vt enim primum ad speciẽ suam quęq; res à natura perducta, & naturalẽ facultatẽ agendi ex sese, & operãdi nacta est: tunc conquiescẽte ibidẽ naturę opere, sua vi ipsa, & sua spõte deinde cętera molitur: quod in feris manifestissimè cernimus: hę enim catulos cum genuerũt, eosq; nutricatu, & multa assiduitate cõfouerũt, vsq; ad eũ terminũ, quoad illi per se seniti, & sibi cõqũirere vitę subsidia possint: tũ deserũt ac derelinquũt illos, atq; ad alia ipsę sibi naturalia munera cõuertũtur.* Ex *quo patet, naturã, cũ in quaq; re speciẽ illius rei propriã finxerit atq; isignierit, ad peculiarẽ aliquã agẽdi facultatẽ finxisse rẽ illã & genuisse: quę si nullũ sui vsũ pręstaret res aut haberet propriũ, vel nulla ipsa specie isignita,*

nusquam etiam locorum existeret, vel illud frustra retineret insigne. Quid ergo referret, esset'ne insignita, nec'ne esset? volo enim per hoc insigne accipi, illud suum cuiusque & singulare, quo differt à cęteris, vimque & naturam habet sibi vni congruentem: quòd si nullam ad peculiarem actioné natum sit, quid, aut quale sit, ne cogitari quidem potest: quéadmodũ de materia intelligimus, illa vltima loquor, in quã & intereunt omnia, quę dilapsa occidunt, & ex eadem cuncta rursus efficiuntur: hęc enim quòd nulla specie propria insignita est, ne sentitur quidem vspiam esse, nullamque suam habet actionem propriam: sed tantũmodo efficientibus causis parata est, vt ex ea concrescat aliquid, atque gignatur: vbi verò aliqua iam impressa forma, suum & certum genus in numero rerum accepit, statim ad actiones cõuertitur suę naturę proprias: quòd omnis est vis, omnis actio, omnis niten di aliquid, operandique facultas, ex specie cuique rei sua peculiariter insita. Quamobrem, hoc quoque constituto, quicquid creatum & genitum in natura rerum sit, ad aliquem vsum esse genitum, vsumque rei semper effectione potiorem existere, ipsumque in causa esse, cur quęque res & gignatur, & fiat: videamus dehinc, inter ipsos vsus num discrimen aliquod sit, & differentia eiusmodi, vt alius alio debeat duci pręstantior: quod quidem dupliciter necesse est ita esse: nam et rebus vti nobilitate imparibus, ad eandem actionem possumus: vt ad procurationem rei & priuatę & publicę, vel liberis hominibus, vel seruis: ad militiam iis, qui aut stipẽdia multa meruerunt, aut tyronibus: in quo, non vsus, sed res adhibita ad vsum, discrimen habet dignitatis & indignitatis: Et sæpe in ipso vsu per sese, cùm res illa, qua vtimur, eadem vnaque sit: ea differentia inest, quod & bene vti & malè ea-

dem re possumus: sed quoniam nihil est neque ab arte, neque à natura ad eos fineis effectum, vt peruerse & præpostere in vsum adhibeatur, sed vt aptè & conuenienter: sit, quod paulo ante dicebamus vsum rei effectione semper præstantiorẽ esse, nunc sic nobis interpretatum, vt de laudabili & recto vsu dictum intelligamus: hoc est enim id ipsum, quo contendit natura, & in eo vim suam omnem positam agnoscit: vt quodcunque gignitur ab ea, atque fit, id ad exequendũ munus sibi congruens sit procreatum, atque factum: Quod si & rei, qua vtimur, nobilitas, & vsus illius rectius id efficit, vt quæ illo modo aguntur & geruntur, bene, præclarè, sapiẽter, vtiliter dicantur geri: nulla nobis potest esse præstantior actio, neque ad naturam vitamque accommodatior, quàm nobismetipsis, qui in ordine rerum, summum propè & nobilissimum genus sumus, rectè & commodè & conueniẽter vti: in quo & naturæ nostræ perfectio maximè inest, & vera vitæ felicitas. Ac nos quidem vocabulis abutimur, si quid fortè pronũtiamus in rerum natura se ipso posse vti, nisi quod ratione præditum sit: nã quæ inanimata sunt, nullo modo ipsa se ipsis, sed illis alia vtuntur: quæ autem vitæ & sensus sunt participia, vt videantur vtentium imaginem quandam habere utuntur enim & baccis, & frugibus, & latibulis, & semetipsis ad conseruationem sui uolucres, atque feræ: itemque in aquis quæ demersa animantia sunt, suos rerum sibi congruentium usus habent: non tamen usus illiusmodi laudem recipiunt, aut uituperationem, propterea quod non à soluto, & libero animi iudicio, sed tantum ex instinctu naturæ proficiscuntur. Qua etiam de causa, eodem semper propemodum fiunt modo: non enim uisis & imaginibus rerum, quæ occurrunt, atque offeruntur, resistere bruta possunt: sed permouen-

tur & cedunt, eoq; necessariò feruntur, quò appetitus ea traxerit. At nos, qui rationis dono diuino atq; mirabili, à natura ipsa locupletati sumus, non in appetitu potissimũ insistimus, quęrẽtes quid vel delectet duntaxat, vel prosit, quę duo nobis cum brutis cõmunia sunt: sed sequentes nostrę naturę diuinũ ducem, ad illa expetẽda in primis ferimur, quę sunt ipsorum vel pręcipua bona Deorũ: vt decus, vt laudem, vt dignitatem, vt amplificationẽ quandã nostrimet, & quasi ex hominibus in Deos conuersionem, potissimum persequamur: quorum quidem bonorum, neq; participes nobiscũ vllo pacto belluę sunt, & nos in his versando ac proficiendo, id certè assequimur, vt perficienda ac perpolienda natura nostra, cognationẽ nostram cum Diis arctiorem faciamus. Proprium igitur naturę nostrę munus tum maximè obimus ac fungimur, cum ad ea quę sunt laudabilia & honesta, vsum nostrimet adhibemus. Et est hic quidem rectus nostri vsus, ad quem sumus facti à natura atq; geniti. Sed quoniam ea ipsa ratio, quę, vt tanti boni consequendi facultatem habeamus, vim nobis prębet: eadem etiam dat menti nostrę libertatem, & consectandi huius boni, & aspernandi: neq; vlla ad alterutrum necessitate nos astringit: iccirco ad vtrã partem nos dederimus, iure nos insequitur laus, aut vituperatio: Quorum neutrum, si ad alienum præscriptũ agere omnia nobis esset necesse, ad nos ipsos pertineret: sed eò potius referretur, vnde illa nobis inuecta esset necessitas. Quamobrem, vt concludamus: cum in solis nobis iure possit pronuntiari & asseri, nos esse vnos, quibus cõueniat nobis vti, quòd soli ex libera voluntate id agamus: sit autem vna quęq; res nata ad id agendum, quod ipsi est rectissimum: vel in primis confitendum est, nos ad vsum nostri rectum & lauda-

bilem esse natos. Verum ista laus non simplex, neque vniformis, sed in duas partes principales distincta: suos deinde unius cuiusque partis & varios habet gradus: non enim in iis quę ratione recta geruntur, pulchrũ & conueniẽs in omnibus idem est: sed plurimũ interest, vt semper cõsilio mouearis & ratione, quos fineis tamen tibi proponas & intueare: finiũ enim diuersitas, differentiã quoque actionũ facit: in quo illud accuratè est animaduertendũ, omnium rerum quę sint, fiant, atque gerantur, bonum in fini atque in extremo esse positum: quò cum peruenerit, res quęque conquiescit. Porrò bonũ cum dicimus, id volumus intelligi, quod cuique naturę potest esse optimũ: siue illud splendidis & magnificis verbis expo nendum sit, vt quod pulchrum, decens, honestum: siue cõmodis & voluptabilibus, vt salutare, iucundũ, vtile: sunt enim omnia hęc vocabula cum bono ipso tanta cognatione constricta, vt diuelli non possint. Sed ad nos vt reuertamur: Pulchrum & bonum eorum, quę recta à nobis ratione geruntur, in fini semper inest. Interest igitur, cuiusmodi sit ipse finis: qui prima, vt dicebamus, diuisione est duplex: quòd aut extra nos, aut in nobis ipsis est situs. Etenim cum quid suscipimus & molimur, si alterius cuiusdam rei extra nos efficiendę causa id agimus, non in nobis, sed illa ipsa in re quam effecerimus, bonum omne hęrebit: si verò nostra actio nihil spectabit externũ, sed in se ipsa conuersa, finẽ suum et vltimũ intus cõtinebit: tunc erimus nos iisdẽ qui agimus, totius boni ac decori cõpotes. Supioris generis artes ferè sunt omnes, quę in subiecta aliqua materia, corpore & manu operãdo versantur: cuiusmodi statuaria est, & ędificatoria: quarũ quidẽ artium & similiũ cęterarũ, facultas omnis et apparatio, nõ se ipsa finita est, sed ad aliud extra se tẽdit, et elabo

rat extremum, in quo suum bonum positum sibi sentit. Quæ vero ex virtute geruntur, & ex animi quadam moderatione, quoniam se ipsis terminata sunt, suo ipsa, & eo insito fruuntur bono: neq; id in alio, quid sit à se diuersum, exponere coguntur. Approbat hoc tacito suo, parũ quidem in vulgus notato animaduersoq; iudicio, natura ipsa: quę in templis et ædificiis magnifice structis, simulachrisq; affabre factis, facit nos nec opinanteis, oculos mentẽq; defigere, opusq; ipsum intueri: ab eo vero, qui fuerit operis artifex, auertere, atque amouere: quod ratione eà fit, quia bonum artis in opere ipso, tanquam in extremo & fini, non in artifice inest: incredibile autem est, quantopere nos & amore boni natura ardeamus, & aspectu delectemur. Itaque nemo vnquam fuit, qui non Iouem Phidię multo magis, quàm Phidiam ipsum sit admiratus: at vbi actum aliquid est magnanimè, temperatè, prudenter, fortiter, cuiusq; hominis talibus actionibus referta vita sit, in quibus pręsertim adhibita fuerit cõstantia: quod non subiti animorum impetus sed liberum, cõsideratum, perpetuumq; iudicium factis tribuit dignitatem: tunc, quoniam bonũ omne in eo ipso inhęret, qui sese in his sæpenumero probauit, concursus in eo fiunt, & spectationes, & admiratio eiusmodi, illa vt dicantur, Hiccine est Telamon ille, quẽ spectabant, cuius ob os Graii ora obuertebant sua? Themistocles quidem post explicatã maximis è periculis, & suo vnius cõsilio liberatam Gręciam, cum ad Olympia accessisset: ac multitudo, quę ad ludos frequentissima cõuenerat, dimisso certaminum spectaculo, ad eum vnum intuendum conuersa omnis esset, maximum tum se laborum suorum pręmium percipere dixit. Et re vera, auersis etiam nobis, & aliud cogitantibus, tacite insinuat ipsa natura, vt eas potissimum

actiones appetamus, quarum splendor & dignitas in autore ipso permanet: non in alio extra opere quopiã est spectanda. Sed quorsum hęc tot & tanta? Nempe huc vt veniremus, quod iam breuiter cõpręhendendum est: summam esse hominis præstantiam ac nobilitatem, rectè semetipso vti, ad eos quidem vsus, ex quibus decus, & dignitas, & pulchritudo: non in externa aliqua re, sed in eo ipso, qui vtitur, hęreat & constituta sit. Hoc si aliena lege, præscriptoq; gereretur, & ad tenendum vitę ordinem hunc atq; cursum, sine errore vllo natura sola sufficeret: non esset, opinor, causa, cur disciplinam aliquã agendę vitę quęreremus: principiis enim naturalibus abunde suppeditati, superuacaneis laboribus & curis non implicaremur. Si vero hoc lumine obscuro atque occulto, naturę quidem ipsius instinctu, ad magnas quasdã res appetendas agi, & stimulari nos sentimus: quę vero illę res & cuiusmodi, quò'ue in loco positę, & constitutę sint; propter ignorantiam minime sępe animaduertimus: nobisq; tanquam in tenebris errabundis, aliud pro alio frequẽter accipitur: ex quo offensiones, & peccata, & pręcipites lapsus, scopuli deniq; vitę penè innumerabiles existunt. Amabò si qua est ars, aut scientia, quę se nobis caliginem hanc ab oculis erepturam, iterq; rectam demonstraturam polliceatur, et ad eos fineis nos deducturam, qui maxime è natura sunt, & in queis summa & absolutio vitę nostrę contineatur: erit'ne quisquam tam abhorrens ab ęquo, & bono, qui ad hanc vocem occludere aureis suas, tantiq; promissi magistrã despicatui ducere, & pręterea exagitare contumeliis audeat? At qui hoc promissum, hoc munus, hoc officium Philosophię est: illaq; nobis hanc doctrinã pollicetur, vt nobis quam optime vti, & dirigere actiones nostras sine errore vllo possimus.

Quid ergo est? Nihil'ne hoc vobis videtur: an cęterorum omnium longè maximum? nam reliquis quidē rebus cum vtimur, agro, veste, ædibus, equo, mácipio, neq; omni tēpore illis, & cum eis vnà nobis quoq; ipsis vtimur: nostri autem vsus, cum plurimus vbiq; est, tum nullo vnquā vel minimo tēporis momento intermittit: siue enim laboramus, siue requiescimus, siue rusticamur, siue sumus vrbani, siue publicā agimus rem, siue priuatam, siue cum aliis, siue soli nobiscum, siue in seriis, siue in ludicris sumus: nulla vnquā est intercapedo tēporis, quin assiduè, perpetuò, sine intermissione vlla, nobis ipsis vtamur: quod, cum in omnē prorsus vitā permanet, atq; pertineat, si prauè perperáq; agatur, miserā meherecule & infelicem necesse est à nobis degi vitā: contraq; si bene, ac prudenter, beatam atq; felicem. Hoc totum igitur est, quod Philosophia profitetur: daturā se nobis viam & rationem, quā nobis ipsis quàm rectissimè vtamur: quod cū promittit, eadem nobis opera beatam vitam se daturam promittit. Atque hęc est illa vna omnis sapientia, quę nos similes Deorum immortaliū, & eorum vitę ęmulatores esse facit: quę sola constituit beatam vitam atq; confirmat, si nobismet ipsi aptè, decorè, commodè semper vtamur. Quam quidem ad excellentiā cognationemq; diuinam, nisi lumen nobis Philosophia præferret, non modò aditum non inuenire, sed ne vestigio quidem vllo duci ad indagandum possemus: vt sine sensu, sine gustu, sine sapore vllo præstantissimę vitę, futuri semper fuerimus, nisi ducem nobis ad viuendum adhibuissemus Philosophiam. Declarat hoc, & magis quidem quàm vellem, communis hominū vita: quę vulgo ignara sui met seseq; in vsum quemadmodum adhibere debeat, parum attendens: in tantis versatur errorum, & ignorantię tenebris, vt

non incredibile modo sit, tantā vim mentis atq; ingenii, quan tam in hominibus natura inseruit, cęcamq;, & propè amen- tem aberrare rationem; verum etiam miserandum. Quotus enim quisq; est, ex eo genere etiā hominum, Phędre, qui sa- pientię illius tuę pręceptis instituti, diuitias & potestates sibi potissimū asciscunt: qui cū sibi optimè cōsulere credat, dum bonum illud occulto naturę instinctu appetit, cuius for mā & faciem propter ignorantiā nesciat, non ruat pręceps in aliquod dedecus; eosq; æstus animi, atq; angores contra- hat, qui vitam efficiunt amarissimam? Neminē nominabo, *neq; sanè necesse est: obruimur enim exemplorū copia.* Sed *certe cōmunis vita vsq; eò veris bonis, & recta viuendi re gula, ac ratione orbata est, vt neq; in cupiditatibus modum, neq; in aduersis secundis ue modestiam sciat retinere.* Cuius *quidem erroris tā late diffusi, tamq;* vniuersi, *correctionē, sola* Philosophia *pollicetur, si qui reperiantur, qui se illi curā dos instituendosq; permittāt.* Sic *igitur hęc à nobis, tanquā primis ducta lineamentis, simplex adhuc, & inchoata* Phi- *losophiæ descriptio: esse eam scientiam videlicet, semetipso recte conuenienterq; utendi: atq; ita utendi, ut totius homi nis usum, & uniuersam in homine rationem ipsa complecta tur.* Nam *cęterę artes atque scientię, quę nominatim alicui certo generi addictę præfectęq; sunt, & in eo uno uersan- tur, non sunt hominis proprię ut homo est, sed talis homi- nis, puta geometrę, aut statuarii, aut musici.* Philosophia *autem totum illud ipsum quod est homo, perficit, atque x- ornat: id porro integrum quiddam est, & uniuersum, e quo ceu fonte ex amplissimo, deducti riuuli, in singulares deinde, & limitibus certis circunscriptas diuidūtur artes: in quas singulas tantum de homine ingreditur, quantum*

de ratione, quod multo quidem contractius, angustiusque est, quàm totus homo, & tota ratio. Quare quę vniuersam rationem scientia perpolit, ea meritò ars artium nominãda est, & scientia scientiarum. Sed quando primã Philosophię quasi formam delineauimus, ducendi nunc colores sunt, singulaque illustranda: & omnes eius pulchritudines, quę innumerabiles penè sunt, in suo lumine collocandę. Diximus Philosophiam scientiam esse bene & laudabiliter semetipso vtendi: in eoque munere, si quis id apte riteque exequatur, beatam vitam pręcipue contineri diximus. Nunc istud ipsum munus pręclarum atque eximium, quibus ab initiis nascatur, intelligi nobis oportet: nempe enim rectum nullius rei vsum tenere possumus, nisi prius cognouerimus, quid illa res sit, & quã vim habeat, quasque ad res agendas à natura sit parata. Itaque primo inceptu, statim ad pręceptum illud reuocamur, quod in foribus Delphici templi inscriptum, quia superius ingenio videbatur esse hominis, vni omnium Deo prudentissimo est attributum: Nos videlicet ipsos vt noscamus. Et nimirum si commode vti nobis ipsis volumus, ab hac cognitione proficiscamur oportet: qui enim poterimus rectum tenere iter, si neque naturam nostram ipsi, nec quę naturę consentanea sunt, percepta habuerimus? Noscendi igitur nobis nosmetipsi, & in id curriculum vitę inducẽdi, in quod natura ipsa nos immittit. Quę sane nostrum cognitio, non ab exquisitis & abditis primò rationibus, sed à communi hominum intelligentia petenda est: fit enim posteà increbrescente studio, & progredientibus rationibus, vt nostri nobis notio in dies reddatur certior. Quę ex his quidem in praesentia quę sunt in promptu, & omnibus patent, explicanda nobis est, in conspectuque ponenda. Perspicuum enim est, idque plane extat, treis

esse

esse in hoc inferiore mundo animantium naturas: quorum partim viuunt duntaxat, idq; alieno munere, nihil ipsa afferentia ex sese, quam ob rem hoc magis, quàm illud sequi, & appetere velle videantur: quam vitam degunt cuncta ea, quę tenentur solo infixa, eamq; vegetabilem vitam appellamus. Partim iam sensibus prędita, & suum aliquod nacta viuendi iudicium, vim habent à natura insitam discernendi quodcunque oblatu illis fuerit: idq; vel appetendi, vel aspernandi, vel insequendi, vel fugiendi. Tertium porrò genus & reliquum est, quod cum ambo ista contineat in sese, vt & viuat, & sentiat: habet pręterea prępositam hisce omnibus, & antecellentem honore, atque imperio, rationem, supra quam nullus iam est vllo ex genere vitam hic degentium, nobilitatis ascensus. Atque hęc tria simul copulauit in genere humano, intexuitq; natura. Sed duo hic animaduertenda sunt, vnum quod patet ex se, manifestumq; est, in his tribus scilicet naturę quasi generibus, quod maximè necessarium ad vitam sit, id cęterorum esse indignissimum, maximeq; ignobile: quod iam cum superioribus nostris sermonibus congruit, quibus dignitatem à necessitate nunquam non segregatam esse diximus: & re vera seruum semper est natura id, quod obnoxium necessitati est: liberum enim ius suum nullum id habet, sed ad alienum imperium præstò est semper, nec vllo dignitatis suę honore censetur: hoc itaque vnum non tam nunc quidem positum à nobis est, quàm à natura omnibus propositum, animam illam quę vitę soli sit attributa atque addicta, quam vegetabilem appellamus, in toto animali genere longè subiectissimam atque ignobilissimam esse, infimumq; eam locum obtinere. Alterum verò duorum, quę diximus, diligentius aliquanto nobis

est attendendum: omnem videlicet naturam, quę non solitaria simplex'ue sit, sed ex pluribus quasi rebus conflata consistat, genus habere suum, propriamq; generis appellationē, ex illa parte sui, quę in quaq; re eiusmodi princeps sit: quòd in coniunctione plurimum, uni semper naturę traditus principatus est. Quod cum ita sit, & in nobis longe dominetur ratio, principatumq; ipsa teneat: quicquid sumus ipsi, totum id accipimus & possidemus e ratione, ut sit ratio illud ipsum plane, quodcunque est homo: Sequitur deinceps, ut distinguamus quę harum partium cuiusq; vis, quęq; facultas sit, seorsum primum & per se, deinde in iugatione cum aliis partibus copulatuq; exposita: Etenim aliud est, quòd vnaquæq; animæ pars per se singulariter agere nata est: aliud, quòd in aliarum partium comitatu & coniunctione: quòd naturę simplicis, simplex est actio: conflatę, mixtęque coniuncta. Sed de mixtis mox: nunc simplicia illa munia, atque officia singularum animę partium videamus. Ac illius primum quę sine cura vlla nostra, sine rectione viuit in nobis ac viget, quam vegetabilem animam nominamus: ea enim est qua alimur, & sustentamur, & extenuamur, & augescimus, accipimusq; habitum hunc, & figuram corporis quę in nobis est, & fingimur carnibus, ossibus, neruis, cute, sanguine, & ad gignendum quod in eodem genere simile nobis sit; natura proni sumus: cui sunt animę quędam membra attributa, quę sine nutu nostro, & confidant, & excitentur, eaq; est vna fundamentum & stabilitas animarum reliquarum: quę nisi adesset, neque sensus in nobis, neque ratio esse posset: & tamen ipsa ita est necessaria, vt sit reliquarum longè infima. Atque hactenus ferè huius animę pertinet potestas. Illa verò sentiens, quę aliquo iam co-

gnoſcendi iudicio prędita eſt, vim habet ſibi peculiarem videndi, audiendi, tangendi, olfaciendi, guſtandi: atque inter hęc ſenſilia differẽtias notandi, contrariaq; in ſuo cuiuſque ſenſili genere diſtinguendi: necnon rerum motus, figuras, magnitudineſq; percipiendi, oculis quidem & aſpectu quã maxime, ſed cęteris quoque ſenſibus nonnihil. Eiuſdem eſt *animę officium, ea quę ſenſibus ſemel compręhenſa ſunt, etiam poſtea quàm illa abierint è conſpectu, interiore nihilominus animi facultate quadam, imaginibus repræſentare, & tanquam in theſauro in memoria recondere; aliquantumq; ibidem temporis ſpatium cuſtodire: quòd illis formis & imaginibus, ad inquirendum maximè aliquid, & ad declinandum, animalia moueantur.* Tertia *eſt ratio peculiaris generis noſtri, quę nullo alio in genere animantium cernitur: per quam nos omnibus mundanis rebus pręfecti ſumus, cuius munus proprium & primaria facultas eſt, intueri quidem illud primò, & per ſe, quod ſemper idem eſt, atque eodem modo ſe habens, quod neceſſariò immortale eſt, atque diuinum, in eoq; tanquam in familiari & cognato genere verſari, veritatiſq; ibidem paſci cibo, ſuauiore multo, quàm ambroſię & nectaris.* Q*uandoquidem in eis ſolis, quę ſibi perpetuò conſtant, & vſquequaq; immutabilia ſunt, habitat ipſa veritas, eadem in fluxis & continenter labentibus, tanquam ſimulachris, & ſimilitudinibus illuditur.* Sed *ſi ad hęc quoque, quę non vniuſmodi ſemper ſunt, ipſam conuerti rationem oporteat, in iis eius ſit officium prę ſcribere, ordinare, dirigere, imperare: quòd huius naturę pręcellentis ac diuinę ſolius eſt imperandi, & pręcipiendi poteſtas.* His *ſingulatim de vnaquaque partium animæ à nobis ſic expoſitis, veniendum deinceps eſt ad functiones*

eas, quę ex partium coniunctione inter se, copulatú que exi-stunt: quarum mediusfidius incredibilis est multitudo: nec numero ea solum, sed modis etiam, & conditionibus, multiformis, ac varia. Sed nos genera duntaxat ipsa perstringe-mus: ad minutissimas partes explicandas non accedemus. Ex parte igitur sentiente, & vegetante, ambarumque inter se iugatione, atque complexu, primum cura & studium cu-stodiendę salutis, deinde voluptas, molestiaque exoritur. De ea voluptate nunc loquor, quę maximè sentitur in ipsa con-iunctione molestię: vt sitientis est ideo cum voluptate bi-bere, quia cum molestia sitiat: cuius quidem molestię ea est vis, vt cum primum desierit sitis, simul item desinat biben-di delectatio: hoc genus voluptatis (nam est aliud quoddam purius, atque præstantius, quod nulla omnino admixtum molestia est, de quo alio loco fiet mentio) hoc inquam mixtę voluptatis genus, quod etiam vehementius videri solet pro pter appositionem, adiunctionemque contrarii. Dicimus ex hac copulatione sensibilis, & vegetabilis animę primò na-sci, ut in ipsa quidem uegetabili situm, fundatumque sit, à sen tiente autem percipiatur, & iudicetur. Verum habet id terminatas in animantibus cęteris uarietates: in homine uerò si rationalis anima huic curę se submiserit, & ad se-ctandas huiusmodi uoluptates sit conuersa, crebrius idem multò & multiplicius factum, innumerabiles illas gignit cupiditates, quas uolitare in anima ipsa passimque discurre-re ac tumultuari sentimus. Hinc irę, hinc reconciliationes in gratiam, hinc amores, hinc odia, hinc libidines, hinc am-bitus, hinc suspiciones, obtrectationesque, hinc alacritates, consternationesque animorum, & quę quasi capita omnium huiusmodi perturbationum sunt, spes, metus, letitię, dolo-

res. Sed nos his breuiter percursis, ad illam alteram complexionem, temperationemq́ rationalis animę cum reliquis duabus naturis, accedamus, Ex qua quidem copulatione non pauciores profectò quam ex cęteris effectus proueniunt: etsi ex alieno hi tamen sunt genere. Nanque ipsa ratio, quę si pura sit per se, atque simplex, in eo, quod idem semper est, contemplando, perpetuò inhęreat: neque sponte se usquam à diuina illa disiungat ueritate: indidem huc euocata, atque huic corpori nodo inextricabili, quoad in his fuerit locis, adstricta, comitatu importuno sensuum & cupiditatum, desciscat à semetipsa necesse est: & ad hęc infirma, instabiliaque consideranda torqueatur: quorum primo obtutu tanquam caligine occęcata atque conniuens, ut quę ex illo illustri ęternę ueritatis loco, in tenebras repentè uenerit, aduocare sibi cogitur communes quasi administros & suos, & sensuum, per quos item commune opus cum illis unà peragat, atque exequatur, fidem, opinionem, consilium, cogitationem: quorum fides quidem, mentis animiq́ est assensio, assertioni credentis, quę sine ratione quippiam confirmet: opinio autem intus concepta existimatio est, non sine ratione quidem, sed tamen infirma ratione subnixa: quę rem aliquam arbitratur aut esse, aut non esse, aut huiusmodi eam, aut alio modo existere. Ac in his duobus ratio consistit tamen, & requieta est, quòd eo est contenta, quod quoquo modo sibi fuerit oblatum: in illo autem altero pari, consilio, cogitationeq́ iactatur adhuc, positaq́ est in motu: necdum eo peruecta, quo affectat & tendit: est enim consilium, quasi itineris & uię inuestigatio quędam, conquisitioq́ adiumentorum, quibus id queamus, quod designauimus consequi: cogitatio uero eiusdem ferme modi est indagatio: uerum non ea efficien

di quidem quippiam, sed tantum intelligendi causa suscepta. Hactenus informata nobis sit; & tanquam leui ducta penicillo agnitio nostrimet: quę etsi propria Philosophię consideratio est, non maxima tamen videtur indigere admonitione ad spectandum & percipiendum. Nunc hoc rationale animal, quod vocatur homo, tribus ex naturis cohęrens, atque conflatum: quod fungi debeat actiones, & singularum naturarum proprias, & omnium communes: fungiq; ratione, & ordine, si vitam eam velit degere, quę felix & beata sit: tradamus Philosophię instituendum, ac poliendum: vt videamus si dictis eius atque promissis, facta etiã consentiant. quid promittit illa autem? nempe scientiam se, & facultatem homini prębituram, qua is semetipso commodè vti; & ad omnia rectè exhibere se possit. Atqui nihil omnium rerum melius, neque præstabilius profecto est: neque ego solus hoc dico, sed tu quoque Phædre, & quicunque educti liberalius sunt: nemoq; potius omnium mortalium tam abiecto animo, tamq; infima & sordida conditione vitę est, quin si diligentius consulat semetipsum, & cogitationes suas expendat, hanc huiuscemodi scientiam omnibus anteponat opibus, atque fortunis: quippe qui ex ea se assecuturum omnia optata sua confidat, & ad suorum votorum summam peruenturum. Veniat igitur in medium promissum hoc magnificum, & graue, vt excutiatur à nobis, & consideretur, in quo sic primum ordietur Philosophia. Etenim fingamus sisti illi à nobis & commendari, ac de manu in manum (vt aiunt) tradi hunc eum ipsum, quem cupimus huius tam eximię facultatis, & pręclari suimet vsus fieri compotem: illa enim, credo, vt primum aspexerit adolescentem, nostrosq; sermones audierit, hac initio statim oratio

ne vtetur: Equidem præstabo (inquiet) quod pollicita sum, viamque bene & beatè viuendi sine vllo errore tradam: sed opus est animo non repugnante: quanquàm hoc fortasse non satis sit: ingenium adsit oportet & veluti oculi in corpore, sic in mente luminis acies, ad intuendam formam veræ pulchritudinis à natura parata: quam postea ego quocunque fuerit opus, meo arbitratu dirigam, atque cõuertam. Sed quod dixi de non repugnantia, ob eam causam dixi, quòd ferè ad me qui accedunt, afferunt prauas secum è vulgo opiniones, quas nulla nostra ratio potest euellere: aut enim in aliqua populari sententia statuti atque firmati, velut expetendas præcipuè esse opes, honores ambiendos, voluptatem sequendam, ad omnem deinde vocem veritatis obsurdescunt: aut etiam si rationi se præbeant dociles, vno aliquo vitio, nonnunquam etiam pluribus contaminati atque imbuti, permulta secus faciunt, quàm vera illis dictet, ac præcipiat ratio: Ex quo neque illis magna ex me vtilitas, & mihi grauis ex ipsis calumnia conflatur. Videor enim postea ob hanc præcipuè causam, sapientiam tradere, non rerum, sed verborum: quod tamen secus est: mea enim disciplinæ institutio, ad res potissimum, & ad facta ipsa spectat: formatrix autem orationis hactenus quoque sum, vt sine fuco & fallaciis, cum optimis eam moribus, & cum præclaris animi cogitationibus velim congruere. Quòd si tu (ita enim prosequetur ad adolescentem conuersa) ita ad nos paratus venis, vt te nobis totum sis permissurus, eiicias è te ipso oportet omnẽ opinionem alienam constantis & firmæ rationis: animumque tuum mihi purum & purgatum præbeas. quo possim ego in eo diuinam illam speciem, quæ à me vna fingitur, atque exprimitur magnanimi viri & verè præstãtis inscribere. quid re

ſpondebit adoleſcens: & primum pudore credo deiiciet oculos: poſt nouis quibuſdam ardoris ſtimulis, ad ſpem magnarum rerum intrinſecus excitatus, quod de Alcibiade ſcriptum reliquit Plato, flens ſeſe & ſalutem ſuam Philoſophię commendabit. Sequetur itaque primam illam noſtrimet, quam diximus, cognitionem, altera pręceptio: ut conſideremus attenteq́ intueamur, cum trium illarum partium, ex quibus conſtituti ſumus, ſingularum proprii & ſui fines ſint, in queis cuiuſq́ earum ſit poſitum bonum: nos ex naturis illis omnibus in unam rem conflatos, non poſſe unius tantum partis extremo & fini contentos eſſe: ſed quemadmodum treis animę habitus & facultates obtinemus, ita tria nobis habere propoſita bona, quorum ſingula partibus ſingulis, coniunctè autem omnia uniuerſitati ipſi conueniant. Perſequamur enimuero quod cuiusq́ partis extremum, atque idem bonum ſit: quo melius deinceps queamus iugum illud, & uinculum totius communionis aſpicere. Illi igitur parti & animę inferiori ac ignobiliori, per quam ſuſtentamur, & alimur, ceu finis, & ultimum incolumitas propoſita eſt, quę eadem ſalus & uita eſt intelligenda, genuſq́ illud boni, quod utile appellatur, in hoc genere animę pręcipuè eſt fundatum: utile enim potiſſimum id uocamus, quod ad ſalutem & incolumitatem uel dandam, uel conſeruandam, uel reſtituendam etiam pertinet, quod inter reliqua bona maximè neceſſarium eſt: etenim eſt cęterorum tanquam ſolum, fundamentumq́ bonorum, quo ſubducto, atque ſublato, reliqua non uideantur bona uſpiam poſſe conſiſtere. Atque huius quidem etiam boni participia illa ſunt, quę omni carent ſenſu: ut ſtirpes, arboresq́, & cętera eiuſdem modi, quorum eſt natura in toto animâti genere longè ſubiectior:

nihilq; in se continens, nisi quod necessitatis sit: ideoq; hono-re nullo, nec nobilitate prędita. Altera est natura iam sen-tiens, uimq; & facultatem habens huiusmodi insitam, ut affici quodammodo rerum appulsionibus, idq; ipsa sentire, ac propterea moueri ad appetendum, vel ad aspernandum, possit: cuius finis & proprium bonum intelligitur volu-ptas: certè enim nisi aliud quid præsit, quod moderetur, & corrigat semper vt ad suum summum, summeq; expetitum bonum, sensus ad perfruendam rapientur voluptatem. Ter tium porrò animę genus, quod rationis particeps, vel ea ipsa potius est ratio, cœleste atque diuinum: cuius prę nobilita-te ac præstantia, reliqua genera aut nullius quodammodo, aut certè ita parui sint momenti, vt ne comparãda quidem sint: finem suum & vltimum propositum sibi habet, si ipsum per se solum spectes scientiam & veritatem: si cum reliquis coniunctum, decus atque honestatem. Est enim honestas, quã eandem dignitatem, decentiam, amplitudinemq; appellarę iure possumus: si acutè inspiciamus, nil aliud profectò, quã veritas, cum reliquis aliarum partium finibus, vtilitate vi-delicet, voluptateq; coniuncta. Vt enim luminis natura can-dens ipsa per sese, & suo quodam splendore lucida, si illu-strandis rebus admisceatur, colores eos excitat, qui varieta-te & pulchritudine decentes sunt: Sic veritas adiuncta ho-minum studiis & affectionibus, cum in agendo, regendo, communicandoq; expromitur, illam in primis gignit, quam ingenuę mentes tantopere mirantur, conuenientiam rerum omnium, & dignitatem. Atque his tribus finibus propriis trium partium iam cognitis, in quorum vnoquoq; suum cui que parti bonum est: videamus nunc totum hoc complexum, & copulatum, quod est homo, quos ad fineis à natura dire

ctum sit, & quam vitam agere debeat, quoque modo semetipsum in usum sui adhibere, si ad extremum et ultimum suę naturę bonum sit perventurum. Atque horum quidem trium primum illud Philosophia duntaxat docet: reliqua autem duo prętereà etiam tradit. Quid est autem quod doceat? Nempe sicut nos coniuncti, & temperati ex tribus naturis sumus, sic tria illa bona in unum miscenda nobis esse, & capienda, si beatam, & expletam suis omnibus numeris vitam velimus consequi. Quid ais Zeno? Quid novas verborum contechnationes implicas, quibus nos captare, & illaqueare coneris? Bonum esse quod honestum sit? Assentior, & ex prę stantissimo quidem genere confiteor esse bonum: At id solum bonum, prorsus nego: nisi aut unicum tantummodo bonorum genus in natura rerum sit: quod cuinã quęso queat probari? cum omnibus rebus natura & specie inter se plurimum differentibus, suum cuique earum in fini atque extremo sit positum bonum, quod esse idem diversorum non possit: et ni ita sit, frustra pleraque creata à natura, & nullos ad fineis effecta intelligantur. Aut si alia quoque bonorum genera sint, quoniam de hominis bono nominatim nunc quęrimus, ex unica natura nos, hoc est, mente duntaxat & ratione, oporteat esse factos. Atqui alias prętereà naturas in nobis obtinemus: Ubi ergo repente deserimus illarum bonum? quod si assequi possimus, intelligamus id certè ad aliquam partem nostri pertinere: Nisi fortè reliquarum partium bona stare, atque coniungi cum rationis bono non possunt: quod usque eò falsum est, ut in illis pręcipue sibi accommodandis, & concordibus secum faciendis, enitescat & elaboret nostra ratio. Sumus ergo ad ista tria bona & appetenda, & consequenda à natura facti: quorum quidem communio bonorum, in ipsa

partium nostrarum coniunctione spectatur. Sic enim debemus exquirere, & consectari singula, vt ad communitatem tamen omnia referamus: atque hic illud peruidendum est, vsque eò congruere tria hęc inter se bona, & velut conflata esse, vt quanquam vnum quodque illorum suo & proprio genere censeatur, societatem tamen cum reliquis generibus, & naturalem quandam intelligatur habere cognationem: nam & quod vtile cui est, id suapte etiam natura conueniens illi est, ac iucundum: & honestas suam vtilitatem ac iucunditatem secum adiunctam habet: & cum voluptate, quę è natura sit, sua est vtilitas, conuenientiaque coniuncta. In quo perspicuè natura contra Stoicorum rationem decernit, illud verè perfectum, & cumulatum hominis bonum esse, quod fit ex his tribus in vnum quasi temperatum, atque mixtum. Sed nos cum suos cuiusque naturę fineis appellauimus, illis nominibus singulos indicauimus, quę pręcipuam, & principem in vna quaque natura rationem boni declararent, ad quam cętera adiuncta bona pro accessionibus ducerentur: quemadmodum in sequentibus fiet manifestum. Etenim notatis iam, & constitutis finibus ad quos hominis vita, naturaque contendit, aperiendus dehinc est cõmunis pene cunctorum hominum error: quos ignaros, quatenus quicquã conueniat, illamque partium in nobis consensionẽ violantes & distrahentes, stultitia in vita, quasi furia quędam, incitat, atque perturbat: vt neque placati sibi ipsi, neque cum cęteris concordes esse possint: quos cum ab hoc tanto malo se abducturam Philosophia polliceatur, & in possessionem summi boni inducturam, perspiciamus, quæso prius aliquãtum magnitudinem mali: vt quantum deinde illi beneficium debeatur à nobis, melius agnoscamus. Etenim si quisquam est, cui

hęc tanta communis vitę confusio curam aliquam iniiciat noſcendi, & contemplandi, vnde illa & quibus quaſi radicibus exorta, quotidie magis fruticetur, & ingraueſcat: is reperiet primum ignorationem ſui in vno quoq;, deinde prauum vſum, qui nec rectius eſſe ignoranti ſemetipſum potest, hanc tantam errorum ſyluam profudiſſe, per quam excluſa luce veritatis, totum ferme vitę iter nobis impeditum atque cęcum factum eſt. Nam aut fines eos, ad quos natura generati ſunt, nequaquam homines mente, & intelligentia compręhendentes, feruntur fortuitò, & temere: & vt ad vnum aliquod ſtudium, quaſi fluctu, delati ſunt, ita inhęreſcunt in eo, cęteraq; noſſe & veſtigare contemnut: ex quo ſtatim diuellitur in nobis naturę illa conſenſio, maiorq; pars noſtri neglecta à nobis inaccuratoq; relinquitur: Aut qui plureis fineis tenere conſtituunt, ignari quid poſtulet illorum vnuſquiſque, & quantum cuique tribuendum ſit: inepta & diſpari compoſitione, non illos conciliāt inter ſe, ſed committunt: ex quo ſeditiones graues, & pręlia in animis intus excitari neceſſe eſt. Ac vt rem exemplis notiorem faciamus, diximus vtilitatem voluptatem, dignitatem, humanorum eſſe deſideriorum vltima, copulata ipſa inter ſeſe, quando & nos conflati ex triplici natura ſumus: vt cuique naturę ſuum vltimum ſit, non illud quidem adiunctum omnino, & ſeparatum à cęteris, ſed proprium tamen cuiuſque, atque pręcipuum. Quid ergo? Non'ne cernimus ex hominum numero nonnullos, qui cum vtilitatem nimis adamauerint, quòd ad eam ſunt, aut conſuetudine diuturna, aut propinquorum imitatione atque exemplo, aut ęqualium hortationibus adducti, paruam voluptatis eius quę alieno ex genere ſit, nullam omnino dignitatis ducūt rationem: ſed ambo

hæc genera reliqua in una sibi utilitate constituentes, uni illi seruiunt uitæ, quę animátibus quoq; reliquis & stirpibus communis est: cuius fundamentum, & stabilitas in parte animæ ignobilissima consistit: reliquas uerò naturæ partes, deserunt, atque despiciunt. Itaque rei faciundæ maximè addicti, & mancipati, nullum sordidum, neq; turpem iudicant quæstum, unde ad uitam utilitas aliqua perueniat: ex quo infinita in illis quotidie magis pecuniæ cupido adnascitur. Atque hi sunt, qui solliciti semper, & anxii, minutatim, & pauxillatim omnia expendentes, nati esse videntur ad omne perferendum dedecus: litigiosi, difficiles, scrupulosi: qni ne irrisi quidem, & ludibrio habiti, animaduertere possunt, quàm misera conditione viuant: tantumq; illud pertimescunt, ne quid ab iis petatur, aut auferatur: itaque & fugiunt bonorum cœtus, & à consuetudinibus hominum abstinent: nec audent quicquam facere, aut dicere vnquam fortiter. Hos tu homines esse statuas, infimę illi vitę, & ignobilissimo generi bonorum addictos: ac tanquam spongias lapidi, sic ipsos auro affixos, & pecunię. His è regione alii, nulla neque vitę, neque vtilitatis habita ratione, ad voluptatem vnam toti sunt delati: in eaq; exquirenda vndique ac perfruenda, summum sibi vitę constituunt: cuius quidem voluptatis, eius nimirum quę populo & nota, & nominata est voluptas, regnum in parte naturę sentiente constitutum est: nam neque voluptas est, nisi sentiatur, sensusq; perfundantur, & deliquescant ex ea: Et memoria pręteritorum, expectatioq; futurorum, quę ambo in solis sentientibus sunt, productas tempore & spatio, facit sentiri voluptates: quas sola instantis breuitas temporis inanimaduersas, & imperceptas transire cogeret. Ergo ad voluptatē qui sunt omni stu

dio conuersi, cum genus eius nullum repudient, nec prętermittant: in eo tamen genere plurimū adhęrescunt, quod ex sentiente ac vegetāte anima coniunctū est: quando id quidē omnium est acerrimū, & ad concutiendū totum hominē maximè vehemens: est autē id positum in eo, vt cū pars illa vitalis & vegetabilis, quę cęterarū partium rudis & corporea maximè est, defectionē naturę suę, & maiorē aliquē discessum à temperamento patitur, in quo molestia iam inest, & quasi naturę tristitia quędam non mediocris: si subleuetur, ad naturamq; restituatur, incredibili quadam videatur sibi perfrui suauitate: quòd vt in cōparatione nigri color albus, sic in adiunctione molestię voluptas acrior sensibus nostris appareat. Atq; hę huiusmodi in primis plebeię & sordidę sunt voluptates, quę ab hominibus nequā, atq; ignauis potissimū expetuntur: quarū vim conditionēq; cunctarum, in vna si placet specie, eademq; notissima, parumper consideremus. Est enim morbus vulgaris sanè, & omnibus notus, quē psoran Gręci vocant, nos vertimus scabiē: cum sanguis intus biliosus & acescens, sparsim è cute conatur erumpere: & quacunq; funditur, propter acumen, stimulis pungit, inficitq; corpus, & inficiēdo pruritus acreis ciet, qui sunt quasi fermēta quędā & nuncii appropinquātis doloris. Huic malo, et molestię subuenimus scalptione, atq; vnguibus, vel asperę rei alicuius fricatione, & attritu. Ponite vobis nunc ante oculos formā atq; imaginē huius prurientis: videtisne vt misere ipse se exerceat, mixtāq; ex voluptate, et ex molestia, indignātis simul & lętantis, exibeat faciem? cumq; intrare eò digitis plane non possit, vbi maxime fodicat, & stimulat vis morbi, quēadmodum cutem suam dilaceret, vocibusq; inconcinnis obganniat, anhelitus efflet graues, & mirādum in

modum corpus, vultum, membraq́ iactet, atq; distorqueat? qualem hunc, quæso, & quo ex genere hominem esse statueretis? Atqui talis fere est, attente si inspexeritis, vniuersa eorum vita qui se potissimũ dicant, & dedunt corporis uoluptatibus: alii enim in epulis, & ebrietatibus hoc idẽ efficiũt: alii in congressionibus corporũ, turpitudineq́ libidinũ: nonnulli etiã sitim medicamentis colligunt, ut sit potandi maior quędã iucunditas: plures sine fame & siti, & sine uehementi aliqua cupiditate, sola recordatione suauitatis adducti, uino, gulę, libidiniq́ inseruiunt: qui semet etiã inuitant ipsi, excitantq́ languẽteis: nihilq́ prorsus pręterire earũ rerum uolunt, quas aliquãdo nouerint afferre delectationem solitas. Quod quidem propriũ & pręcipuũ falsæ atq; corruptę in nobis rationis malũ est: idemq́ nõ necessarias suscitans cupiditates: Nam cętera animãtia quoquo pacto se gerant, cum contrariis molestiis ad appetendas illiusmodi voluptates cõpulsa sunt, naturę tamen plerunq; finibus continẽtur. Homo solus corporis uoluptatẽ, non necessitate (nã ea quidem faceret sibi ipsa modum) sed ratiocinatione falsa demetiens, in eiusmodi genere cupiditatũ, insatiabilis prorsus, et infinitus efficitur. Atq; horum duorũ generum quę memorauimus, auari illius dico, huiusq; uoluptarii, tãta est à ratione recta animi & uoluntatis auersio, ut nulla bestia sit, quàm utrunque est istorum, aduersus uocẽ ueritatis agrestior: nam neq; castigatores ullos hi perferunt, & recte suadẽtibus semper sunt inimici: ipsi uerò ultro eludunt etiã cęteros, suaq; cuiq; alibi studia, quã in corporis uoluptatibus collocanda esse negãt, propterea quia quicquid nõ manu et corpore teneatur, inane ad totũ, & superuacaneũ iudicant esse. Sunt alii, nimis cupidi illi quidem, & studiosi uoluptatũ, sed tamẽ in eo ui-

tio aliquanto leniores, qui voluptates potissimum eas consectantur, quę sensuū proprię sunt: nec ita magnā habent cum illa corporea parte contractā rationē, vt qui musicis & cantibus assiduè dediti, personare aures suas vocū, & fidiū, & tibiarū cantu semper volūt: aut qui oculis rapiuntur in omnem cupiditatē, vt signorum, tabularū pictarum, argenti vestisq; stragulę, gemmarū quoq; & margaritarū studio propè infinito ducātur, domos autē suas ita refertas habeāt atque exornatas, vt nil festiuius, neq; cōcinnius ne cogitari quidem possit. Sunt etiā qui odoribus pręter modum delectentur, & eorū innumerabilē vndiq; conquirant varietatē. In queis tribus sensuū voluptariis generibus, luxuria pręcipuè ea inest, quę etsi libero homine putatur esse dignior, frangendis tamē et viri, & virtutis neruis, vim pmagnā habet. Restat vt de genere illo tertio & pręcellēte dicamus, quod si peculiari suo solū munere fungatur, et in vna contēplatione veritatis positū ad reliquas partes aspectū nullū referat: homines efficiet squallēteis & mœstos, nil ferè habentes cum humanitate cōmercii: & ad omnia quę occurrerint quasi obstupescētes. Sin autē cum sensibus sociatū atq; iunctū, illis vt ministret, & subseruiat, adductū fuerit: eò maximè adnitetur, vt popularē gloriā, & potentiā in primis assequatur: vimq; aliquā vehementiorē nactum, vrbes, populos, regna sæpenumero euertet. Sin autē animo fuerit infirmiore, et tenuioribus opibus, ad illa cōuertetur, vt nimio vestitu cultuque corporis, aut alio quodā ostentationis artificio, cogat se spectari. Sed quid ergo? sanus ne sum, qui tantā errorū molem, quantā omnis vita fert, euoluere me posse atq; explicare sim ratus? Hic CITRARIVS, Imò fecisti tu planè operępretiū, inquit, qui ista nobis ante oculos adduxisti,

ex quibus

ex quibus facile deinde sit ad reliqua coniectura accedere: Video enim iã plane, et cum animo meo cogitãs intueor: non hos solum, qui in vnius partis fini pręcipue insistũt, sed istos etiã qui cunctarũ fines partiũ, atq; extrema cõsectantur, nisi apto cõmensu quodam, & bene examinata ratione id faciãt, inęqualẽ eos, & confragosam vitã ducere, conficiq; semper solicitudinibus & molestiis: vt nõ minutissimis corpusculis Democritiũ inane, quã huiusmodi dissidiis & cõflictationibus animorũ refertior vita sit: quibus quidẽ rebus lumẽ afferri, atq; ordinẽ, pręclarissimã rem esse, intelligere mihi videor: si tamẽ hoc præstari à Philosophia ipsa possit. ATQVI, inquã, pollicetur illa hoc quidẽ: Sed illud quoque, Citrari, intelligere te puto, ordinẽ istum, atq; lumen, de quo narras, sine cognitione certa earũ rerum, ad quas adhibituri nosmetipsos sumus, haberi plane nõ posse. QVID NI intelligã: inquit: an quisquã rerum earũ, quas minime nouit, prudẽs director esse potest? QVID SI, inquã, homo eiusmodi est, vt si se totũ præstaturus sit, cuius rei disciplinã, vt antea diximus, Philosophia profitetur, oĩa illa intelligat, & noscat necesse est: quibus cũ, cõmercio, aut vsu, aut cognatione aliqua est implicatus, nũ tibi videbitur quicquã in rerũ natura pene esse, quod nõ illi cognitũ, et pceptũ esse debeat? VIX videor hoc posse inficiari, iquit. ATQVI cõfiteare hoc quidẽ necesse est: oĩa enim prorsus illi noscẽda, & cõprehendẽda sunt: verũtamen modo quodam singulari atq; suo: Est.n. duplex rerũ cognitio: Altera, quę in partibus explicat se, atq; dispertit: Altera, quę in genere summo, atq; vniuerso est collecta. Primã illam artes & opificia, & circunscriptę terminis, limitibusq; sciẽtię: secundã verò cognitionẽ Philosophia sola cõplectitur: atq; vt dicebamus, talem

prȩstare hominē, aut talem, huius esse, vel illius artis: ipsum autem hominem p̄stare quicquid ipse est, propriū esse Philosophiȩ. Item dicimus nunc in cognitione talē esse rem, aut tantā, aut huiusmodi ad scientias artesq́ peculiares: id aūt ipsum simpliciter, quod res quęq́ est, ad Philosophiā vnam vt cognoscat, pertinere. quid est ergo quod vehementius homines in errorē inducat & fraudē, quàm inferioribus niti notionibus, superiores aūt illas et primas non tenere? Vt puta, diuitias sibi bonū arbitrari, cum quid bonū sit, & quę sit eius rei vis ac natura, in vniuersum nō intelligatur. In quo quidem vno principe bono atq; summo, eiusq́ cognitione & scientia, omniū deinde bonorū, quę ex illo effluunt, posita & collocata est veritas. An tu aliū fontem bonorū vllum et noscendorū & tenendorū existimas esse, quàm veritatem? Veritas est lumen illud atq; ordo, quē modo adhiberi rebus aiebas oportere. Quod cū animi oculus cognitione, intelligentiaq́ cōprȩhenderit, idq́ & actionibus suis proponere, & præferre sibi ipse cœperit: tū tutò vestigia ponere, tū vanos illos terrores, inanesq́ blanditias falsarū opinionū, quę totā improuidam vitā perturbant, deprȩhendere, atq; discutere, & se in arce veri boni poterit cōstituere. Veritas. n. est, quę instruit nos & docet, quid quęq́ res, quantiq́ sit, & quantum eadē nobis conferat ad viuendum. Veritas est, quę nos nostrimet gnaros & prudētes esse facit: nec solum primam illā & inchoatā, quam supra diximus, sed absolutā, & integram nobis dat nostrū cognitionē. Veritas, cū res nobiscum, nosq́ cū ipsis rebus cōparat, atque cōponit, modū ipsa vna & dimēsum illū tradit, per quē res nobis, nosquemet rebus ipsis ita applicamus, & adiūgimus, vt neque obruamur nimia copia earū, neque remaneamus ipsi vspiā inanes. quid

est, quod verorũ bonorum & intelligentiã monstrat nobis, & adipiscendorũ tradit securitatẽ: Quid nos ipsa via et explorato itinere ad optatos fineis ducit: Quid potissimũ facit, vt sine metu, & sine pœnitẽtia rectis cõsiliis vsi, pacatã, ac iucundã traducamus vitã? Nimirũ omniũ huiusmodi bonorũ, et aliorum ẽt maiorũ, ac pstantiorũ, quę à notione vulgi magis remota sunt, origo nobis, & caput, & stabilimentum, est ipsa veritas. Vt ambulare in tenebris sine lumine, sic periculosum, & pręceps est peragrare, & conficere vitę viam sine veritate: & mehercule, si alterutrũ è mundo tollẽdũ sit, multo minore incõmodo diurno sidere, quã veritatis luce careamus. Quis. n. falso bono potiri voluit aliquãdo: aut quis vnquã extitit, qui duros, et graueis in vita cũ exãtlasset labores, eo ad extremũ pręmio cõtentus esse posset, quod inanis & falsa vtilitas attulisset? quapropter, Phædre, cũ sapientię omne iudiciũ ad multitudinis opinionẽ contulisti, hanccine spreuisti Philosophię vocẽ, quę veritatis studium primariũ esse oĩbus uult: rectasq; ẽt opiniones, si quę aliqñ absq; certa ueritatis cognitione exiſtũt, cęcis cõparat, casu rectũ iter insistẽtibus? an est quod proferri indignius possit, quã sapientiã nescire se ipsam, sed tantũmodo quadã opiniõe de se niti? quis hoc è uulgo infimus hõ non facit? Ergo satis erit nobis, non quidẽ scire beatè uiuere nos, sed solum opinari uiuere nos beatè. Quot multos enimuero hominũ, quotidie ista opinio decipit? Non est hac opinione cõtenta, non in hoc nostra conquiescit Philosophia: Scire nos id ipsum ac nosse apprimè uult: Itaq; tradit uias noscẽdi, et intelligendi, neq; beatã uitã, nisi scienter illa aĩaduertatur, & agnoscatur, ullius nobis ad iucunditatem animi, esse momẽti putat: non plus quidẽ quã stipiti aut arbori, quę ramis pomisq; in

segniter adornata, suam ipsa viriditatem feracitatemq; non attendat. Quòd si veritas quoq; definiēda est, & tanta res tā paucis in cōspectu quasi ponēda: Dicimus, veritatē aliam in ipsis rebus inesse, aliā autē in nobis. In rebus veritas est, primū illud ipsum, quod queq; per se res est, quod tantū habet vna queq; res de natura, quantū habet de veritate: Deinde, rerum ipsarū inter se cōsensio & cōcordia, cū responsus quidā in his fit, aptaq; cōpositio: secunda quodā modo nature veritas est: orta illa quidē ex supiore illa, & simplice: sed nobis, qui ab humilioribus scandēdo ad alta nos attollimus; anterior, & primò obuia. Ad has porrò nature percipiēdas veritates, cū se applicat nostra intellectio, ad easq; sese cōponit, atq; exequat: tūc naturalis illa veritas, tanquā in speculo, relucēs in anima nostra, imaginē diuine nobilitatis in nobis cōstituit: si & noscamus opera, atq; consilia prepotētis Dei: & quoad homini licitū est, in cōsiliis item nostris illa imitetur. Ac vt preclaro hoc ab auspicio, & veritatis tanquā fundamēto, proficiscamur ad reliqua: pcipiendū vobis illud est, trinas illas in nobis facultates anime atq; partes, ex quibus nostra omnis natura cōpacta sit, nō posse ritè præstare cōmune omnibus munus, nisi in suo queq; peculiari munere priuatim prius instructa & erudita sit: quod in illa infima parte statim fit manifestum: ea enim sola à ceteris partibus abiuncta, opus tueri suū potest: in sensibus quidē, quis non videat, nō posse hoc albū atrum'ue, quod ad functiones vite ptineat, appeti aut vitari: nisi prius atrū cognoscatur, atq; albū? Quāquā de ceteris minus negotii fortasse sit: ratio quidē nostra, que illud ipsum est, quod sumus nos, domina et rectrix humane vite, per quā habemus, atq; obtinemus, non quod viuimus dūtaxat (id enī potuit vegetabilis pars,

quę infimi generis et muneris est, præstare) neq; verò etiam illud, quod cũ voluptate & suauitate viuimus: Est enim sensilis in nobis facultatis in primis hęc oblectatio: Sed quòd decorã, et splendidã, & cũ dignitate agimus vitã, pręcipuũ est in cõmunitate rationis munus, atq; officiũ. Hęc igitur in quam ratio, nosse ipsa prius, & apprimè tenere debet, quid pulchrũ sit, quid honestũ, quid splendidũ, antequã illud in cõmerciũ reliquarum partiũ deferat: Et deniq; princeps omnis veritas rerũ illi pcipienda est, antequã eam exprimat, ac referat in veritate actionũ. Quę cum totã ratio vitã hominis cõtineat, parteſq; illi cęterę pareãt, eamq; consequãtur: nimirũ de ea nobis potissimũ sermo habendus est, vt videamus primũ, qui rectus illi vsus fuimet per semetipsam & separatim à reliquis sit: deinde qui in reliquarũ partium comitatu & cõiunctione. Quod his duobus rite expositis, cũctam vim Philosophię, vt opinor, explicatã & perspicuã habituri sumus. Est igitur rationis, cuius nomẽ à rato deductũ est, discernere ea, quę rata esse debeãt: hoc est, vera firma, cõstãtia: quam facultatẽ profectò in his mortalibus & fluxis reperire ipsa nequit. Quocirca ad ea cõuertat se, & conferat oportet, quę sunt perpetua, & immortalia: quò si etiã in his, quę gignũtur passim, & intereũt, aliqua imago existeret perpetuitatis, qualis fortasse in ipsis generibus inest, quorũ vniuersum semper permanet, indiuidua quotidie dilabuntur: in optima tamẽ, & cõstãtissima parte naturę illa quęrenda est, vt vbi maximè lucet, ibi potissimũ veritas exquiratur. Est enim eiusdẽ scientię & facultatis, cũ tractare de re, quęcunq; illi res subiecta sit facultati, tũ de ea summa absolutissimaq; tractare. Cùm igitur peculiare officiũ rationis sit, indagare veritatẽ: in diuinis autẽ & sempiternis ma

xime existat veritas: diuinarum indagatio in primis ratio ni est proposita. Hic me recẽs ista Academia nõ ꝑmouet, quę percipi & cõpręhendi negat posse veritatem. Neq̃. n. illi ne istud quidẽ ipsum esse perceptũ potest. Non est cino de singulis argumẽtandi locus: T*antũ contrà dico, si ita res se habeat, quẽadmodũ autumat illa, & perstrepit: frustra & in nobis, & in natura ipsa factã & constitutã esse rationem: Vt enim suprà demonstrauimus, quod vsum sui nullũ habet, id non modo frustra est, sed neq̃ vllo pacto esse potest oĩno. Vt si intellectio non sit, ne ratio quidẽ existat: cuius officiũ cum sit intelligere, solũ autẽ quod verũ est id intelligatur: adempta veritate intelligendi, funditus tollitur è natura, et exterminatur ratio, cui conclusioni constanti et firmę quàm multa incõmoda absurdaq̃ sequantur, profectò intelligitis. Sunt alii agrestiores, negantes vtilẽ homini esse diuinorũ cognitionẽ: quos patet nullam vtilitatẽ agnoscere, pręter eam, quę tactu & corpore percipiatur: At eã maxime bruta & aspernabilis præstantibus animis iudicatur vtilitas. Sed vt redeamus, vnde digressi sumus: Ratio semetipsa volens vti, & separatim exequi munus suũ intuendę veritatis, sensuum quidem adminiculo primũ nixa est: initiũ enim illi primum aĩaduertendi, deinde pertẽtandi, ac paulatim altius erigẽdi se, atq̃ attollendi à sensilibus factũ est: ex admiratione. n. eorum, quę in natura sensili maxime spectabilia sunt, primum orta esse dicitur Philosophia: post verò vbi satis his instructa, & adminiculata rõ esse cœpit: cũ ad principes naturę causas, illasq̃ generales notitias, rerumq̃ rõnes inuestigãdas se datura esset, ne simulachris sensilibus distraheretur, quæ varia & multiformia, sæpeq̃ inter se repugnãtia, mentẽ, cogitationẽq̃ obturbant: necesse habuit subsidio sibi aduocare*

artes alias quasdam, tanquã puriores exercitatiões sui met: quarum vsu tractationeq; assuefacta, posset paulatim extollere se, atq; eminere, vt Arithmeticã, omnẽq; mathematicam cognitionem: cuius ea vis est, eaq; exercitatio, vt mẽtibus nostris rerũ in corporibus iacentiũ, atq; insitarũ, naturam speciemq; proponat, sine vlla corporis mixtione. In primis aũt & maximè adsciuit Dialecticã, quę ars nulli nominatim rei naturę ue pfecta: ipsas tantũmodo ratiocinationes per sese, & mentis quasi ex vno in aliud trãsitiones ac pgrationes, metiri, & perpendere, & æstimare nata est: quę cui videlicet ratiocinationi rõcinatio conueniat, aptaq; sit: quã quę antecedat, aut consequatur: quid sit repugnãs in illis, & ambiguũ: quid distinctũ, & illustre: quę sit plurimũ inter se ratiocinationũ contextio, aut ẽt disparatio: & quarundã insociabilitas, aliarũ ita arctè hęrens cõnexio, vt diuelli non possit: his enim ipsa rõ in se prius examinatis, ac ppensis, vbi vires suas domi iã perspexit, explorataśq; habere cœpit, tum demũ sic egredi in aciẽ, & ad contẽplationẽ naturę tutò ausa est accedere. Ac prio quidẽ ortu Philosophię, antiquitus (sicut monumentis literarũ est mandatũ) ex rerum illa cœlestium aspectu excitata ad cupiditatẽ cognoscendi, cũ Solis & Lunę, errantiũq; syderum, nec non eorũ quę semper cœlo inhęrent motus, formas, pulchritudinesq; spectasset, vicissitudinesq; notasset anniuersarias, & cũ admiratione maxima tantarum descriptiones rerũ contemplata esset, ex ratis ordinibus eorũ, perpetuisq; cursibus, eadẽ semper interualla lege certa seruantibus, suspicari cœpit, esse autorẽ, & principẽ huic mundo quendã, cuius ĩperio et nutu mouerentur cũcta, & regerentur: Neq; sola hac suspitione cõtenta: ad puestigãdũ se dedit, si quid posset de eo firmi, certiq; con

cipere. Amoto igitur oculorum sensuumque adminiculo, ipsum motum in sese, ipsumque tēpus, & quę horū duorum cōsiderationi adiuncta sunt, infinitatē diuisionū, ęternitatē seculorum, diuersitatē naturarum, inquirere est conata: cumque viderit nil tam cognatū esse cuique naturę, quàm motum proprium illi & congruentē, quòd in eo primū natura rei cuiusque ostēditur: perspicere cępit, ex dissimilitudine naturaliū motuum, dissimiles itē rerum naturas indicari: itaque & cœlum propterea ex alio genere esse intellexit: atque ista inferiora corpora sunt quatuor, quę generationi suppeditant: quòd illud orbiculari motu deferatur: ipsa hęc recto. Et cùm orbicularis motus perpetuus esse possit, rectus aūt nequaquā: distincta à terrenis cœlestia mortalitate esse, & immortalitate intellexit. Porrò autē cum motus omnis aliquid quęrat, quod non habet in se: idque cupiat assequi, ex quo omne quicquid moueatur, haud planè perfectū, nec cumulatū omni bono esse intelligatur: ipsum autorē & principē vniuersi, vnde omnis ista tantarū rerum, motuumque descriptio ortū atque ordinem suum obtinet, vnum & sempiternū, eundemque prępotentē & prorsus immutabilem necessariò esse cognouit: Ad quem intelligendā, riteque cōprehendendū, quando quidē sine eo nec veritatis, nec ordinis, nec conueniētię vllius, ipsiusque decori notio vlla firma & stabilis haberi potest: cum in primis vocet nos, & acuat Philosophia: vtinā eò tam facilè aspirare possent mētes nostrę, quàm nos id auemus, & cum ardore maximo expetimus. Sed si minus nominatim, & directè, aliqua tamē circuitione, & exēplo, informāda nobis nūc est pręclara hęc, & admirabilis Dei summi cognitio: cuius similitudinē in ea re capiemus, quę sensibus nostris vnà omniū maximè aperta patensque est. Siquidē hoc Sole, qui fons diur

nĩ luminis eſt,nihil nec cogitari poteſt illuſtrius.Quoniam autem ſicut omnis cognitio mente atq; intelligentia nobis eſt cõprehendenda:ſic ſenſum quendã habemus,qui ſimili ferè modo naturã luminis percipiat: noſcẽda huius ipſius ſenſûs vis,actioq; eſt,vt eã deinceps cũ mente & actionibus mentis cõparemus. Nã cum omniũ ſenſuum facultas,ad ea quę cuiq; ſenſui ſubiecta ſunt,ꝑcipienda,nata ſit:in ſenſibus reliquis ſatis eſt adeſſe ſubiactã rem vt ſenſiatur:in oculo & viſione non eſt ſatis: tertiã enim quandam naturã adeſſe oportet,& eã quidem multo præſtantiorẽ,ſplendoris,luminiſq; videlicet,quę ad hanc rem eã ipſam facta,creataq; eſt,vt viſioni ipſa ſit adiumento:tanto fabricator ille cunctorũ ſenſuũ Deus,vim videndi cęteris pretioſiorem finxit:iugauit enim facultatem & videntis rei,& viſæ vt ad videndi actũ veniri poſſet ſplendidiſſimo naturę genere:niſi forte vile et abiectum eſt in natura quod nominamus lumen. Atqui huius tam ampli,tamq; pręclari muneris, quod lucere eſt : itemq; eius,quod effluit,manatq; ex iſto, quod eſt cernere,atq; cerni,vnum in cœlo dominũ autoremq; agnoſcimus, per quem optimè iſta,perfectiſſimeq; fiunt:quem nũcupamus Solem: nempe quia ſolus cœlum atq; terras lumine ſuo cõpleat,reliquaq; ab eodem aſtra mutuentur lucem eam, quã poſſidẽt: porrò oculus ad Solem,tanquã ad ſuum bonũ natura eſt cõuerſus:non quod oculus quidem,nec quod ipſa viſio efficiantur Sol:ſed quia ſenſus hic vnus maxime eſt ſolaris,viſq; ea omnis,quę ad videndũ ſit, ex hoc ſidere tota hauriatur, & perfluat, vſq; eo quidem, vt & quod intuemur Solem eum ipſum , & quod pręterea reliqua cernere omnia poſſumus, totum ab illo cœleſti lumine teneamus . Hunc igitur ipſum Solem, diuinę illi eſſentię & vnitati, quę cunctorũ ſumma,

& princeps causa est, fonsq́ bonorũ omnium, & verum ipsa solumq́ suapte vi bonũ, imagine quadã cõparamus, similéq́ ostendimus: vt eodem mõ illa in intelligibili loco: Sic.n.cõuertimus, quod Greci νοητὸν: Et sanè necesse est, fidentius vti verbis in summis rebus explicandis, & declarãdis: quod ẽt modò factũ à nobis est, cũ essentię nomẽ, gręco nomini, quod οὐσία est, Latinũ reddidimus: faciemus in eo quoque, si necesse fuerit, vt uerbũ infinitũ, sine ꝑsona & tẽpore, nominis loco ponamus: quod cũ Gręcis ipsis perquã usitatũ sit, uidetur quoque nobis interdũ esse concedendũ. Sed ut dicere cœperamus, ita illa alta & longè eminens rerum omniũ ratio intelligibili in loco, ad mentem habet se, & ad ea quę mente percipiũtur, quẽadmodũ in hoc uisibili sol sese hẽt ad oculũ, & ad ea quę oculis cõpręhendũtur: oculi.n. si ad eas intuendas res conuersi sint, quarũ colores non diurnũ sidus, sed nocturnę luces offundant, hebescũt quodammodo, & retũduntur: similesque fiunt cęcutientiũ, & hallucinantiũ oculis, ea re quidem, quòd pura ipsi uisione minimè tunc fruuntur: Si uero eò se moueant & intendãt, quà sol illustrat: tũ & clarè, liquidoque cernũt, & eadẽ quoque claritas in eis ipsis inest. Igitur in aĩa eadem proportione est noscenda rõ, atque attendenda: Dum.n. aĩa ad id percipiendũ intendit se & adnititur, in quo ueritas et ipsum esse è regione refulget: quod est, ut lux à Sole, sic istud ex Deo intelligibile quasi lumen: intelligit id plane atque noscit, mentẽque sibi ipsa habere in se & possidere tũ uidetur. Cum uero eò se conuertit, ubi tenebrę admixtę sunt: in id quod generatur scilicet, & quod corrũpitur, quodque simulatis & fictis obtũditur imaginibus: tunc hallucinatur nimirũ, & quasi somniat: uariisque ultro ac citro iactata opiniõibus, mẽtis sibi ipsa, ac intellige

tię uidetur inops. Hoc igitur summe pręcellens ac diuinum, quod & rebus cognitis pbet ueritatē, & cognoscētibus uim cognoscēdi: caput ipsum naturę totius, & absolutissimā speciem omnis boni, in Sole nobis similitudine propinqua, repręsentari cernimus: quod idē omnis sciētię et ueritatis est causa: ueritatis, inquā, in rebus quidē factis, quatenus illas ut sint facit: nostra aūt in aīa, quatenus eā lumine illo intelligibili, & ex sese, & ex rerū essentiis ab eodē ipso manantibus, informat, atque illustrat: qua quidē ex ueritate generatur scientia, quę est rerū eodē mō semper se habentiū firma mentis intelligentięque cōphensio. Sed ut in natura uisili, oculum & lucem, solares quidē virtutes, & facultates cōuenit appellare: Solem aūt nequaquā, quòd Sol vtrisq; his multò pstantius quiddā, atq; eminentius in sese habeat: sic in ītelligibili genere, scientiā et veritatem, res nimirū bonas atq; diuinas, non tñ Deū ipsum atq; illud supremū bonū existimare debemus: quippe quod a ímirabili quodā interuallo uirtutis, amplitudinis, potestatis, his oībus antecellat: magnificentiusq; multò sit, quā ut ueritatis, & sciētię finibus possit includi. Atq; ut pgamus ēt ad ulteriora, in eadem tñ similitudine insistentes, Sicut Sol iis, quę cernūtur, non solū facultatem hanc pbet, ut queant cerni sed generationem ēt, et accrementū suppeditat, & educationem: quòd horū omniū genitis rebus atq; alitis, Sol causa est, neq; ipse tñ uspiā est generatio: sic his quę cognoscuntur & intelligūtur, non hoc tantū ab summo adest naturę bono, ut intelligantur, sed ut sint ea ēt, atq; existant, et ut suā quodq; illorū obtineat essentiā. Sed ut aliqñ abeamus à similitudinis cōparatione, quā pręferri uel leuiter ídicasse affati uobis sit, dico hoc munus esse mēti nostrę peculiari ipsius officio attributū, ut in ītelligibili

percipiẽdo genere, et inquiſitiõe veritatis ſe exerceat:q; an ſi in æternis, & ſibi ſemper conſtantibus non perſpexerit, neque in illis veritati familiarẽ ſe effecerit: nẽ illa in his variãtibus ſemper & diffluentibus, nunquamq; in eodem permanentibus ſtatu, fruſtra venari illam, & indagare conabitur: infirmisq; ſemper nutabit aſſenſionibus, & ambiguis opinionibus diſtrahetur: viã vitę certe nullam vnquã inibit, quã ęquo animo vſq; ad extremũ patiatur ſe deduci: ſed reuocabit crebrò ſe, & retexet, ſæpeq; in pœnitentias graueis, & mærores, tanquã in ſcopulos ſaxaq; delata, faciet veterũ ſuorum conſiliorũ naufragium. Quod in illis magnis & prępotentibus viris, qui in hac vrbe & Repub. quondam, aliiſq; item in ciuitatibus ac populis, autoritate & gloria rerũ geſtarum florere viſi ſunt, ferme omnibus contigit. Sed, vt ſint, qui hanc pręcipuę, ſummęq; veritatis abſolutã notionem ad cõmunem hanc peragendã vitam haud ita multum eſſe neceſſariã putent: in quo etſi imprudentia labuntur, habent tamen paratã ex hominũ quotidianis moribus, & ſtudiis, erroris ſui defenſionem. Nos qui verã hominis pręſtantiã, ac dignitatem è Philoſophia quęrimus, ſummumq; ex ea bonum nitimur conſequi: ſi rerum altiſſimarũ cognitione nos eſſe inſtructos volumus, num ſumus propterea iure reprę hendendi? Atqui dicimus plane, ſine iis, ordinẽ recte viuendi teneri nullo modo poſſe: niſi enim prius ratio ipſa explicuerit ſemet, totamq; perſpexerit, & domeſtica ſui primũ, ęternęq; ſecum veritatis ſcientia erudita, tum demũ acceſſerit ad conſiderandum hęc humana, eaq; tractandũ, ac dirigendum, ars bene viuendi perpetuo conſtare nulla poterit. Sed cũ rerum earum, quę in mundo & natura ſunt, cauſarumq; quibus illę effectę in lucem prodierunt indagationẽ omniũ, & curam

cognoscẽdi Philosophia profiteatur: singularũ est explicatio in suis libris atq; locis, cũ ab autoribus cęteris, tum vero in primis ab Aristotele petenda: non. n. nobis propositum est in præsentia singulas res ꝑsequi. Illud propositũ, vt quoniã ratio nostra nõ ad intelligendũ solùm, quod ipsa per se & seorsum facit, uerum etiã ad agendum atque imperandũ, quod est illi in cõmunitate cum cęteris partibus officiũ, genita factaque est: istud ipsum, in principe & moderatore omnium rerum Deo, cõsideret prius, & intueatur, quod regere est et imperare: ut illius deinde exẽplo & imitatione erudita, diuinam quandã illinc magnificentiã, & administrandis rebus facilitatẽ, ad hęc humana & inferiora transferat: quod est totum illarũ actionum, quę positę in consiliis sunt, non in operibus manu factis: quarũ quidem actionũ splendor omnis, & pulchritudo hęret in ipso homine, penitusque insita est. Etsi. n. cœlum hoc, totusque iste mundi ornatus, pulchritudine & decore pręclarissimus sit, diuinique ordinis conuenienciã & uenustatem, cũ admirabilitate maxima, mortalibus oculis ostẽdat: ut quod undique effulgeat pulcherrimorũ luminum distinctione & copia, cursibusq; prope immensis, et non enarrabilius torqueatur, usque eo quidẽ, ut satiari mentes humanę non queant spectãdo illud, atque mirando: tamẽ pulchriora multo sunt, & magnificentiora Dei consilia, quibus editum id in natura, & eiusmodi factũ est. Videndũ est igitur hoc consiliũ, et tantę gubernationis ratio est noscẽda: quò nos, qui participes esse diuinitatis cupimus, ad rationẽ eandem deinde, similesq; consiliũ, nostra & cogitata, & acta accõmodemus. Nec uero dubiũ esse potest, quin decor, & dignitas, & pulchritudo, in summo Deo, omnibus rebus ortum causamq; prębuerit. Est. n. pulchritudinis, maxime conciliare

amorem, appetitumq; gignere congrediēdi, & potiundi: quo quidē appetitu ex illa Dei specie honestissima in natura excitato, cunctus iste mundi, & corporū omniū apparatus, ad conquirendū Deum, ut suum bonū, se erexit. Pulchrū porrò est, quod & in semetipso decens est, & cōmodum, atq; utile cęteris. De illa pulchritudine nunc loquor, quę mente intelligentiaq; cōprehenditur: hoc cuius umbrā quandā fert, hęc quę in corporibus descripta est pulchritudo, tantā ipsa quoque uim possidens, ut non absurde de illo rege videatur dictum, speciem primū dignam esse īperio. Sed ut ad pulchrū princeps, illud quod est rōnis & intelligentię, redeamus, Nemo unquā ueriorem, digniorē, appositiorē pulchri ac decori speciem rōnem'ue expresserit, quā hanc, quę sit in eo, quod est prodesse cęteris, sibi sufficere, & cōueniens esse, quod utrūq; in pulchro inesse est necessariū. Nam ut in corporū formis uidemus, quarū omne oculorū est iudicium, si qua pars corporis, à cęteris partibus sui demensus, portione discrepet: nō uere illū, in quo insit uitiū hoc, formosū posse appellari, proptereà quòd species in eo à cōuenientia discessit, egetq; alioquopiā ut expleatur & pficiatur: iccirco & amabile minus est, & minus appetitur, quòd neq; delectare admodū potest propter incongruentiā, neq; adiuuare propter egestatē: eget enim & ipsum aliunde adiumento: sic illud simplex, & menti propositū pulchrum, quod oēs congruentias honestatesq; in se continet, nulla ipsum parte sui imminutū, nec indigens, contraq; omni bono ac decore cumulatū, atq; completū, concursus omniū rerum excitat ad obsequendū & obediendum sibi, ut quęlibet res ad nutū pręstò sit, cupiatq; illi nauare operā suam: quippe quę experiatur et sentiat pro eo, quantū illi se dediderit, & ad accipiēda illius imperia se subiecerit,

tantum se et iucunditatis, & cõmodi ad suam explendã naturam esse reportaturã. Hac igitur imperiũ ratione Deus, et hac facilitate regit uniuersa ac ꝓmouet: quòd semper agit id, quod se ipsum primũ deceat: deinde sit utile cęteris: & cum aliis bonũ utilitatis impartiuerit, ipse suũ retinet, quod est decori, dignitatis, amplitudinis bonũ. Quò ẽt fit, ut in effectionibus naturę et opibus, nulla uerior rõ, neq; constantior reddi possit, quã ob rem quicq; sic effecerit Deus, quã hęc, quòd ita eũ facere decuit, & quia rei effectę illud fuit optimum: ut & à dignitate illius qui agit, & ex eius, quod agitur, emolumento ac cõmodo, ualida in primis fortisq; sit argumenti conclusio. In quo tñ ipso ubiq;, & ꝑcipuè, decorũ illud elucet, quod pręclarũ in se atq; munificũ, duplicíq; hac de causa amabile cęteris, facit, ut facilè imperiũ sit in uolẽtibus, nulloq; nisu conatu'ue laborioso, omnis rerũ molitio gubernatioq; transigatur. Et hactenus quidem Philosophia hominis rationem in suo et proprio munere continet, ut in speculandis naturę operibus illam exerceat, eaq; eã edoceat, in quibus origo est, & sedes, & domiciliũ ueritatis. Quę quatenus in sũmis et sempiterna ĩmutabilitate constãtibus uersatur rebus, iure ac merito dicta est sapientia: fontes. n. in illis sunt & scientię oĩs, & prudentię. Qua uero ad mutãtia genitabiliaq; confertur, scientia naturalis, eadem gręcè Physice est appellata. Moralis aũt, cum humanis dirigẽdis actionibus adhibetur. qua trimẽbri diuisione in Philosophia exposita atq; monstrata, ꝑclarè illa definitur rerum esse scientia, & diuinarum simul, & humanarum. Nunc quando iam satis, quod ad praesentem quidem nostram disputationem ꝑtinet (nam ad rem ipsam, plenioremq; doctrinã non satis) de officio seorsum & per se humanę mentis est dictũ: quod in

prioribus duabus illis Philosophię partibus, sapientia uidelicet, & naturali scientia, positũ est: Restat cõmunis totius hominis, non iã partis in eo separatim alicuius actio, atque exercitatio, moralis scientię propria: ad quã eum nunc Philosophia deductura est: rectũque sumet in ea usum, ita illum edoctura, ut nulla neque uirtutis, neque officii pars, quę ad beatam consequendã uitam pertineat, in hoc quoque genere prorsus relinquatur. Etenim ab illis altissimę ueritatis consiliis, & rerum ęternarũ speculãdis rationibus, in quibus tanquã cognata illarum, atque eiusdem cũ illis nobilitatis consors, semetipsam mens pręcipuè agnoscebat: fruebaturque tũ uero, et suę naturę munere, et sapiẽtię nomine: deflexa ad animaduertendũ conditionem necessitatis suę, quòd cũ alienis & longè dissimilibus sibi generibus conflata, permulta obire simul cũ iis, atque unà agere cogeretur: primo quidem aspectu uehementer perturbata est: assueta. n. tranquillitati, & ordini rerũ sibi constantium, & nusquã ab eo, quod idem est, digredientiũ: ut uidit motus sociorũ partium incertos, & uarios, nullum neque modũ, neque ordinẽ suapte sponte retinere, eosque cũ importunos sibi, ac sępenumero molestos, tum inter se ipsos quoque rixari dissentiẽtes: defleuit quidẽ illa primo conditionẽ status sui: quod à beata illa cura fruendę, & contẽplandę ueritatis direpta, in turbã sese & in factionẽ impediuisset: ueruntamen celeriter ad officiũ conuersa, cum intueretur consiliũ & uoluntatẽ summi Dei, non solum ęquo, sed alacri etiã animo ad obediendum illi se dedit. Quid. n. faceret secus, in illa serie rerũ, ex quibus nexus est mundus, exercitata atque alita? quarũ admirabilis, cõtinens que cõplexus, paratus ubique ad obediendum Deo, apprimè eam instruere potuerat, suum cuique rei bonum, in ordine et

obedientia

obedientia huiusmodi, maximè quęrēdum esse. Igitur in hāc deliberationē se contulit, vt quos diuina sors sibi dedisset comites, cum eis statueret pacatè & concorditer viuere. Atq;, vt in re pdifficili & ardua, ad Philosophię, quo solebat, confugiens opem, admonita ab ea ipsa est, vt agitatioris & incertioris agendę vitę disciplinā, ab eis rebus acciperet, quas stabiles & certas in natura cognouisset: regendiq; & imperādi ordinē totum atq; exēplum, illinc huc trāsferret. Quod quidem sic agere constituit: primūq; illud aīaduertere cœpit, expressam esse in sese, & in corpore eo, quod ipsa rectura esset, imaginē quandā tum prępotentis Dei, tū eius mundani operis, quod creatum factumq; à Deo, eiusdem etiā imperio & numine regeretur: vt quēadmodum Deus in summo omniū consistens, rebus incitatis et mobilibus imperat, īmotus ipse, & semper pmanens in eodem, globisq; corporum cœlestium alias pręponit mentes, quę in eū ipsum intuentes, ac nusquā ab eius lege & ordine deflectentes, moueant citeriora corpora: ipsas vero varias et multiplices elementorū concursiones, conflictus, illisiones, quoniā minutatim sub ordinē certū redigere nō licebat, illa vniuersa lege coercuit, qua paribus oīa librata ponderibus, & vim inter se ęquā obtinentia, finibus se suis singula continent: neq; aliud alii supgredi, aut viribus & potentia pponderare est licitū: Sic mens ipsa, tanquā alter in corpore humano Deus, stabili veritate semper nitens, reliquas aīę partes mouendo corpori appositas, suapte spōte ordinis finiumq; expertes, ad intuendum eum ordinē, quem vera in sese descripsisset ratio, reuocaret: formāq; illis decori pulchriq; offerret, qua specie diuina illectę illę ad amorē, studioq; accensæ eiusdē imitandę pulchritudinis, & participandę, cum suum etiā præsertim in eo cōmodum sentirent, atq;

experirentur, facile rationi imperium, & nulla impeditum controuersia, relinquerent. Itaq; mens stipata egregio comitatu illarum cognitionũ, quas in contẽplandis rebus ęternis antea pcepisset, sapientiam primũ deuocauit de cœlo, eamq; nõ nihil hęc quoq; inferiora vt aiaduerteret, cõpulit: vocauitq; eo nomine prudentiã: quòd hoc verbũ à peruidendo ductũ, voce ipsa indicat, in res obscuras et suapte natura perspicuę lucis expertes, aciẽ esse ingenii, & mentis intendendã. Porrò autẽ sapientia in eo aliquandiu cõmorata, vt cupiditatũ, et affectionum, omniũq; earum appetitionũ, quę multiplices, ac varię in animis nostris contursant, causas, fineis, naturãque cognosceret, cũ uideret eas temeritate quadã pręcipites, subitasque ferri, & ad ea expetenda, aut refugienda, quę per sensus interpretes, lętabilia, formidolosa'ue oblata essent, sine modo discurrere: intellexit harũ rerum causam esse comitatũ illum, quo sensiens aia, cum uegetante cõiungitur: quòd ex huiusmodi coniunctione plus illi parti abiectę & ignobili, ab aliis sæpe partibus tribuatur, quã sit ęquũ. Itaque prudentiam quã ab se instructam cõsiliis, & rõnibus ad res gerendas iã adhibebat, rectionẽque illi rerum humanarũ in diuinis ipsa resistens per manũ quasi tradebat: admonuit, ut notaret, animũque aduerteret, primã directionẽ humanę uitę, & fundamentũ uniuersæ salutis, potissimũ in eo consistere, si singulę in homine animę partes, suum unaquęque & pensum, et preciũ obtineret: neque alteri altera de eius quicquã iure, honore'ue decerperet. Hoc enim uno modo demõstrauit, concordiam, & pacẽ in animis constitui, uiãque ad beatam uitam posse inueniri: si, quę regendis, & in unitate continendis ciuitatibus, in primis necessaria est, prĩa in ipso homine iustitia extitisset: quòd ea uirtus: uirtutũ est sedes, & funda

mentum reliquarum:per quam quisque suarum rerum diligens curator, atque custos, aliena minime appetit: neque munus interrũpit alieni officii: quod ubi fit, ibi cum lętitia, & cum trãquillitate maxima uita degitur. Hoc igitur primũ su*scipiens prudẽtia, idque exprimere ac proferre in agendis rebus studens, pensitatis cunctarũ in homine partium conditionibus & meritis, statuit parti illi uitali & infimę tantũ esse tribuendum, quantum ad uitã, & ad incolumitatẽ sat esset: cumque ea pars consilio omni orba, legem, lumenque rationis non modo nullũ habeat ipsa in sese, sed ne aliunde quidẽ possit accipere: quo etiã nomine contẽptissima est partium reliquarum, & obscurissima: quãdoquidẽ, quòd nec sua, nec aliena splendeat ratione, ordinis & elegantię totũ est expers: tamen quia necessaria ad consistendum est, stabilitatẽque, et ueluti solum, reliquis partibus animę prębet, non mediocri studio à nobis cõseruanda est: ut illo tanquã firmamẽto innixi, ad potiora obeunda uitę officia nos attollamus.* Q*uã ob rem primum illi tẽpus, & prima curatio, suppeditantis uitę necessitatibus attribuitur.* quo *nomine ea etiã fit alicuius honoris particeps: ut si nobilitate cęterarũ postrema est, anterior sit tẽpore: usque eò mirabilis ille prudentię cõtextus, in temperando, ac constituendo concordi homine, omnia inter se uinculis amabilibus illigat, atque constringit.* Sentientem *verò animam, quę non omnis penitus necessitate deuincta est, sed habet aliquid in se liberale & splendidũ: nã & voluptatibus fruitur purioribus, & intelligibilẽ pulchritudinẽ illam, in aspectabiles oculis species, & sensilia simulachra quodãmodo transfert: eadẽ mens à prudentia instructa, vt sociã, ęqualemque complexa, eius rationis, quam ipsa in se insitam, atque innatã continet, & veritatis eius, quę ex intelligẽtia rerum*

semper in eodem manentium, illi percepta est, participem fa cere conatur. Qua ex cōmunione mentis atq; sensus, ritè & ordine per prudentiā facta, dignitatis species illa, quę vna omnium rerum humanarū pulcherrimū est oculis p̄clarissimumq; spectaculum, in vita & moribus & actionibus homi num exprimitur. Vt.n.alio loco me recordor dixisse, in copu latu & cōpositione rerum plurium, consensus ille, atq; ordo, & ęquabilis omniū inter se conuenientia, intelligentię atque menti veritas est: oculis et sensibus pulchritudo ac dignitas: vt dignitatē definire si velimus, rectè sic dicamus, translatā illā ad sensum & ad oculos, esse veritatē: quę dignitas aspe ctibus subiecta, cū tantos amores sui in omni hominū gene re concitet, cunctumq; orbē propè terrarū irrequietū, & sol licitū semper habeat: intra eos fineis est ingeniis liberalibus permittenda, vt ne vnquā prodat, neq; deserat veritatē: hoc est, concentū & concordiā animę partiū ne diuellat: in quo & ambitioni, & populari glorię, & huic imperandi cupidi tati, qua homines proiectè nimirū, & pręter modum efferun tur, posita lex erit. Vult igitur mens partē hanc sensilem ita suis frui voluptatibus, vt aliena cōmoda non pręterrūpat: et neq; illud inferius animę genus, suis defraudet vtilitatibus: neq; rursus menti ac rationi ad constantiā, & veritatem oīa reuocāti intēpestiuis suis interpellationibus officiat: eadēq; ratio, quę totius hominis rectrix est, cū ad sua munera fun genda ipsa se confert, habet tñ semper alieni quoq; tēporis, et opportunitatis rationem: vt, vbi sociis, & cognatis partibus optimè prospexerit, tū libera & vacua, diuinis illis iucundi tatibus sese impleat: ita ęquatis omniū officiis, perpēsisq; mu neribus, cū vnicuiq; datur parti quod est illi consentaneū, ne que alia de alia pars parte quicquā detrahit: regnatq;, quod

ad regnandum natum est: paret, quod ad parendum: tum iu stitia primū in interiore homine per prudentiā existit: Deinde ex iustitia oritur tēperantia, ordo quidā vitę, & ornatur, ac moderatio appetitionū omnium, non voluptatū illa penitus contēptrix, sed ingenuis ex eo genere, et liberalibus voluptatibus modestè dedita. quarta verò & difficilima omnium virtus, quę est fortitudo, oritur quidē illa ex superioribus, sed non tā optabilis ea viro forti est, quā interdū necessaria: non. n. labores, ęrumnę, pericula, mortes, ipsa per se appetuntur: neq; libens quispiā vitam & salutem proiicit: sed vbi in discrimen venitur, vt aut ista suscipienda sint, aut honestas amittēda, sine cūctatione vlla vir magnus atq; pstans, honestatem sibi mauult, quā vitam retinere. Quod continge re nequit, nisi in animis ita & virtute, & disciplina constitutis, vt in illis maxima sit autoritas rōnis: quę cum pscripserit aliquid, quod rectū esse, ac decere decreuerit, iusseritq; id agi, reliquę ad obtēperandū partes præstò sint, imperiūq; rationis nauiter exequātur. Verum cū virtutes oēs reliquę, tum in primis hęc, de qua loquimur, fortitudo, maximè alitur & corroboratur rerum ęternarū scientia, & cognitione. Nam, nec qui infinitatē temporis mente cōprehenderit, is ob cupiditatē vitę paululū propagandę, aliquid indignū forti viro admittet: nec qui immensitatē mundi, orarum, regionumq; fuerit aīo peruagatus, regnū vllum tanti ęstimabit, vt eius assequendi causa, iusiurandū violare, arbitretur esse fas: deniq; pulchri ac decori illa cognitio, cui firmè & probè fuerit mente concepta, hic cœlestibus opibus scientię & veritatis locuples factus, atq; (vt heros noster Plato inquit) natiuum in anima aurū possidens, nunquā profectò pecunię gratia sordidum quicquā, & illiberale efficiet. Ex quo intelligī

poteſt, virtutum omnium ſemina, quę à natura in animis nõſtris ſata ſunt, ex vna ritè ali, excoliq́ Philoſophia: neq; ſine ea vnquã ad bonam frugẽ poſſe adoleſcere: cũ, qui naturalibus virtutibus tantũmodo, aut etiã more opinioneq́ cõparatis, nixi ſunt: hi, vt vnã in partẽ aliquam pclarè ſe dederint, in alia tamẽ parte nõ mediocriter ſunt prolapſi. Plena exemplorum eſt hiſtoria: ſed mihi properandũ neceſſariò eſt: inclinat.n. iam ad veſperũ dies. Talis ergo iſte vir, quẽ Philoſophia inſtituerit, recteq́ cũ ſemetipſo edocuerit vti, conſtitutis p prudentiã partiũ ſingularũ terminis, vt aliã alia pars non ſupgradiatur, nec opprimat, regnũ ciuile & patriũ obtinẽte intus rõne: placatus ſibi ipſe atq; cõcors, tranquillã et felicẽ deget vitã, diuinãq́ illam regendi artẽ adhibebit, quę quidẽ omniũ eſt potẽtiſſima & maxima: vt qđ in eo pſtat, eminetq́, mens & rõ videlicet, ſuũ decorũ ipſa in rebus oĩbus agendis, pcipuè atq; ſemper, alienum aũt procuret bonũ. quo vno mõ potiſſimũ, & inferiores partes ſua ſorte contentę, traquillè ſe habebunt: et propter decori illius in principe parte pulchritudinẽ, amore ſũmo & ſtudio ad parendũ adducẽtur. Verũ ita inſtitutus hic quidem hõ eſt, vt ſecũ ſolus ipſe poſſit, aut cũ familia ſua cõmodiſſimè viuere: qui iã in publicũ producẽdus eſt, & in cõmunes conſuetudines deducendus: non cõmẽtatus antea in tenebris, vt modò Phędrus dicebat, ſed in lumine illo cœleſtiũ veritatũ, & ad exẽplar illarũ conformatione ſuimet exercitatus, atq; prudẽns: qui cũ dictãte rõne, & gubernatiõe illa ſummi rectoris Dei ſic monſtrante, intellexerit, nõ ſe ſibi ſoli natũ eſſe, ſed & patrię prętereà, & ciuibus ſuis, partẽq; ſui non minimã cognato quoq;, & ciuili generi eſſe debitã: cumq; ſe ipſe ſociabile in primis eſſe animal attenderit, virtutẽ viderit eã, quę maximè na

turam hominis contineat, sine exercitatione, atq; opere imperfectã existere: neq; efficere posse beatã vitam, si non promatur ad res gerendas, & adhibeatur: quod iam & hoẽs, quibus cũ versetur, & instrumẽta ad agendũ, quibus vtatur, requirit ac postulat: in quo nonnulla pars nimirũ attribuẽda est Fortunę. Cum, inquam, ista oĩa noster Philosophus cognouerit, sine tergiuersatiõe vlla ad obtẽperandũ rationi sese dedet: prudenterq;, & accuratè oĩa circũspiciens vbiq; pręeunte eius consiliis Philosophia, instrumentũ primariũ conuiuendi & cõmunicandi, quo pria interni hominis effigies oculis spectantiũ obiicitur, atq; proponitur, formabit aptè et cõpositè orationẽ: eamq; tanquã alterã personã perinde excolet, vt si totũ sese in illa sit exp̃ssurus. Curabit igitur vt cõmodè, vt distinctè, vt propriè possit loqui: verbisq; vtetur lectis, ex cõmuni quidem sumptis loquendi vsu: sed tñ viuidis magis, quàm sonantibus: copiam aũt orationis hactenus adhibebit, vt aptè, & rotunde sensa animi sui, cũ significatione mediocri interiorũ motuũ, explicet atq; exponat: nã oratorios quidem illos animorũ impetus, forensibus causarũ patronis derelinquet: ipse verò sedate, & grauiter, leni gestu atq; vultu, omnia persequetur: Atq; ab hoc aditu talis & animi, & in agendo prudentię atq; virtutis, ad conuictus hominũ, ad cõmercia, ad cõsuetudines ĩtromissus: cũ quacũq; se intulerit, quicquidq; gesserit, illud in semetipsõ exẽplũ summi et prępotẽtis Dei secũ deferat, vt custodiat semp decorũ suum, & alienum procuret bonum: quęro à vobis, et abs te in primis, Phędre, num huiusmodi cum sit, videatur cœtibus hominum regendis, & gerendę Reip. autor fore idoneus? cum præsertim ipse quidẽ optime se rexerit: p Philosophiã aũt insp̃exerit, quod in vnoquoq; hominũ diuersis ex naturis & parti-

bus conflatum est, idem notari in ciuitate et distingui posse. Quam igitur vim prudentię edoctus à Philosophia, & in illis altissimis causis eruditus, in semetipso prius exercuerit, eandem transfert ad hominũ, vrbiumq; rectionẽ: ac plebem quidem infimã, quę maximè necessarias in ciuitate obit partes, vt versetur in agris colendis, oneribus vehendis, materia cędunda, opere faciundo: infimę illi in homine parti genitabiliq; collatã, pastu contentã, & coniugio, procreationeq; liberorũ: curabit, vt sit suis opportunitatibus instructa, omnẽq; ab illa iniuriã remouebit, diligẽtia adhibita, vt ne illa vnquã opere tamẽ vacet, sed tẽpestiuis aliquibus semper laboribus distinguatur. Eademq; rõne, si quid illi fortè exuberare senserit, et superfluere, relicto semper quod satis sit, reliquũ in publicas vtilitates conuertet: neq; secius tñ vrgente aliqua calamitate, eidem egenti atq; oppressæ, de publico opitulabitur. Genus aũt alterum ordinis medii, quod sensili in nobis aĩæ comparatũ est, vt magis honoratũ, quàm primũ, liberalius quidem habebit, & cultius: particepsq; consiliorũ ac dignitatis, quoad licebit, efficiet. Sed tñ quoniã sensilibus id oblectationibus maximè est addictũ, inter quas dominantur hę, quę oculorũ sunt, in externas illud & peregrinas mittet regiones: quò varias in illis species rerũ intuendo, mercesq; coemendo, patriã, vrbemq; suam, rerum spectabiliũ, & earundẽ vtilium, cõmoditatibus refarciat: luxuria tñ semper, pręcipueq; amputata: ne fortè sublatũ studiis inanibus insolẽsq; effectum, dũ suis finibus egredi, & in alienos conatur inuadere, veriores impediat vtilitates cõsensionis publicę. Nobilitatẽ vero, hoc est, ipsos optimates, qui non tã ex fortuna sint aut genere, quã ex virtute pendendi, mentis in homine & rationis instar, vniuersæ ciuitati præficiet: quorũ erit curatio,

prouidere ac pręcipere, vt omnia gerantur in Rep. rectè at que ordine: partesq́ in societate & concordia teneantur, nihilq́ cuiq́ desit, quod necessariũ sit ac legitimũ: quos vbi vacare ipsos operibus publicis contigerit, tũ eos maius illud in se bonũ atq́ pręstantius quod obtinent, in rebus itẽ præstantioribus collocare disponereq́ pcipiet: vt mentẽ, animumq́ videlicet, ad diuinarũ rationum speculationẽ: opes vero ingenii, autoritatis, fortunę, conferant, & conuertant ad liberalitatem ac beneficentiã: omnibusq́ modis nitantur et elaborẽt, vt virtutem vberrimè atq́ amplissimè exerceant: in cuius vnius studio atq́ vsu, fructus beatę vitę, nec solũ princeps illa & propria optimatũ ordinis dignitas, sed vtilitas ẽt honestiore multo ex genere, & voluptas ea quę purissima est omnium voluptatũ ac suauissima cõtinetur. Atq́ hactenus quidẽ illa in Deo *pstans, & eminens diuini rectoris effigies, à* Philosophia *cognita, in homine impressa, in cunctã postremò ciuitatẽ inducta, & translata est.* Sed, *vt ad eũ, quẽ* Philosophia *hoc modo instituit, docuitq́ semetipso recte vti, reuertemur: aliquãdoq́ goremus:* Cernitis *profectò quicquid in natura est, quod sit pulcherrimũ, ac magnificentissimũ, id totum in hac vna specie hominis vere* Philosophi, *mentibus vestris expositũ esse.* Nam *primũ diuinum illud & longe dominans, quod vnitatis, & veritatis, & sapientię summę est compos, extat pręclare in hoc* Philosopho, *atq́ cernitur: vnus enim & iste quoq́ concordia, & conspiratione suarũ partiũ omnium, & in eodem sibi semper constans, diuinarũq́ rerum veritatibus instructus, nunquã à sapientię cõsiliis deseritur, nunquã varietate opinionũ distrahitur: sed quacũq́ se infert, regulam illã recte agendę vitę: id est, veritatem, tanquã lumen de cœlo libatũ, pręse ferens: res quantũuis obscuras ac*

dispersas, & in lucem producit, vt videri: & in vnitatem colligit, vt mente cōprehendi possint. quodq; in Principe & Rege totius naturę Deo maxime pcellit, eximiūq; est, quòd ille diuinis bonis oībus confertus, ac redundans, neq; alienas opes fortunę expectat, et suas ipse in aliorū large effundit cōmodū: suaq; id solū interesse iudicat, vti quicquid agit, maxime ipsum deceat, cęteris idē iucundū vtileq; sit: quòd in hac pulchri & decori perfecta absolutaq; specie, omne imperiū, omnis maiestas, omnis verę dignitatis atq; potentię inest rō. Similiter id in nostro, qui cœlestiū diues bonorū, mentemq; insignibus donis veritatis illustratus, nulla effręnata cupiditate animi ad ea fortunę bona appetēda proripitur, quę pręter subsidiū necessitatemq; naturę, extraordinariis pterea cupiditatibus sunt proposita, magisq; id sibi studio & curę habet, vt aliis sit ipse adiumento, & cōmodo, quàm vt aliorū opibus augeatur: solum aūt suum & propriū bonum ipse id existimat, quod est aptū, conueniens, decorum, pulchrum. Ac quēadmodū propter decori eiusdem dignitatē atq; præstantiam, facile est Deo in omnē naturam imperiū: vt illi, sponte sua ac volentes, cœlestes primū globi, siderumq;, & stellarū ęterni ignes: deinde propiora quoq; nobis, elementa, stirpiūq; & animantiū cuncta genera, sedulò, libēter, enixeq; obediāt: quòd amore pulchri illius incēsa atq; correpta, quod in Deo præstantissime elucet, proxime se ad eū conantur adiungere, illiq; quoad licitū est, cupiunt inhęrere. Item hominis ratio pulchritudine simili prędita, nempe quoad imitatio assequi primigenum & summū exemplar potest: eiusdēq; honesti ac decori Philosophię beneficio particeps, primū interioris animę partes studiose sibi habet obtēperantes: vt amoris imperio, quod fortissimum est, & vehementissimū, non vi, neque

metu, infirmis imperii custodibus, facilime omnia & regat, & tueatur: deinde in cõmercia & societates hominũ trans lata, vbi Rempublicam & ciuilem statuerit ad se pertinere (non enim Philosophum nos patre operario, neq; rursus ex stipite aut lapide natũ esse volumus: sed ex eiusmodi sangui ne, in quẽ liberaliũ artium cogitatio, & studia humanitatis, videantur aliquando cadere potuisse) quos nã progressus vo bis videtur habitura? Non'ne qui ab hac prȩclara discipli na profectus fuerit, vt primũ agere cœperit secus, quàm ab egregia illa Phædri sapientia est prȩceptũ, vt non sequatur, nec imitetur populum, nec se inconsultis ferri opinionibus si nat: tantumq; absit, vt prȩripiat aliis opum adipiscendarum palmam, quòd ruentibus, tumultuãtibusq; cȩteris, solus ipse stabili, & quieto animo ꝑmaneat: neq; se vlla eiuscemodi cupi ditate permittat trahi: conuertet in se primo aspectus popu li, deinde multorũ sermones excitabit, mirantiũ & percõtan tium, qui nam sit, & vnde, qui tã robusto, & alto sit animo, vt non eisdem rebus ipse, quibus vulgus, moueatur: quod si quos etiam eorum, qui ad rapiendum, & congerendum, ma la cupidine incitati se proiecerant (vt sæpe fit) spes, aut fortuna grauior fefellerit: non'ne hic, qui se continuit, ac re pressit, plus multum vidisse, quàm cȩteri, sagaxq; in primis & prouidus esse existimabitur? Et quoniam vita fert, re rumque & temporum exigunt inclinationes, vt periculum cuiq; sui, ex natura, & instituto suo faciendum sæpe sit: qui hanc constantiam recte, ordineque omnia agendi, quam Philosophiam nominamus, ad omneis res adhibuerit: nec cui que rei plus minus'ue, quàm quantũ par sit, ȩquumq;, tribue rit: fidem et veritatẽ sanctissimã habuerit in vita, nusquã ab eo, quod deceat, honestumq; sit, discesserit: eorũ qui ad ipsius

curam, fidemq; pertinebunt, cõmoda in primis, ornamentaq; prouiderit: maximũ ipse sibi ornamentũ retinuerit dignitatẽ: postremo in tota vita, in suis dictis, consiliis, factisq; oĩbus, similis sui vndiq;, & semper sibi cõgruens, ęquabilisq; constiterit: quod nemo planè, nisi idẽ sit, qui è Philosophia sit eruditus, atq; instructus, probe potest & ad amussim facere: verẽdum credo erit, ne non omniũ in se amores, atq; studia, omniũ mentes aĩosq; conuertat. Admonebũtur (mihi credite) homines specie illa honesti, quę in graui viro & considerato eximia est: cõmouebũtur, impellentur, primũ, vt oculorũ animorumq; contuitus in illum vnum cuncti coniiciant: deinde, vt ament: postremo, cũ tota illius vitę iam rō deliberatioq; patuerit, ac perspecta fuerit, vt se & sua oĩa illius fidei, vigilię, prouidentięq;, studiosissime ꝑmittant: qui.n. poterũt agere secus, cũ viderint illum nil meditari aliud in vita neq; prę se ferre, quã vt Deum, ꝑclara imitatione, in se ipso referens, suũ decorum honestũq; perpetuo custodiat: alienum aũt procuret bonum? Species hęc inquã pręstabilis, planeq; diuina, semper hominũ mentibus atq; animis dominata est: semper voluntates omniũ in potestate habuit. Quid deinde aũt, quid eueniet? Tantum'ne tu putas, Phædre, sapientẽ tuum per astutias & simulationes, vafráque illã gerendarũ rerum calliditatẽ, honoris et fortunarũ adipisci posse, quanta hũc fortunę & honorũ prẽmia, non dico consequẽtur, sed plane obruent? Etenim quę vsquã natio est tã immanis, & barbara: quis tã crudelis, impiusque tyrãnus, qui non specie tali istius viri cõmoueatur? vt ẽt si eum diligere fortasse non possit, scelere ipse & feritate ꝑditus: hac tñ perculsus tã eximię forma dignitatis, incidat in admirationẽ? Nam qui sensu humaniore prẽditi homines sunt, summi, infimi, ciues, externi, nequaquã

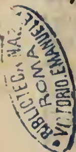
ulli profecto se et sua fidentius cōmendabunt, quàm isti ipsi: nec quenquā cupidius ad suas fortunas regendas accersent, quàm hunc, quē uiderint in aliorū bonis, cōmodisque procurandis, suū ipsum omne bonum & cōmodum constituentem, itaque oīa suscipientē ac gerentē, ut suorum laborū & operū, ad ceteros utilitas, ad ipsum aūt fructus uirtutis atque officii, qui maximus in uera uita & uberrimus est, pueniat: coletur igitur, honorabitur, amabitur, ipsiusque cōsilio et autoritatē gerentur plurima: neque ipse tamē alienis negotiis se offeret, neque expetet admodū publicis procurationibus se distringi: sed quicquid eiusmodi aget, atque suscipiet, totum officio dabit atque humanitati: ipse uero in illa beatissima cura rerū cœlestium & diuinarū permanebit, quoad poterit, contēplandarū: vitamque eā in primis amplectetur, quę maxime è natura est, maximeque hominis propria. Siquidē non corpus, neq; animus reliquus, sed mēs sola est id illud ipsum, quod est hō. quapropter ueras idē etiam ac proprias hominis consequetur uoluptates: nō illas animę infimę, quę et brutę maxime, & eadē falsæ inanésque fere sunt: neque rursus eas, quę in sensibus consistunt, uagas & errantes, & uarietate ipsa semper instabiles: sed cū has utrásque modo ratione-que finitas, tū illas plene et cumulate, quę arcte, & cōpresse, & peculiariter attingunt hominē, inque eū ipsum penitus se infundunt, & illique faciūt, suntque mēti & iis, quę ex mentis officio geruntur, agnatę maxime & familiares: quarū ut uerissima, atque purissima, sic iucūdissima et suauissima est perceptio. Quocirca hō pręceptis Philosophię edoctus, ac se metipso in omnē partē recte utens, similē sese (quoad fas est) efficiet Deo: tū in uitę rōne, dum quo ille modo oīa agit, eodē iste modo cūcta & aget, & exequetur, ut deceat sibi, semper

profit aliis: tum in perpetua animi lętitia, ac voluptate. Qui si pręter has cōmuneis Philosophię rationes, quę similitudinem & imitationē prępotentis Dei insinuant nobis atque proponūt, illa quoque pręterea maxima atque amplissima eiusdem Dei *beneficia in genus humanū cognouerit: quę vni tantum generi, nominique nostro, qui* CHRISTVM *filiū vnigenitum* Dei *colimus, et profitemur, propriè ac singulariter data sunt: quòd in hac vna religiōe et salus hoībus est, & vera beatę vitę in terris rō, in cœlo īmortalitatis adeptio: nedū per Philosophiā, à pura & ītegra religiōe nō deflexerit, queādmodū tu, Phędre, dudū calūniabare: sed magis in ea te iā statuetur, & cōfirmabitur: ad eos.n. amores, qui cōmunibus bñficiis* Dei *summi debētur, accedent aliī magis peculiares, & proprii, per quos fortissimè cū* Deo *erit colligatus.* Nō *enī de leuibus sophistis in pñsentia, neque (vt opinor) de futilibus hoībus quibusdā: sed de cōsideratis, & integris, & constātibus, est sermo: qui oīa metiūtur cōsilio et probitate, neque à maiorū suorū, de quorū integritate, & sapiētia optimè sentiāt, decretis atque scitis vllo pacto recedūt: sed quò īgenio hominis, atque doctrina perueniri nō potest, de eo patiūtur* Dei *immortalis numine, & veterū autoritate sanctissimorū hominū, facilè sibi psuaderi.* HIC *paulū cū requiessem,* Ex*posui vobis, inquam, queādmodū quidē potui, & vim vtilitatē que Philosophię, et eius viri qui ritè, ac legitimè Philosophetur speciē atque formā: Quę mea expositio sic vniuerse facta, satis'ne respōdere Phædri calūnię videatur, vestrū iā est iudicium. Mihi quidē & magnitudo rei, & breuitas tēporis, & mehercule, rem, si, quo modo ea est, fateri volumus, mei et ingenii ad tantū tollendū pondus exilitas, vehemēter obstitit, quominus vobis oīa, queādmodum quidē cupissem, potue*

rim exprimere: in quo non recuso, quin meę tarditati culpã, non Philosophię ipsi assignetis. HIC GALLVS, Sane quã probasti tu mihi, Sadolete, defensionẽ tuã, inquit: nec video, Philosophia quid possit esse diuinius. Itaque ego, qui in eam antea propẽsione animi ferebar: nunc planè illius amore totus ita ardeo, vt non sim eã vnquã è cõplexu meo dimissurus: illud aueo quã maximè et quàm primũ, vt ista quę sunt à te disputata, in Cõmentariũ referantur, quo ocyus queam exemplũ Vrbinũ mittere ad meos amicos, taleis viros, quaeis tu quoque in primis existimas. SVMMOS & singulareis dicis, inquã, quorũ conuentu apud lectissimã omniũ fœminarũ Helisabetã reginã Vmbrię, illa ciuitas atque adeò Italia oĩs ornata est. VERO, nec iniuria, inquit: non. n. vspiam alibi terrarũ, neque nostra, opinor, neque antiquorũ memoria, tot & taleis principes ingenii ac literarũ, facilè vno in loco quispiã possit nominare, quot nunc Vrbini pręclarũ cœtum constituũt: quippe cũ illic adsit, & Petrus Bembus, maxima celebritate & nomine vir: quẽ pręter eximiã omnis virtutis & humanitatis laudẽ, vere parentẽ, cum Romanę veteris, tũ recentis huius Italę eloquẽtię possumus appellare: & duo fratres Italię vel pręcipua lumina, Federicus & Octauianus Fregusi, nobilitate, dignitate, prudentia, literis maxime illustres: itẽque spectatũ ac nobile par Baldasarus Castillioneus, & Cæsar Gõzaga: qui militaribus ambo et bellicis virtutibus insignes, ad illam fortitudinis laudem, optimarum quoque & literarum, & artium, nõ inferius decus, addidere. quanquã ne singulos colligam, illã ego vrbẽ hoc tẽpore, nõ hominũ cuiusquemodi domiciliũ, sed Musarũ diuersoriũ esse puto. AT EGO, ĩquit Citrarius, habeo stati queis cum cõmunicem, familiareis hos nostros, quorũ quotidianis

cœtibus domus tua, Galle, celebrabatur, Camillum Porcium, & Blosium Palladium: quorũ ingeniis, spectabiliq; morũ et sermonis elegantia, soliti sumus oẽs apprimè delectari: Etsi, quanquã vterq; vtranq;, tamen aliter eorũ oratoriam magis laudem, alter poeticam est prosecutus: Tum aũt Camillũ Paleotum, & Philippũ Beroaldum, hunc iuniorem dico: Nam ille senior haud sanè vsquequaq; doctorũ iudicio idoneus est qui probetur: hi aũt duo suis ingenii et virtutũ ornamentis, non municipio Bononiensi modò, vnde oriundi sunt, sed huic vrbi tantę, non exiguũ decus potuerunt afferre. Nam Euãgelistam Mathalenũ, tuum familiarissimũ, Sadolete, quẽq; nos omnes plurimũ ipsius merito, & quanquã doctus admodum vir est, humanitatis tamen ac liberalitatis causa pręcipue diligimus: quo ego gaudio sublatũ iri puto, cum te operã hanc nauasse Philosophię, laudemq; ex eo cõsecutũ esse intelliget? VTINAM quidẽ, inquã, talibus ingeniis, mea hęc opera et voluntas iure probata sit. Sed quid ait nobis Phædrus? EGO'NE? inquit: te alieno quodam in hominũ genere tuum istum sapientẽ, tanquam in somniis constituisse. Nam his quidẽ hominibus, quibus cũ viuimus, mea sapiẽtia ad manũ semper futura est paratior. quę cum essent dicta, surreximus oẽs, aliquotq; deãbulationibus vltro & citro factis, reliquũ cõuiuio, variisq; sermonibus, Phędro in primis multa facete, vrbaniterq; dicẽte, hilarẽ et lętũ consumpsimus diem.

FINIS.

Venetiis per Bernardinũ de Bindonibus Mediolanensem. Sumptibus vero D. Melchioris Sessæ. Anno Domini.
M. D. XXXIX.

GOTTSCHER RESTAURO -
1971